

SOMNIUM SCIPIONIS ^A

EX LIBRO SEXTO CICERONIS DE REP.

EXCERPTVM.

VM IN AFRICAM

VENISSEM, ANNIO MANLIO CONSV
le ad quartam legionem tribunus (ut scitis) militum, nihil
mihi potius fuit, q̄ ut Masinissam conuenirem regem, fa-
miliae nostrae iustis de causis amicissimū. Ad quē ut ueni,
complexus me senex collachrymauit, aliquanto post suspe-
xit ad coelum, & grates (inquit) tibi ago summe Sol, uobis
q̄ reliqui coelites, q̄ antequam ex hac uita migro, conspicio in meo regno, &
his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine recreor ipso. Itaq̄ nun-
quam ex animo meo discedit illius optimi atq̄ inuictissimi uiri memoria. De-
inde ego illum de suo regno, ille me de nostra Repu. percontatus est. multisq̄
uerbis ultro citroq̄ habitis, ille nobis cōsumptus est dies. Post autem regio ap-
paratu accepti, sermonem in multam noctem produximus, cum senex nihil nisi
de Africano loqueretur, omniaq̄ eius non solum facta, sed etiam dicta memi-
nisset. Deinde ut cubitum discessimus, me & defessum uia, & qui ad multā no-
ctem uigilassem, arctior q̄ solebat somnus complexus ē. Hic mihi (credo equi-
dem ex hoc quod eramus locuti. sit enim saepe fere, ut cogitationes sermonesq̄
nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo
uidelicet saepissime uigilans solebat cogitare & loqui) Africanus se ostendit, ea
forma, quae mihi ex imagine eius q̄ ex ipso notior erat. Quem ut agnouī, equi-
dem cohorrui. Sed ille, ades inquit animo, & omitte timorem Scipio, & quae
dicam, memoriae trade. Vides ne illam urbem, quae parere Po. Ro. coacta per
me, renouat pristina bella, nec potest quiescere? (Ostendebat autem Carthagi-
nem, de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco) ad quam tu
oppugnandam nunc uenis pene miles. Hanc hoc biennio consul euerteris, eritq̄
cognomen hoc tibi per te partum, quod habes adhuc haereditarium a nobis.
Cum autem Carthaginē deleueris, triumphum egeris, censorq̄ fueris, & obie-
ris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, delegere iterum consul ab-
sens, bellum maximum conficies, Numantiam excindes. Sed cum eris curru ca-
pitoliū inuectus, offendet Rempu. perturbatam consiliis nepotis mei. Hic tu
Africane ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii, cōsiliūq̄ tui. Sed eius
temporis ancipitem uideo quasi fatorum uiam. Nam cum aetas tua septenos
octies solis anfractus reductusq̄ conuerterit, duocq̄ hi numeri (quorum uterq̄
plenus alter altera de causa habetur) circuitu naturali, summam tibi fatalem cō-
fecerint, in te unum atq̄ in tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te
omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur. Tu eris unus, in quo nitatur ciuita-
tis salus. Ac ne multa, dictator Rempub. constituas oportet, si impias propin-
quorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Lælius, ingemuisse q̄ cæteri

a uehe-

SOMNIVM SCIPIONIS

E uehementius, leniter arridens Scipio, quæso (inquit) ne me a somno excitetis, & pax sit rebus. Audite cætera. Sed quo sis Africane alacrior ad tutandã Remp. sic habeto. Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo & definitum locum, ubi beati sempiterno æuo fruantur. Nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit (quod quidem in terris fiat) acceptius, quàm concilia cœtusque hominũ iure sociati, quæ ciuitates appellant. Harum rectores, & conseruatores, hinc profecti, huc reuertuntur. Hic ego, etsi erã perterritus, non tam mortis metu, quàm insidiarum a meis, quæsiui tamen, uiueret ne ipse & pater Paulus, & alii quos nos extinctos arbitrabamur. Immo uero inquit ii uiuunt, qui e corporum uinculis tanquàm e carcere euolauerunt. Vestra uero quæ dicitur uita, mors est.

F Quin tu aspicias ad te uenientem patrem Paulum. Quem ut uidi, equidem uim lachrymarum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat. Atque ego ut primũ fletu represso loqui posse cœpi. Quæso, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam hæc est uita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad uos uenire prope-ro? Non est ita, inquit ille. Nisi enim is, cuius hoc templum est omne quod cõspicis, istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium uides, quæ terra dicitur. hisque animis datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis, quæ rotundæ & globosæ, diuinis animatæ mentibus, circulos suos orbisque cõficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi, & piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis, nec iniussu eius, a quo ille est nobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus humanũ assignatum a deo defugisse uideamini. Sed sic Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiam cole & pietatem: quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est. Ea uita, uia est in cœlum, & in hunc cœtum eorum, qui iam uixerunt, & corpore laxati illum incolunt locũ, quem uides, (erat autem is splendidissimo candore inter flammæ elucens circulus) quem uos (ut a Graiis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Ex quo oia mihi contemplanti, præclara cætera & mirabilia uidebantur. Erant autem hæc stellæ quas nunquàm ex hoc loco uidimus: & hæc magnitudines omnium, quas esse nunquàm suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima a cœlo, citima terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi, terræ magnitudinẽ facile uincebant.

H Iam uero ipsa terra ita mihi parua uisa est, ut me imperii nostri, quod quasi punctum eius attingimus, pœniteret. Quam cum magis intuerer, quæso (inquit Africanus) quousque humi defixa erit tua mens? Nonne aspicias quæ in templa ueneris? Nouem tibi orbibus uel potius globis connexa sunt omnia, quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos complectitur omnis, summus ipse deus, arcus & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersantur retro contrario motu atque cœlum. Ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniã nominant. Deinde hominum generi prosper & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus & horribilis terris, quem Martem dicitis. Deinde subter mediam fere regionẽ

sol

sol obtinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi A
 & temperatio, tāta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hūc ut
 comites cōsequunt Veneris alter, alter Mercurii cursus. In infimoq; orbe lu-
 na radiis solis accensa conuertitur. Infra autem eam nihil est nisi mortale & ca-
 ducum, prāter animos munere deorum hominum generi datos. Supra lunam
 sunt aeterna omnia. Nam ea quæ est media & nona tellus, neq; mouetur, & infi-
 ma est, & in eam feruntur omnia nutu suo pōdera. Quæ cum intuerer stupēs,
 ut me recepi: quid inquam est? quis complet aures meas tantus & tam dulcis so-
 nus? Hic est inquit ille, qui interuallis cōiunctus imparibus, sed tamen pro rata
 parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorum orbium conficitur: & acuta
 cum grauibus temperans, uarios æquabiliter concentus efficit. Nec enim silen- B
 tio tāti motus incitari possunt: & natura fert, ut extrema ex altera parte graui-
 ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille stellifer cœli cur-
 sus, cuius conuersio concitator est, acuto & excitato mouetur sono: grauiissimo
 aut hic lunaris atq; infimus. Nam terra nona imobilis manēs, ima sede semp
 hæret, complexa medium locum mundi. Illi autem octo cursus, in quibus eadē
 uis est modorū, septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerū
 omnium fere nodus est. Quod docti homines neruis imitati atq; cantibus, ape-
 ruerunt sibi reditum in hunc locum: sicut alii, qui præstantibus ingeniis, in uita
 humana, diuina studia coluerunt. Hoc sonitu opletæ aures hominum obsur-
 duerūt: nec ē ullus hebetior sensus in uobis. Sicut ubi Nilus ad illa quæ Cata- C
 dupa nominantur, præcipitatur ex altissimis montibus, ea gens, quæ illum lo-
 cum accolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic uero tan-
 tus est totius mundi incitissima conuersione sonitus, ut eum aures hominū ca-
 pere nō possint: sicut intueri solem aduersum nequitis, eiusq; radiis acies uestra
 sensusq; uincitur. Hæc ego admirans, referebam tamen oculos ad terram idēti-
 dem. Tunc Africanus: sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum ac domū
 contemplari. quæ si tibi parua, ut est, ita uidetur: hæc cœlestia semper spectato,
 ista humana contēnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominū, aut quā
 expetendam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris & angustis
 in locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitat, uastas solitudines interiectas: D
 hosq; qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab
 aliis ad alios manere possit: sed partim obliquos, partim transuersos, partim eti-
 am aduersos stare uobis, a quibus expectare gloriam certe nullā potestis. Cer-
 nis autem eandem terram quasi redimitam & circumdatam cingulis. E quibus
 duos maxime inter se diuersos, & ip̄is uerticibus cœli ex utraq; parte subnixos
 obriguisse pruina uides: medium autem illum & maximum, solis ardore torre-
 ri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistent, aduersa uo-
 bis urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autem alter subiectus aquilo-
 ni quem incolitis, cerne q̄ tenui uos parte contingat. Omnis autē terra quæ co-
 litur a uobis, angustata uerticibus, lateribus latior, parua quædā insula est, cir-
 cūfusa illo mari quod Atlanticum, quod magnum, quod Oceanū appellatis
 in terris: qui tñ tāto nomie q̄ sit paruus uides. Ex his ipsis cultis notisq; terris
 a ij num

SOMNIVM SCIPIONIS

E num aut tuum aut cuiuscūq; nostrum nomen, uel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit: uel illum Gangem tranatare: uel quis in reliquis orientis, aut obeuntis solis ultimis, aut aquilonis austri ue partibus tuum nomē audiet: Quibus amputatis, cernis profecto, quantis in angustiis uestra se gloria dilatare uelit. Ipsi autem qui de nobis loquuntur, cū loquentur diu: Quinetiam si cupiat proles illa futurorū hominum deinceps laudes uniuscuiuscūq; nostrum a patribus acceptas posteris proderet, tamen propter eluuiōnes exultationesq; terrarū quas accidere tempore certo necesse est, non modo nō æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Quid autē interest, ab his qui postea nascētur sermonem fore de te, cū ab his nullus fuerit qui ante nati sunt: qui nec

F pauciores, & certe meliores fuerunt uiri: præsertim, cum apud eos ipsos a quibus audiri nomen nostrum potest: nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines autem annum tantum solis, id est unius astri reditum metiuntur. re ipsa aut, cum ad idē, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandēq; totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint, tunc ille uere uertens annus appellari potest, in quo uix dicere audeo, cū multa hominum secula teneantur. Namq; ut olim sol deficere hominibus extinguiq; uisus est, cū Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit. ita quandoq; cum ab eadem parte sol, eodēq; tempore iterum defecerit, tum signis omnibus stellisq; ad principium reuocatis, expletum annum habeto. Cuius quidem anni nondum uicesimam partē

G scito esse conuersam. Quocirca si reditum in hunc locum desperaueris, in quo omnia sunt magnis & præstantibus uiris: quanti tandem est ista gloria hominum, quæ pertinere uix ad unius anni partem exiguam potest: Igitur alte spectare uolens, atq; hanc sedem & æternā domum contueri, neq; te sermonibus uulgi dederis, nec in præmiis humanis spem posueris rerū tuarū. Suis te illecebris oportet ipsa uirtus trahat ad uerum decus. Quid de te alii loquantur ipsi uideant, sed loquentur tamen. Sermo em̄ ille omnis, & angustiis cingit his regionū quas uides, nec unq; de ullo perennis fuit, & obruit hominum interitu, & obliuione posteritatis extinguitur. Quæ cum dixisset, ego uero, inquam, Africane, siquidem benemeritis de patria quasi limes ad cœli aditum pater: cūq; a pueritia uestigiis ingressus patris & tuis, decori uestro non defui, nunc tamen p̄mio tanto proposito enitar multo uigilātius. Et ille, tu uero enitere, & te habeto nō esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim tu is es quem forma ista declarat: sed mens cuiuscūq; is est quisq;: non ea figura q̄ digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus qui uiget, qui sentit, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit & moderat & mouet id corpus cui prepositus est: cū hūc mūdum ille princeps deus. Et ut mundum ex quadam pte mortālē ipse deus æternus, sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Nam quod semper mouet, æternum est. qđ autem motum affert alicui, quodq; ipsum agitur aliunde, qñ finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod sese mouet, quia nunq; deserit a se, nunq; ne quidem moueri desinit. quinetiam cæteris quæ mouent, hic fons, hoc principium mouendi. Principio aut nulla est origo, nam ex principio oriunt omnia, ipsum autē nulla ex re alia nasci potest. nec em̄

id esset

id esset principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nunquā oritur, nec occidit
 quidem unquā. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex
 se aliud creabit. Siquidem necesse a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus prin-
 cipiū ex eo sit, quod a seipso mouetur. Id autem nec nasci potest, nec mori: uel con-
 cidat omne coelum, omniscū natura consistat necesse est, nec uim ullam nanciscat
 qua a primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur id æternum esse, quod a se-
 ipso moueatur: quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? Inanimū
 autem est omne quod pulsu agitat externo. Quod enim est animal, id motu cie-
 tur interiore & suo. Nā hæc est propria natura animæ atq; uis. Quæ si est una
 ex omnibus quæ sese moueat, neq; nata certe est, & æterna est. Hanc tu exerce
 optimis in rebus. Sunt autem hæc optimæ curæ de salute patriæ, quibus agita-
 tus & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit.
 Idq; ocyus faciet, si iam tum cum inclusus erit in corpore, eminebit foras: & ea
 quæ extra erunt contemplans, quæ maxime se a corpore extrahet. Nāq; eorū ani-
 mi, qui se uoluptatibus corporis dediderunt, earumq; se quasi ministros præ-
 buerunt, impulsuq; libidinum uoluptatibus obedientium deorū & hominum
 iura uiolauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam uoluant, nec hunc in
 locū nisi multis exagitati seculis reuertunt. Ille discessit, ego somno solutus sum.

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS IN SOMNIUM
 SCIPIONIS EXPOSITIONIS QUAMELEGANTISSIMAE LIBER .I.

¶ Quæ differentia & quæ similitudo sit in Platōnis ac Cicerōnis de Rep. libros. Curq;
 aut ille indicū Eri, aut hic somnium Scipionis operi suo ascriuerit. Ca .I.

INTER PLATONIS ET CICERONIS LIBROS quos
 de Rep. uterq; constituit, Eustachi filii uitæ mihi dulcedo
 pariter & gloria, hoc interesse prima fronte prospeximus, *Differentia*
 quod ille Remp. ordinauit, hic retulit. Alter qualis esse debe-
 ret, aliter qualis esset a maioribus instituta, differuit. In hoc *Similitudo*
 tamē uel maxime operis similitudinem seruauit imitatio,
 quod cum Plato in uoluminis conclusione a quodā uitæ red-
 dito, quam reliquisse uidebatur, indicari faciat, qui sit exutarū corporibus sta-
 tus animarū, adiecta his quadam sphaerarū uel siderum non otiosa descriptione:
 rerū facies non dissimilia significans, a Tulliano Scipione per quietem sibi in-
 gesta narrat. Sed quod uel illi cōmento tali, uel huic tali somnio in his potissimū
 libris opus fuerit, in quibus de Rep. statu loquebat, quo ue attinuerit inter
 gubernandarū urbium constituta, circulos, orbis, globosq; describere: de stel-
 larū modo, de cœli conuersione tractare, quæ sit dignum & mihi uisum est, &
 aliis fortasse uideatur: ne uiros sapiētia præcellentes, nihilq; in uestigatione ue-
 ri nisi diuinum sentire solitos, aliquid castigato operi adiecisse superfluū suspice-
 rit
 mur. De hoc prius ergo pauca dicenda sunt, ut liquido mens operis de quo lo-
 quimur innotescat. Rerū omnium Plato & actuum naturā penitus inspiciens,

a iij

aduertit

E aduertit in omni sermone suo de Reip. institutione proposito, infundendū animis iustitiæ amorem, sine qua non solum Resp. sed ne exiguus hominum cœtus, nec domus quidem parua constabit. Ad hunc porro iustitiæ affectum peccatoribus inculcandum, nihil æque patrocinatorum uidit, quæ si fructus eius non uideretur cum uita hominis terminari. Hunc uero superstitem durare post hominem, qui poterat ostendi, nisi prius de animæ immortalitate constaret: Fide autem facta perpetuitatis animarum, consequens esse animaduertit: ut certa illis loca nexu corporis absolutis, pro contemplatu probi improbi ue meriti, deputata sint. Sic in Phœdone, inexpugnabilem luce rationū anima in ueram dignitatem propriæ immortalitatis asserta, sequitur distinctio locorum, quæ hanc uitam relinquentibus ea lege debentur, quam sibi quisque uiuendo sanxerit. Sic in Gorgia post peractam pro iustitia disputationem, de habitu post corpus animarum morali grauitate Socraticæ dulcedinis ammonemur. Idem igitur obseruanter secutus est in illis præcipue uoluminibus, quibus statum Reip. formadum recepit. Nam postquam principatū iustitiæ dedit, & docuit animam post animal non perire, per illam demum fabulam (sic enim quidam uocant) quo anima post corpus euadat, uel unde ad corpus ueniat, in fine operis asseruit: ut iustitiæ uel cultæ præmium, uel sprete poenam, animis quippe immortalibus subiturisque iudiciū, seruari doceret. Hunc ordinem Tullius non minore iudicio reseruans, quæ ingenio repertus est. Postquam in omni Reip. otio ac negotio palmam iustitiæ disputando dedit, sacras immortalium animarum sedes, & cœlestium arcana regionum, in ipso consummati operis fastigio collocauit: indicans quo his perueniendum uel potius reuertendum sit, qui Remp. cum prudentia, iustitia, fortitudine, atque moderatione tractauerint. Sed ille Platonice secretorum relator Er quidam nomine fuit, natione Pamphilius, miles officio: qui cum uulneribus in prælio acceptis uitam effudisse uisus, duodecimo demum die inter cæteros una peremptos ultimo esset honorandus igne, subito seu recepta anima, seu retenta, quicquid emensis inter utraque uitam diebus egerat uiderat ue, tanquam publicum professus iudicium, humano generi nuntiauit. Hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quasi ipse ueri conscius doleat irrisam, exemplum tamen stolidæ reprehensionis uitans, excitari narraturum quæ reuiuiscere maluit.

H **¶** Quid respondendum Colori Epicureo, putanti philosopho non esse utendū fabulis. Qualesque fabulas phia recipiat, & quæ his philosophi soleant uti. Caput .II.

C prius quam somnii uerba consulamus, enodandum nobis est, a quo genere hominum Tullius memoret uel irrisam Platonis fabulam, uel ne idem sibi eueniat non uereri. Nec enim his uerbis uult imperitū uulgius intelligi, sed genus hominum ueri ignarum sub peritiæ ostentatione: quippe quos & legisse talia, & ad reprehendendum animatos constaret. Dicemus igitur, & quos in tantum philosophum referat quandam censuræ exercuisse leuitatem, quis ue eorum etiam scriptam reliquerit accusationem: & postremo, quid pro ea duntaxat parte, quæ huic operi necessaria est, responderi conueniat obiectis. Quibus, quod factu facile est, eneruatis, iam quicquid contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis somniū, seu iaculatus est unquam morsus liuoris, seu

seu forte iaculabitur: dissolutum erit. Epicureorum tota factio æquo semper errore a uero deuia, & illa extimans ridenda quæ nesciat, sacrum uolumen & augustissima irrisit naturæ seria. Colores uero inter Epicuri auditores loquacitate notabilior, etiam in librum retulit, quæ de hoc amarius cauillatus est. Sed cætera quæ iniuria notauit (siquidem ad somnium de quo hic procedit sermo nō attinent) hoc loco nobis omittenda sunt. Illam calumniā persequemur, quæ nisi supplodetur, manebit Ciceroni cum Platone communis. Ait enim a philosopho fabulam nō oportuisse confingi: quoniam nullum figmenti genus ueri professoribus cōueniret. Cur enim, inquit, si rerum cœlestium notionem, si habitum nos animarum docere uoluisti, non simplici & absoluta hoc insinuatione curatum est, sed quæ sita persona, casusq; excogitata nouitas, & composita aduocati scæna figmenti, ipsam quærendi ueri ianuam mēdacio pollueret: Hæc quoniam cum de Platonico Ero iactantur: etiam quietem Africani nostri somniantis inculant: (Vtraq; enim sub apposito argumento electa persona est, quæ cōmoda enuntiandis haberetur) resistamus urgenti, & frustra arguens refellatur calumnia: ut una dissoluta, utriusq; factum, incolumem, ut fas est, retineat dignitatem. Nec omnibus fabulis repugnat philosophia, nec omnibus acquiescit. Et ut facile secerni possit, quæ ex his ab se abdicet, ac uelut profana ab ipso uestibulo sacræ disputationis excludat: quæ ue etiam sæpe ac libenter admittat, diuisionum gradibus explicandum. Fabulæ, quarum nomen indicat falsi professionē, aut tantum conciliandæ auribus uoluptatis, aut adhortationis quoq; in bonā frugem gratia repertæ sunt. Auditum mulcent, uelut comœdiæ, quales Menæder, eius ue imitatores agendas dederunt: uel argumenta fictis casibus amatorum referta: quibus uel multum se Arbitr exerceat, uel Apuleium nonnunquam luisse miramur. Hoc totum fabularum genus, quod solas aurium delicias proficitur: e sacrario suo in nutricum cunas, sapientiæ tractatus eliminat. Ex his autem quæ ad quandam uirtutum speciem intellectum legentis hortantur, fit secunda discretio. In quibusdam enim & argumentum ex ficto locatur, & per mendacia ipse relationis ordo contexitur, ut sunt illæ Aesopiæ fabulæ elegantia fictionis illustres. At in aliis argumentum quidem fundat ueri soliditate, sed hæc ipsa ueritas per quædam composita & ficta profertur. & hæc iam uocat narratio fabulosa, nō fabula. ut ceremoniarum sacra Hesiodi & Orphei, quæ de deorum progenie actu ue narrantur: ut mystica Pythagoreorum sensa referunt. Ergo ex hac secunda diuisione, quam diximus, a philosophiæ libris prior species, quæ cōcepta de falso per falsum narratur, aliena est. Sequens in aliam rursus discretionē scissa diuiditur. Nam cum ueritas argumento subest, solacq; fit narratio fabulosa, non unus reperitur modus per figmentum uera referendi. Aut enim contextio narrationis per turpia & indigna numinibus, ac mōstro similia componitur: ut dei adulteri: Saturnus patris Cælii pudenda abscindens, & ipse rursus a filio regno potito in uincla coniectus. qd̄ genus totum philosophi nescire maluit. Aut sacrarum rerum notio sub pio figmentorum uelamine, honestis & recta rebus & uestita nominibus enuntiatur. Et hoc est solum figmenti genus, quod cautio de diuinis rebus philosophantis admittit. Cū igit nullā disputationi par

Quid plato
ni obiecit
Colores Epicureus

Responsio
B

Quas fabulas philosophia rejiciat & quas recipiat

C

D

Eriat iniuriã uel Er index, uel somnians Africanus, sed rerũ sacrarũ enuntiatio integra sui dignitate his sit tecta noibus, accusator tandẽ edoctus a fabulis fabulosa discernere, cõquiescat. Sciendum est tñ, non in omnem disputationẽ philosophos admittere fabulosa uel licita. sed his uti solẽt, cũ uel de anima, uel de aereis uel de æthereis potestatibus, uel de cæteris diis loquunt. Cæterũ cũ ad summũ & principẽ omniũ deũ, qui apud Græcos τὰγαθὸν πρωτοπρωτὸν nũcupat, tractatus se audet attollere: uel ad mentẽ, quã Græci νοῦν appellant, originales rerũ species quæ εἶδη dictæ sunt continentẽ, ex summo natã & perfectã deo. Cum de his inquã loquunt, summo deo & mente, nil fabulosum penitus attingunt. Sed si qd de his assignare conant, quæ nõ sermonẽ tantũmodo, sed cogitationẽ humanã superãt, ad similitudines & exẽpla cõfugiunt. Sic Plato cũ περὶ τὰγαθῶν loqui esset animatus, dicere qd sit, non est ausus: hoc solum de eo sciens, qd sciri quale sit ab hoie nõ possit. Solũ uero ei simillimũ de uisibilibus solẽ reperit: & per eius similitudinẽ uia sermoni suo attollendi se ad non cõprehensibilia patefecit. Ideo ut nullũ ei simulacrũ cum diis aliis constituerẽt, sinxit antiq̃tas: quia summus deus nataq; ex eo mens, sicut ultra animã, ita supra naturã sunt: quo nihil fas est de fabulis peruenire. De diis aut, ut dixi, cæteris, & de anima, nõ frustra se, nec ut oblectent, ad fabulosa conuertunt: sed quia sciunt inimicã esse naturæ apertã nudãq; expositionẽ sui, quæ sicut uulgaribus hoim sensibus intellectum sui uario rerũ tegmine operimentocq; subtraxit, ita a prudẽtibus arcana sua uoluit per fabulosa tractari. Sic ipsa mysteria figurarũ cuniculis operiunt, ne uel his adem ptis nudã rerũ talium se natura p̃beat, sed summatibus tantũ uiris sapientiã interpretẽ ueri arcani consciis, contenti sint reliqui, ad uenerationẽ figuris defendentibus a uilitate secretũ. Numenio deniq; inter philosophos occultorũ curiosiori, offensam numinũ, qd Eleusina sacra interpretando uulgauerit, somnia pdiderunt: uiso sibi ipsas Eleusinas deas habitu meretricio ante apertũ lupanar uidere prostantes: admirãtiq; & causas non conuenientis numinibus turpitudinis consulẽti, respõdisse iratas: ab ipso se adyto pudicitiaẽ suæ ui abstractas, & passim aduentibus prostitutas. Adeo semp ita se & sciri & coli numina maluerunt, q̃liter in uulgus antiquitas ipsa fabulata est: quæ & imagines & simulacra formarum taliũ prorsus alienis, & ætates tam incrementi q̃ diminutionis ignaris, & amictus ornatusq; uarios corpus non habentibus, assignauit. Secundum hæc Pythagoras ipse atq; Empedocles, Parmenides quoq; & Heraclitus, de diis fabulati sunt: nec secus Timæus, qd progenies eorũ sicut traditũ fuerat executus est.

¶ Quinq; esse genera somniandi, atq; somnium hoc Scipionis ad prima tria genera debere referri. Caput .III.

Is p̃libatis, anteq; ipsa somnii uerba tractemus, prius quot somniãdi modos obseruatio dephenderit, cũ licetiã figurarũ q̃ passim quiescẽtibus ingerunt, sub definitionẽ & regulã uetustas mitteret, edifferamus: ut cui eorũ generi somniũ qd de agimus applicandũ sit, innotescat. Omnium q̃ uidere sibi dormientes uident, qncq; sunt principales diuersitates & noia. Aut em̃ est ὄνειδος secundũ Græcos, qd latini somniũ uocant. aut ὄραμα qd uisio recte appellat. aut χρηματισμός, qd oraculũ nuncupat. aut ἐνύπνιον, qd insomniũ dicitur.

Quãdo philosophi uti soleant fabulis

Quinq; somniorũ genera

dicitur. aut ē φάντασμα, qđ Cicero (quoties opus hoc noīe fuit) uisum uocauit. **Vlti** **A**
 ma ex his duo, cū uideant cura interpretationis indigna, quia nihil diuinationis ap
 portat, *ἰνύπνιον* dico, & φάντασμα. Est em̄ *ἰνύπνιον*, q̄ties cura opp̄ssi animi uel cor- **In somnium**
 poris siue fortunæ, qualis uigilantē fatigauerit, talē se ingerit dormienti. Ani
 mi, ut si amator delitiis suis aut fruentē se uideat, aut carentē. si metuens quis im
 minentē sibi uel insidiis uel potestate personā, aut incurrisse hāc ex imagine co
 gitationū suarū, aut effugisse uideat. Corporis, si temeto ingurgitatus, aut distē
 tus cibo, uel abundantia p̄focari se extimet, uel grauantibus exonerari. aut con
 tra, si esuriens cibum, aut potū sitiens desiderare, q̄rere, uel etiā inuenisse uideat.
 Fortunæ, cū se quis existimat, uel potentia, uel magistratu, aut augeri pro desi
 derio, aut exui pro timore. Hæc & his similia, qm̄ ex habitu mentis quietem si
 cut p̄uenerant, ita & turbauerant dormientis: una cū somno aduolant, & parit̄
 euanescent. Hinc & insomnio nomen, non quia per somnum uidetur (hoc
 em̄ est huic generi cōmune cum cæteris) sed quia in ipso somnio tantūmodo ef- **B**
 se credit̄ dum uideat, post somniū nullā sui utilitatem uel significationē relinqt.
 Falsa esse insomnia, nec Maro tacuit. Sed falsa ad cœlū mittunt insomnia ma- **vi. æneidos**
 nes. cœlū hic uiuorū regionē uocans: quia sicut dii nobis, ita nos defunctis supe
 ri habemur. Amorē quoq; describens, cuius curam semper sequunt̄ insomnia,
 ait. Hærent infixi pectore uultus Verbaq; nec placidā membrīs dat cura quie **iii. æneidos**
 tem. Et post hæc. Anna soror q̄ me suspēsā in somnia terrēt: φάντασμα uero, hoc **Phantasma**
 est uisum, cum inter uigiliā & adultam quietē in quadā, ut aiunt, prima somni
 nebula adhuc uigilare se existimans qui dormire uix cepit, aspiciere uidetur ir
 ruentes in se, uel passim uagantes formas, a natura seu magnitudine seu specie
 discrepantes, uariasq; tēpestates rerū uel lætas uel turbulentas. In hoc genere est **C**
ἰνιάτης, quē publica persuasio quiescentes opinatur inuadere, & pondere suo
 p̄ssos ac sentientes grauare. His duobus modis ad nullā noscendi futuri opē re
 ceptis, tribus cæteris in ingeniū diuinationis instruimur. Et est oraculū qui- **Oraculum**
 dem, cū in somnis parens, uel alia sancta grauisq; persona, seu sacerdos, uel etiā
 deus, aperte euenturū quid, aut nō euenturū, faciendū, uitandum ue denuntiat.
 Visio est aut̄, cū id quis uidet, qđ eodē modo quo apparuerat eueniet. Ami- **Visio**
 cum peregre cōmorantem quē non cogitabat, uisus est sibi reuersum uidere, &
 procedenti obuius quē uiderat uenit in amplexus. Depositū in quiete suscepit,
 & matutinus ei precator occurrit, mandans pecuniam tutelæ, & fidei custodiæ **D**
 cælendam cōmittens. Somnium proprie uocatur, quod tegit figuris, & uelat **Somnium**
 ābagibus, non nisi interpretatione intelligendā significationē rei q̄ demonstrat.
 Qđ quale sit, nō a nobis exponendū est, cū hoc unusquisq; ex usu qđ sit agno
 scat. Huius quinq; sunt species, aut em̄ propriū, aut alienū, aut cōe, aut publicū,
 aut generale est. Propriū est, cum se q̄s facientē patientē uel aliquid somniat. Ali
 enum, cum alium. Cōe, cum se una cū alio. Publicū ē, cū ciuitati foro ue uel the
 atro, seu quibuslibet publicis moenibus actibusue, triste uel lætum qđ existimat
 accidisse. Generale est, cū quis circa solis orbē lunaremue globū, seu alia sidera, **Scipiōis so-**
 uel cœlū, oēsq; terras, aliqd̄ sōniat innouatū. Hoc aut̄ qđ Scipio uidisse se retu- **mniū ad qđ**
 lit, tria illa q̄ sola pbabilia sunt ḡna p̄cipalitatē aplectit; & oēs ipius sōniū spe- **genus sit re-**
 ferendum

E cies attingit. Est enim oraculum: quia Paulus & Africanus uterque parens, sancti graueque ambo, nec alieni a sacerdotio, quid illi euenturum esset enuntiarunt. Est uisio: quia loca ipsa, in quibus post corpus, uel qualis futurus esset aspexit. Est somnium: quia res, quae illi narratae sunt, altitudo, tecta profunditate prudentiae, non potest nobis nisi scientia interpretationis aperiri. Ad ipsius quoque somnii species omnes refertur. Est proprium: quia ad supera ipse perductus est, & de se futura cognouit. Est alienum: quod quem statum aliorum animae sortitae sunt, deprehendit. Est commune: quod eadem loca tam sibi quam ceteris eiusdem meriti didicit preparari. Est publicum: quod uictoriam patriae, & Carthaginis interitum, &

Quo somnium publicum conueniat Scipioni adhuc multum

F Capitolinum triumphum, & sollicitudinem futurae seditionis agnouit. Est generale: quod coelum coelicumque circulos conuersionisque concentum, uiuo adhuc homini noua & incognita: stellarum etiam ac luminum motus, terraeque omnis situm, suspicando uel despiciendo concepit. Nec dici potest non aptum fuisse Scipionis personae somnium, quod generale esset & publicum: quia necdum illi contigisset amplissimus magistratus: immo cum adhuc, ut ipse dicit, pene miles haberetur. Aiunt enim, non habenda pro ueris de statu ciuitatis somnia, nisi quae rector eius magistratus uideat: aut quae de plebe non unus, sed multi similia somniasent. Ideo apud Homerum, cum in concilio Graecorum Agamemnon somnium quod de instruendo populo uiderat, publicaret: Nestor qui non minus ipse prudentia, quam omnis iuuenta uiribus iuuat exercitum, concilians fidem relatis, de statu inquit publico credendum regio somnio: quod si aliter uideret, repudiaremus ut futile

G Sed non ab re erat, ut Scipio, etsi necdum adeptus tunc erat consulatum, nec erat rector exercitus, Carthaginis somniaret interitum, cuius erat autor futurus: audiretque uictoriam beneficio suo publicandam: uideret etiam secreta naturae, uir non minus philosophia quam uirtute praecellens. His assertis, quia superius falsitatis in somniorum Vergilium testem citantes, eius uersus fecimus mentionem, eruti de geminarum somnii descriptione portarum: si quis forte quaerere uelit, cur porta ex ebore falsis, e cornu ueris sit deputata, instruetur autore Porphyrio, qui in commentariis suis haec in eundem locum dicit ab Homero sub eadem diuisione descripta. Latet inquit omne uerum: hoc tamen anima, cum ab officiis corporis somno eius paululum libera est, interdum aspicit: nonnunquam tendit aciem, nec tamen peruenit. Et cum aspicit, tamen non libero & perfecto lumine uidet,

Somnii portae

H sed interiecto uelamine, quod nexus naturae caligantis obducit. Et hoc in natura esse idem Vergilius asserit dicens. Aspice: namque omnem, quae nunc obducta tuenti Mortales hebetat uisus tibi, & humida circum Caligat, nubem eripiam. Hoc uelamen cum in quiete ad uerum usque, aciem introspicentis admittit: de cornu credit: cuius ista natura est, ut tenuatum uisui peruium sit. Cum autem a uero hebetat ac repellit obtutum, ebur putat: cuius corpus ita natura densatum est, ut ad quamuis extremitatem tenuitatis crassum, nullo uisu ad ulteriora tendente penetretur.

¶ Propositum seu scopus huius somnii quis sit. Caput .III.

Ractatis generibus & modis, ad quos somnium Scipionis refert, nunc ipsam eiusdem somnii mentem, ipsumque propositum quod graeci *σκοπος* uocant, antequam uerba inspiciant, tetemus aperire: & eo pertinere propositum praesentis

præsenti operis afferamus, sicut iam in principio huius sermōis adstruximus, A
 ut animas bene de Rep. meritorum, post corpora caelo reddi, & illic frui beatitudinis perpetuitate nos doceat. Nam Scipionem ipsum hæc occasio ad narrandum somnium prouocauit, quod longo tempore se testatus est silentio condidisse. Cum enim Lælius quereretur, nullas Nasicæ statuas in publico, in interfecti tyrāni remuneratione locatas: respōdit Scipio post alia in hæc uerba. Sed quibus sapientibus conscientia ipsa factorum egregiorum amplissimum uirtutis est præmiū, tamen illa diuina uirtus, non statuas plumbo inhærentes, nec triumphos arefcētibus laureis, sed stabiliora quædam, & uiridiora præmiorum genera desiderat. Quæ tamen ista sunt inquit Lælius? Tum Scipio, patimini me inquit (quonia tertium diem iam feriatum sumus) & cætera prosequi, quibus ad narrationem somnii uenit, docens illa esse stabiliora & uiridiora præmiorum genera, quæ ipse uidisset B
 in caelo bonis Rerū. seruata rectoribus, sicut his uerbis eius ostendit. Sed quos Africanus alacrior ad tutandam Rempublicam sic habeto. Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in caelo & definitum locum, ubi beati sempiterno æuo fruamur. Et paulo post hunc certum locum qui sit designans ait. Sed sic Scipio, ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiam cole & pietatem: quæ cum magna in parētibus & propinquis, tum in patria maxima est. Ea uita uia est in caelum, & in hunc coetum eorum, qui iam uixerint: & corpore laxati incolunt locum, quem uides, significans Galaxiam. Sciendum est enim, quod locus in quo sibi uidetur esse Scipio per quietem, lacteus circulus est, qui Galaxiam uocat. Siquidem C
 his uerbis in principio utitur. Ostendebat autem Carthaginensem de excelso & pleno stellarum illustri & claro quodam loco. Et paulo post apertius dicit. Erat autem is splendidissimo candore inter flammam circulus elucens, quem uos (ut a Graecis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. ex quo mihi omnia contemplantis præclara & mirabilia uidebantur. Et de hoc quidem Galaxia, cum de circulis loquemur plenius differemus.

¶ Quam omnes numeri modo quodam pleni sint, tamen octonarium ac septenarium peculiariter plenos dici, quare ob causam octonarius plenus uocetur. Caput V.

Sed iam quonia inter libros, quos de Rep. Cicero, quos uel prius Plato scripserat, quæ differentia, quæ similitudo habeat, expressimus: & cur operi suo uel Plato Eri indicium, uel Cicero somnium Scipionis ascriberit: quid uel sit ab Epicureis obiectum Platoni, uel quemadmodum debilis calumnia refellat, & quibus tractatibus philosophi admisceant, uel a quibus penitus excludat fabulosa, retulimus: adiecitque post hæc necessario genera omnium imaginum, quæ falso, quæ uero uidentur in somniis: ipsasque distinximus species somniorum, ad quas Africani somnium constaret referri: & cur Scipioni conueniret talia somniare: & de geminis somnii portis: quæ fuerit a ueteribus expressa sententia super his omnibus: ipsius somnii, de quo loquimur, mentem propositumque signauimus: & partem caeli euidenter expressimus, in qua sibi Scipio per quietem hæc, uel uidisse uisus est, uel audisse quæ retulit. Nunc iam discutienda nobis sunt ipsius somnii uerba, non omnia, sed ut quæ uidebuntur digna conspectu. Ac prima nobis tractanda se ingerit pars illa de numeris, in qua sic ait. Nam cum ætas tua septenos octies solis anfractus redi- D
 tusque

,, tuscq; conuerterit: duoq; hi numeri, quorum uterq; plenus, alter altera de causa
 ,, habetur: circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atq; in
 ,, tuum nomen se tota conuertet ciuitas. Te senatus, te omnes boni, te socii, te lati
 ,, ni intuebunt: tu eris unus in quo nitatur tota ciuitatis salus. ac ne multa, dicta-
 ,, tor Remp. constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Ple-
 ,, nitudinem hic non frustra numeris assignat. Plenitudo enim proprie nisi diui-
 Nullū cor-
 pus plenū

Omnes nu-
 meri quodā
 modo pleni

F
 Qui nume-
 ri, proprie ple-
 ni uocentur

Cur octona-
 rius plenus
 dicatur, ra-
 tio prima

sunt. Hæc est igitur communis numerorū omnium plenitudo, q̄ cogitatio-
 ni a nobis ad superos meanti occurrit prima perfectio incorporalitatē in nu-
 meris. Inter ipsos tamen proprie pleni uocantur secundum hos modos, qui
 præsentī tractatū necessarij sunt, qui aut uim obtinent uinculorum, aut corpo-
 ra rursus efficiuntur, aut corpus efficiunt: sed corpus, quod intelligendo, nō sen-
 tiendo concipias. Totum hoc, ut obscuritatis depulsetur offensa, paulo altius re-
 petita rerum luce, pandendum est. Omnia corpora superficie finiuntur, & in
 ipsam eorum pars ultima terminatur. Hi autem termini, cum sint semper circa
 corpora quorum termini sunt, incorporei tamen intelliguntur. Nam quousq;
 corpus esse dicetur, necdum terminus intelligitur. cogitatio quæ conceperit ter-
 minum, corpus relinquit. Ergo primus a corporibus ad incorporea transitus
 ostendit corporum terminos: & hæc est prima incorporea natura post corpo-
 ra, sed non pure, nec ad integrum carens corpore. Nam licet extra corpus natu-
 ra eius sit, tamen non nisi circa corpus apparet. Cum totum deniq; corpus no-
 minas, etiam superficies hoc uocabulo continetur. De corporibus eam, tametsi
 non res, sed intellectus sequestrat. Hęc superficies sicut est corporum terminus,
 ita lineis terminat, quas suo nomine grāmas Græcia uocauit. Punctis lineæ fi-
 niunt. Et hæc sunt corpora quæ mathematica uocant, de quibus solerti indu-
 stria geometriæ disputatur. Ergo hæc superficies cum ex aliqua parte corpo-
 ris cogitatur, pro forma subiecti corporis accipit numerum linearum. Nam
 seu trium, ut trigonū: seu quatuor, ut quadratum: seu plurium sit angulorū, to-
 tidē lineis sese ad extrema tangentibus planities eius includit. Hoc loco admo-
 nendi sumus, quod omne corpus longitudinis, latitudinis, & altitudinis dimen-
 sionibus constat. Ex his tribus in lineæ ductu una dimensio est longitudo. est
 enim sine latitudine. Planities uero quam Græci *επιπέδου* uocant, longo lato-
 que distenditur, alto caret. & hæc planities quantis lineis contineatur, expressi-
 mus. Soliditas autem corporum constat, cum his duabus additur altitudo. fit
 enim tribus dimētionibus impletis corpus solidum, quod *στερεόν* uocant, qualis
 est tessera, q̄ cubus uocat. Si uero nō unius partis, sed totius uelis corporis sup-
 ficiē cogitare, qđ pponimus esse q̄dratū (ut de uno qđ exēplo sufficet dispute-
 mus) iam nō quatuor, sed octo anguli colligunt: quod tū animaduertis, si super
 unū quadratū, quale prius diximus, alterz tale altius impositū mente cōspicias.
 ut altitudo q̄ illi plano deerat, adiciat: fiatq; tribus dimensionibus impletis
 corpus solidū, qđ stereon uocat, ad imitationē tessere, q̄ cubus uocat. Ex his ap-
 paret

paret octonarium numerum solidum corpus & esse & haberi. siquidem unum A
 apud geometras puncti locū obtinet. Duo lineæ ductum faciūt, q̄ duobus pun
 ctis, ut supra diximus, coerceat. Quatuor x̄o puncta aduersum se in duobus or
 dinibus bina per ordinem posita, exprimunt quadri spēm, a singulis punctis in
 aduersum punctū eiecta linea. Hæc q̄tuor ut diximus duplicata, & octo facta,
 duo q̄dra similia describunt. q̄ sibi superposita, additaq̄ altitudine, formā cubi,
 q̄d est solidum corpus efficiunt. Ex his apparet antiquiorē esse numerū super
 ficie & lineis, ex quibus illā constare memorauimus, formisq̄ oibus. A lineis
 em̄ ascenditur ad numerum, tanq̄ ad priorē: ut intelligat̄ ex diuersis numeris
 linearum, quæ formæ geometricæ describant̄. Ipsam uero superficiem cum li
 neis suis, primam post corpora diximus incorpoream esse naturam, nec tamen B
 sequestrandam, propter perpetuam cum corporibus societatem. Ergo quod ab
 hac sursum recedit, iam pure incorporeum est. Numeros autem hac superiores
 præcedens sermo patefecit. Prima est igitur perfectio incorporalitatis in nume
 ris. Et hæc est, ut diximus, numerorū omnium plenitudo. Seorsum autem illa
 (ut supra admonuimus) plenitudo est eorum, qui aut corpus efficiunt, aut effi
 ciuntur, aut uim obtinent uinculorum, licet alias quoq̄ causas quibus pleni nu
 meri efficiantur, esse nō ambigam. Qualiter autē octonarius numerus solidum
 corpus efficiat, ante satis probatum est. Ergo singulariter quoq̄ plenus iure di
 cetur propter corporeæ soliditatis effectum. Sed & ad ipsam cœli harmoniā, Rō secunda
 id est concinentiam, hunc numerum magis aptum esse nō dubium est: cū sphæ C
 ræ ipsæ octo sint, quæ mouentur, de quibus secuturus sermo procedet. Oēs Tertia
 quoq̄ partes, de quibus constat hic numerus, tales sunt, ut ex earum compage
 plenitudo nascatur. Est enim aut de his quæ neq̄ generantur, neq̄ generant, de
 monade & septem. quæ qualia sint, suo loco plenius explicabitur. aut de dupli
 cato eo qui & generatur & generat, id est quatuor. Nam hic numerus quatuor
 & nascitur de duobus, & octo generat. Aut componitur de tribus & quinq̄, q̄
 rum alter primus omnium numerorū impar apparuit. quinarium autem potentiā
 sequens tractatus attinget. Pythagorici uero hunc numerum iustitiam uoca Quarta
 uerunt, quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares, hoc est, in
 bis quaterna: ut nihilominus in numeros æque pariter pares diuisio quoq̄ ipsa D
 soluat̄, in bis bina. Eadē q̄q̄ q̄litate contextit̄, id est, bis bina bis. Cū ergo & Quinta
 cōtextio ipsius pari æq̄litate procedat, & resolutio æqualiter redeat usq̄ ad mo
 nadē, q̄ diuisionē arithmetica ratione non recipit, merito p̄pter æqualem diuisi
 onē iustitiæ nomen recipit. Et quia ex supradictis oibus apparet, quanta & par
 tium suarū & seorsum sua plenitudine nitat̄, iure plenus uocatur.

¶ Multas esse causas, cur septenarius plenus uocetur. Caput .VI.

Vperest ut septenariū q̄q̄ numerū plenū iure uocitādū rō in medio
 constituta psuadeat. Ac primū hoc transire sine admiratiōe nō possu
 mus, q̄ duo nūeri q̄ in se multiplicati uitale spaciū uiri fortis include
 rēt, ex pari & impari constiterūt. Hoc em̄ uere p̄fectum est, q̄d ex horū numerorū
 p̄mixtiōe generat̄. Nam impar numerus mas, & par scemina uocat̄. Item arith
 metici imparē patris, & parem matris appellatione uenerantur. Hinc & Timæ

E us Platonis fabricatorem mundanæ animæ deū, partes eius ex pari & impari, id ē duplicari & triplicari nūero intertextuisse memorauit: ita ut a duplicari usq; ad octo, a triplicari usq; ad uiginti septem staret alternatio mutuandi. Hi enim primi cubi utrinq; nascunt. siquidem a paribus bis bini, q̄ sunt quatuor, superficiē faciūt: bis bini bis, qui sunt octo, corpus solidum fingūt. A dispari uero ter terna quæ sunt nouem, superficiem reddunt: & ter terna ter, id est ter nouena, quæ sunt uiginti septem, primum æque cubum alterius partis efficiunt. Vnde intelligi datur, hos duos numeros, octo dico & septem, qui ad multiplicationem annorum perfecti in Repub. uiri conuenerunt, solos idoneos ad efficiendam mūdi animam iudicatos, quia nihil post autorem potest esse perfectius. Hoc quoq; notandum est, quod superius asserentes communem numerorum omnium dignitatē, antiquiores eos superficie & lineis eius, omnibusq; corporibus ostēdimus: procedens autem tractatus inuenit numeros & ante animam mundi fuisse, quibus illam contextam augustissima Timæi ratio naturæ ipsius conscia testis expressit. Hinc est q̄ pronuntiare non dubitauerunt sapientes, animā esse

Primario
cur pfectus
sit numerus
septenarius,
ex paribus
ipsius sum-
pta

NUNC uideamus cur septenarius nūerus suo seorsum (numerū se mouentē. sum merito plenus habeatur: cuius ut pressius plenitudo noscatur, primum merito partium de quibus constat, tum demum quid ipse possit inuestigemus. Cōstat septenarius numerus, uel ex uno & sex, uel ex duobus & quinq; uel ex tribus & quatuor. Singularum compagum membra tractemus: ex quibus fatebimur nullum alium numerum tam uaria esse maiestate fecundum. Ex uno & sex, compago prima componitur. Vnum autem, quod *μονάς*, id est unitas dicitur, & mas idem & foemina est: par idem atq; impar, ipse non numerus, sed fons & origo numerorū. Hæc monas initium finisq; omnium, neq; ipse principii aut finis sciens, ad summum refertur deum, eiusq; intellectum a sequentiū numero rerum & potestatum sequestrat: nec in inferiore post deum gradu frustra eam desideraueris. Hæc illa est mens, e summo nata deo, quæ uices temporum nesciens, in uno semper quod adest consistit æuo: cūq; utpote una, nō sit numerabilis, innumeras tamen generum species, & de se creat, & intra se continet. Inde quoq; aciem paululum cogitationis inclinans, hanc monadem reperies ad animam referri. Anima enim aliena a syluestris contagione materiæ, tantum se autori suo ac sibi debens, simplicem sortita naturam, cum se animandæ immensitati uniuersitatis infundat: nullum in init tamē cum sua unitate diuortium. Vides ut hæc monas orta prima rerum causa, ad usq; animam ubiq; integra, & semper indiuidua continuationem potestatis obtineat. Hæc de monade castigatius q̄ se copia suggerebat. Nec te remordeat, q̄ cū omni numero præesse uideatur, in coniunctione præcipue septenarii prædicetur. Nulli enim aptius iungitur monas incorrupta, q̄ uirgini. Huic autem numero, id est septenario, adeo opinio uirginitatis inoleuit, ut Pallas quoq; uocitetur. Nam uirgo credit, quæ nullū ex se parit numerū duplicatus, q̄ intra denariū coarctet, quem primum limitem constat esse numerorum. Pallas ideo, quia ex solius monadis foetu: & multiplicatione processit. sicut Minerua solo ex uno parēte nata phibet.

Vis numeri
senarii

Senarius uero qui cum uno coniunctus septenarium facit, uariæ ac multiplicis

cis religionis & potentiae est. Primum quod solum ex omnibus numeris qui in-
 fra decem sunt, de suis partibus constat. Habet enim medietatem, & tertiam par-
 tem, & sextam partem. & est medietas tria, tertia pars duo, sexta pars unum, quae
 omnia simul sex faciunt. Habet & alia suae uenerationis indicia, sed ne longior faci-
 at sermo fastidium, unum ex omnibus eius officium persequemur, quod ideo
 praetulimus, quia hoc commemorato, non senarii tantum, sed & septenarii pariter
 dignitas astructur. Humano partui frequentiore usum nouem mensium, cer-
 to numerorum modulamine natura constituit: sed ratio sub asciti senarii nume-
 ri multiplicationem procedens, etiam septem menses compulit usurpari. Quam-
 breuiter absoluteque duos esse primos omnium numerorum cubos, id est a pari
 octo, ab impari uigintiseptem, & esse impari marem, parem foeminam superius
 expressimus. Horum uterque si per senarium numerum multiplicetur, efficiunt
 dierum numerum, qui septem mensibus explicantur. Coeant enim numeri, mas-
 ille qui memoratur, & foemina, octo scilicet & uigintiseptem, pariunt ex se quin-
 que & triginta. Haec sexies multiplicata, creant decem & ducentos, qui numerus
 dierum mensem septimum claudit. Ita est ergo natura foecundus hic numerus,
 ut primam humani partus perfectionem, quasi arbiter quidam maturitatis ab-
 soluat. Discretio uero partus futuri (sicut Hippocrates refert) sic in utero di-
 gnoscitur. Aut enim septuagesimo, aut nonagesimo die conceptus mouetur. Di-
 es ergo motus, quicumque fuerit de duobus, ter multiplicatus, aut septimum, aut
 nonum explicat mensem. Haec de prima septenarii copulatione libata sint. Se-
 cunda de duobus & quinque est. Ex his Dyas, quia post monadem prima est,
 primus est numerus. Haec ab illa omnipotentia solitaria, in corporis intelligibi-
 lis linea prima defluxit. Ideo & ad uagas stellarum & luminum sphaeras refer-
 tur. quia haec quoque ab illa quae $\lambda\pi\lambda\omega\upsilon\eta\varsigma$ dicitur, in numerum scissae, & in uarii
 motus contrarietatem retortae sunt. Hic ergo numerus cum quinario aptissime
 iungitur, dum hic ad errantes, ut diximus, ad coeli zonas ille referatur. Sed il-
 le ratione scissionis, hic numero. Illa uero quinario numero proprietates excepta
 potentiae ultra caeteras eminentis euenit, quod solus omnia quaecumque sunt, quaecumque ui-
 dentur esse, complexus est. Esse autem dicimus intelligibilia, uideri esse corpo-
 ralia omnia, seu diuinum corpus habeant, seu caducum. Hic ergo numerus si-
 mul omnia & supera & subiecta designat. Aut enim deus summus est, aut mens
 ex eo nata, in qua species rerum continentur: aut mundi anima, quae animarum
 omnium fons est, aut coelestia sunt usque ad nos, aut terrena natura est, & sic qui-
 narius rerum omnium numerus impletur. De secunda septenarii numeri con-
 iunctione dicta haec, pro affectatae breuitatis necessitate sufficiant. Tertia est
 de tribus & quatuor, quae quantum ualeat, reuoluamus. Geometrici corporis
 ab impari prima planities in tribus lineis constat. his enim trigonalis forma con-
 cluditur. A pari uero prima in quatuor inuenitur. Item scimus secundum Pla-
 tonem, id est, secundum ipsius ueritatis arcanum, illa forti inter se uinculo colli-
 gari, quibus interiecta medietas praestat uinculi firmitatem. Cum uero medie-
 tas ipsa geminatur, quae extrema sunt, non tenaciter tantum, sed etiam insolubili-
 ter uinciunt. Primo ergo ternario numero contigit, ut inter duo summa, medium
 quoque

A

B

Dyadis &
 quinary uis
 ac uirtus

C

D

Laus ternarij
 & quaternarij.

E q̄ uinciretur accipet. Quaternarius uero duas medietates primus oim̄ nactus ē,
 quas ab hoc numero deus mundanæ molis artifex conditorq̄ mutuatus, inso-
 lubili inter se uinculo elemēta deuinxit, sicut in Timæo Platonis assertum est.
 Nec aliter tam controuersa sibi ac repugnantia, & natura communionem ab-
 nuentia promisceri, terram dico & ignem potuisse per tam iugabilem compe-
 tētiam fœderari, nisi duobus medijs, aeris & aquæ nexibus uincirētur. Ita em̄
 elementa inter se diuersissima, opifex tamen deus ordinis opportunitate conne-
 xuit, ut facile iungerentur. Nam cum binæ in singulis qualitates essent, talē uni
 cuiq̄ de duabus alteram dedit, ut in eo cui adhæreret cognatam sibi & similem
 reperiret. Terra est sicca & frigida, aqua uero frigida & humida est. hæc duo
 elementa licet sibi per siccum humectumq̄ contraria sint, per frigidū tamen cō-
F mune iunguntur. Aer humectus & calidus est, & cum aquæ frigidæ contrari-
 us sit calore, conciliatione tamen socij copulatur humoris. Super hunc ignis cū
 sit calidus & siccus, humorem quidem aeris respuit siccitate, sed connectitur so-
 cietate caloris. Et ita sit, ut singula quæq̄ elementorū, duo sibi hinc inde uicina,
 singulis qualitatibus uelut quibusdam amplectātur ulnis. Aqua terram frigo-
 re, aerem sibi necit humore. Aer aquæ humecto simili, & igni calore sociatur.
 Ignis aeri miscetur ut calido, terræ iūgitur siccitate. Terra ignem sicco patitur,
 aquam frigore nō respuit. Hæc tamen uarietas uinculorum, si elementa duo fo-
 rent, nihil inter ipsa firmitatis habuisset. si tria, minus quidem ualido, aliquo ta-
 men nexu uinciēda nodaret. Inter quatuor uero isolubilis colligatio est, cū dug-
G summitates duabus interiectionibus uinciunt. Quod erit manifestius, si in me-
 dio posueris ipsam continentiam sensus de Timæo Platonis exceptam. Diuini
 decoris (inquit) ratio postulabat, talem fieri mundum, qui & uisum pateretur
 & tactum. Constat autem, neq̄ uideri aliquid posse sine ignis beneficio, ne-
 q̄ tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus
 de igni & terra instruere fabricator incipiens, uidit duo conuenire sine medio
 colligante non posse, & hoc esse optimum uinculum, quod & se pariter & a se
 liganda deuinciat. Vnam uero interiectionem, tunc solum posse sufficere, cum
 superficies sine altitudine uincienda est. At ubi arctanda uinculis est alta dimē-
 sio, nodum nisi gemina interiectione non necit. Inde aerem & aquā inter ignē
 terramq̄ contexuit, & ita per omnia una & sibi conueniens iugabilis compe-
H tentia cucurrit, elementorum diuersitatem ipsa differentiarum æqualitate con-
 socians. Nam quantum interest inter aquam & aerem causa densitatis & pon-
 deris, tantundem inter aerem & ignem est. Et rursus, quod interest inter aerem
 & aquam causa leuitatis & raritatis, hoc interest inter terram & aquam. Itē qđ
 interest inter terram & aquam causa densitatis & ponderis, hoc est inter aquā
 & aerem. Et quod interest inter aquam & aerem, hoc interest inter aerem & ignem. Et contra
 quod interest inter ignem & aerem tenuitatis leuitatisq̄ causa, hoc interest aerem
 & aquam est. Et qđ est interest inter aerem & aquam, hoc interest aquam intelligit &
 terram. Nec solum sibi uicina & cohærentia comparantur, sed eadem alternis
 saltibus custoditur æqualitas. Nam quod ē terra ad aerē, hoc est aqua ad ignē.
 & quoties uerteris, eandem reperies iugabilem competentiam. ita ex ipso quo
 inter

inter se sunt æqualiter diuersa sociantur. Hæc eo dicta sunt, ut aperta rōne constaret, neq; planitiem sine tribus, neq; soliditatē sine quatuor posse uinciri. Ergo septenarius numerus geminam uim obtinet uinciendi, quia ambæ partes eius uincula prima sortitæ sunt: ternarius cum una medietate, q̄ternarius cum duabus. Hinc in alio loco eiusdem somnii Cicero de septenario dicit, qui numerus rer; omnium fere nodus est. Item omnia corpora aut mathematica sunt alumna geometriæ, aut talia quæ uisum tactumue patiantur. Horum priora tribus incrementorum gradibus cōstant. aut enim linea eiicitur ex puncto, aut ex linea superficies, aut ex planitie soliditas. Altera uero corpora quatuor elementorum collato fœdere, in robur substantiæ corpulentæ concordī concretione coalescunt. Necnon omnium corporum tres sunt dimensiones, longitudo, latitudo, profunditas. Termini adnumerato effectu ultimo quatuor, punctum, linea, superficies, & ipsa soliditas. Item cum quatuor sint elemēta, ex quibus constant corpora, terra, aqua, aer, & ignis, tribus sine dubio interstitiis separantur: quorum unum est a terra usq; ad aquam, ab aqua usq; ad aerem sequens, tertium ab aere usque ad ignem. Et a terra quidem usque ad aquam spacium, necessitas a physicis dicitur, quia uincire & solidare creditur, quod est in corporibus lutulētum. Vnde Homericus cēfor cum Græcis imprecaret, Vos omnes (inquit) in terram & aquam resoluamini, in id dicēs, quod est in natura humana turbidum, quo facta est homini prima concretio. Illud uero quod est inter aquam & aerem, *ἁρμονία* dicitur, id est apta & cōsonans conuenientia. quia hoc spacium est, quod superioribus inferiora conciliat, & facit dissona conuenire. Inter aerem uero & ignem, obedientia dicitur, quia sicut lutulenta & grauiora superioribus necessitate iunguntur, ita superiora lutulentis obedientia copulantur, harmonia media coniunctionem utriusq; præstante. Ex quatuor igitur elementis & tribus eorum interstitiis absolutionem corporum constare manifestum est. Ergo hi duo numeri, tria dico & quatuor, tam multiplici inter se cognationis necessitate sociati, efficiēdis utrisq; corporibus, cōsensu ministri fœderis obsequunt. Nec solum explicandis corporibus hi duo numeri collatiuū præstant fauorem, sed quaternarium quidem Pythagorici (quē *πτερακτύρ* uocāt) adeo quasi ad perfectionem animæ pertinētem inter arcana uenerantur, ut ex eo & iurisiurādi religionē sibi fecerint, *ὄν μὰ τῶν ἀμετέρα ψυχᾶ παράδοντα πτερακτύρ*. iuro tibi per eum, qui dat animæ nostrę quaternarium numerum. Ternarius uero assignat animam tribus suis partibus absolutam. Quar; prima est ratio, quam *λογιστικῶρ* appellant. Secunda animositas, quam *θυμικῶρ* uocant. Tertia cupiditas, quæ *ἐπιθυμητικῶρ* nūcupatur. Item nullus sapiētum animam ex symphoniis quoq; musicis constituisse dubitauit. Inter has non paruæ potentia est quæ dicitur *διὰ πασῶν*. Hæc constat ex duabus. i. *διὰ πεντάων* & *διὰ πέντε*. Fit autē diapente ex hemiolio, & fit diatessaron ex epitritio. Et est primus hemiolius tria, & primus epitritus quatuor. qđ quale sit, suo loco plenius exequemur. Ergo ex his duobus numeris constat diatessaron & diapente, ex quibus diapason symphonia generatur. Vnde Vergilius nullius disciplinæ experts, plane & per omnia beatos exprimere uolens ait. O terq; quaterq; beati.

b

Hæc

i. æncidos

IN SOMNIUM SCIPIONIS

E HAEC DE partibus septenarii numeri sectantes cōpendia diximus, de ipso quæ pauca dicemus. Hic numerus heptas nunc uocat, antiquato usu primæ literæ. Apud ueteres enim septas uocitabat, quod Græco nomine testabatur uenerationem debitam numero. Nam primo

Secunda rō
de perfectio
ne nūeri se-
ptenarii.

omnium hoc numero anima mūdana generata est, sicut Timæus Platonis edocuit. Monade em̄ in uertice locata, terni numeri ab eadem ex utraq; parte fluxerunt: ab hac pares, ab illa impares. i. post monadem a parte altera duo, inde quatuor, deinde octo. ab altera uero parte, tria, deinde nouem, & inde uigintiseptem. Ex his numeris facta contextio generationē animæ imperio creatoris efficit. Non parua ergo hinc potentia numeri huius ostēditur, quia mundanæ animæ origo septem finibus continetur. Septem quoque uagantium sphaerarum ordinem illi stelliferæ & omnes continenti subiecit artifex fabricatoris prouidentia, quæ & superioris rapidis motibus obuiarent, & inferiora omnia gubernarent. Lunam quoque quasi ex illis septimā, numerus septenarius mouet, cursumque eius ipse dispensat. Quod cum multis modis probetur, ab hoc incipiat ostendi. Luna octo & uiginti prope diebus totius zodiaci ambitum conficit. Nam etsi per triginta dies ad solem a quo profecta est, re meat, solos tamen fere uigintiocto in tota Zodiaci circuitione consumit: reliquos solem qui de loco, in quo eum reliquit, abcesserat, comprehendit. Sol enim unū de duodecim signis integro mense metitur. Ponamus ergo, sole in prima parte arietis constituto, ab ipsius (ut ita dicam) orbe emeruisse lunam, quod eam nasci uocamus. Hæc post uigintiocto dies & horas fere septem, ad primam partem arietis redit. sed illic non inuenit solem. interea enim & ipse progressionis suæ lege ulterius abcessit, & ideo ipsa necdum putatur eo, unde profecta fuerat, reuertisse. quia oculi nostri tunc, non a prima parte arietis, sed a sole eam senserāt processisse. Hunc ergo diebus reliquis, id est duobus plus minusue consequit, & tunc orbi eius denuo succedens, ac denuo inde procedēs, rursus dicitur nasci. Inde fere nunquam in eodem signo bis continuo nascitur, nisi in Geminis, ubi hoc nonnunquam euenit, quia dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante consumit. Rarissimo in aliis, si circa primam signi partē a sole procedat. Huius ergo uigintiocto dierum numeri, septenarius origo est. Nam si ab uno usque ad septem quantum singuli numeri expriment, tantum antecedentibus addendo procedas, inuenies uigintiocto nata de septem. Hunc etiam numerum, qui in quater septenos æqua sorte digeritur, ad totam Zodiaci latitudinem emetendam remetendamque consumit. Nam septem diebus ab extremitate septentrionalis oræ oblique meando per latum, ad medietatem latitudinis peruenit, qui locus appellatur eclipticus. Septem sequentibus a medio ad imum australe delabitur. Septem aliis rursus ad medium obliquata conscendit. Ultimis septem, septentrionali redditur summitati. Itē iisdem quater septenis diebus omnem zodiaci &

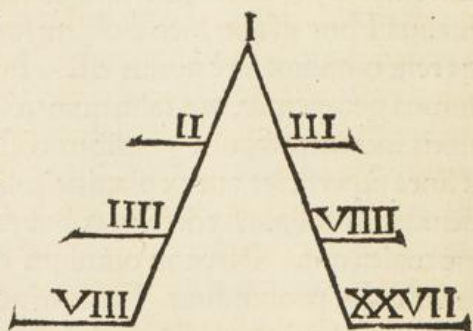
F

Tertia

Quarta.

G

H

dici &

diaci & lōgitudinem & latitudinē circum perq̄ discurrūt. Similibus quoq̄ A
 dispensationibus hebdomadam luminis sui uices sempiterna lege uariādo dis-
 ponit. Primis enim septem, usq̄ ad medietatem uelut diuisi orbis excrescit, &
 διχότομος tunc uocatur. Secundis, orbem totum renascentes ignes colligendo iā
 complet, & plena tunc dicitur. Tertiis διχότομος rursus efficitur, cum ad medi-
 etatem decrecendo contrahitur. Quartis, ultima luminis sui diminutione tenu-
 atur. Septem quoq̄ permutationibus, quas phasis uocant Græci, toto men-
 se distinguitur, cum nascitur, cum fit dichotomos, & cum fit ἀμείνωτος, cum ple-
 na, & rursus amphicyrtos, ac denuo dichotomos, & cū ad nos luminis uniuers-
 sitate priuatur. Amphicyrtos est autem, cum supra diametrū dichotomi est an-
 teq̄ orbis conclusionē cingatur, uel de orbe iam minuens inter medietatem ac B
 plenitudinem insuper mediam luminis curuat eminentiam. Sol quoq̄ ipse, de Quinta
 quo uitam omnia mutuatur, septimo signo uices suas uariat. nam a solstitio hy-
 emali ad solstitium æstiuum septimo peruenit signo: & a tropico uerno usq̄ ad
 autumnale tropicum septimi signi peragratione producitur. Tres quoq̄ con- Sexta
 uersiones lucis æthereæ per hunc numerum constant. Est autem prima maxi-
 ma, secunda media, minima est tertia: & maxima est anni secundum solem, me-
 dia mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum & occasum. Est ue-
 ro unaquæq̄ cōuersio quadripartita, & ita constat septenarius numerus, id est
 ex tribus generibus conuersionum, & ex quatuor modis quibus unaquæq̄ cō-
 uertit. Hi sunt autē quatuor modi. Fit enim prima humida, deinde calida, inde
 sicca, & ad ultimū frigida. Et maxima conuersio, id est anni, humida est uerno tē C
 pore, calida æstiuo, sicca autumnno, frigida per hyemem. Media autem conuer-
 sio mensis per lunam ita fit, ut prima sit hebdomas humida, quia nascēs luna hu-
 morem assolet concitare. Secunda calida, adolescente in ea iam luce de solis aspe-
 ctu. Tertia sicca, quasi plus ab ortu remota. Quarta frigida, deficiente iam lumi-
 ne. Tertia uero conuersio, quæ est diei secundum ortū & occasum, ita disponit,
 q̄ humida sit usq̄ ad primam de quatuor partibus partem diei, calida usq̄ ad Septima
 secundā, sicca usq̄ ad tertiam, quarta iam frigida. Oceanus quoq̄ in incremen-
 to suo hunc numerū tenet. Nam primo nascētis lunæ die fit copiosior solito, mi-
 nuīt paulisper secundo, minoremq̄ uidet eum tertius q̄ secundus, & ita decre-
 scendo ad diem septimum peruenit. Rursus octauus dies manet septimo par, &
 nonus fit similis sexto, decimus quinto, & undecimus fit quarto par, tertio quo D
 q̄ duodecimus, & tertiusdecimus fit similis secundo, quartusdecimus primo.
 Tertia uero hebdomas eadem facit quæ prima, quarta eadē quæ secūda. Hic Octaua
 deniq̄ est numerus, qui hominem cōcipi, formari, edi, uiuere, ali, ac per omnes
 ætatum gradus tradi senectæ, atq̄ omnino constare facit. Nam illud ut tacea-
 mus, q̄ uterum nulla ui seminis occupatum, hoc diere numero natura cōstituit,
 uelut decreto exonerandæ mulieris uectigali mense redeunte purgari: hoc tamē
 prætereūdum non est, quia semen, quod post iactum sui intra horas septē non
 fuerit in effusionem relapsum, hæsisse in uitam pronuntiat. Verē semine se-
 mel intra formandi hominis mon etā locato, hoc primū artifex natura molit, ut
 die septimo folliculū genitiuū circūdet humori ex membrana tā tenui, qualis

E in ovo ab exteriori testa claudit, & intra se claudit liquorem. Hoc cum a physici deprehensum sit, Hippocrates quoque ipse, qui tam fallere quam falli nescit, experimenti certus asseruit, referens in libro qui de natura pueri inscribitur, tale seminis receptaculum de utero eius eiectum, quam septimo post conceptum die gravidam intellexerat. Mulierem enim semine non effuso, ne gravis maneret orantem, imperauerat saltibus concitari, atque septimo die saltu eiectum cum tali folliculo, qualem supra retulimus, suffecisse conceptui. Hoc Hippocrates. Straton uero peripateticus, & Diocles Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac obseruatione dispensant, ut hebdomade secunda credant guttas sanguinis in superficie folliculi, de quo diximus, apparere. tertia demergi eas introrsum ad ipsum conceptionis humorem. quarta humorem ipsum coagulari, ut quiddam uelut inter carnem & sanguinem liquida adhuc soliditate conueniat. quinta uero interdum fingi in ipsa substantia humoris humanam figuram, magnitudine quidem apicis, sed ut in illa breuitate membra omnia, & designata totius corporis liniamenta consistant. Ideo autem adiecimus, interdum, quia constat quoties quinta hebdomade fingitur designatio ista membrorum, mense septimo maturari partum. Cum autem nono mense absolutio futura est, siquidem foemina fabricatur, sexta hebdomade iam membra diuidi: si masculus, septima. Post partum uero utrum uicturum sit quod effusum est, an in utero sit premortuum, ut tantummodo spirans nascatur, septima hora discernit. Vltra hunc enim horarum numerum, quae premortua nascuntur, aeris halitum ferre non possunt. quem quisque ultra septem horas sustinuerit, intelligitur ad uitam creatus, nisi alter forte, qualis perfectum potest, casus eripiat. Item post dies septem iacet reliquias umbilici, & post bis septem incipit ad lumen uisus eius moueri, & post septies septem libere iam & pupulas, & totam faciem uertit ad motus singulos uidentorum. Post septem uero menses dentes incipiunt mandibulis emergere. Et post bis septem, sedent sine casu timore. Post ter septem, sonus eius in uerba prorumpit. Et post quater septem, non solum stat firmiter, sed & incedit. Post quinquies septem, incipit lac nutricis horrescere, nisi forte ad patientiam longioris usus continuata consuetudine protrahatur. Post annos septem, dentes qui primi emerferant, aliis aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedunt, eodemque anno, id est, septimo plene absoluit integritas loquendi. Vnde & septem uocales litterae a natura dicuntur inuentae, licet latinitas eisdem modo longas, modo breues pronuntiando, quinque pro septem tenere maluerit. Apud quos tamen, si sonos uocalium non apices numeraueris, similiter septem sunt. Post autem bis septem ipsa aetas necessitate pubescit. Tunc enim moueri incipit uis generationis in masculis, & purgatio foeminarum. Ideo & tutela pueris quasi uirile iam robur absoluit, de qua tamen foeminae propter uotorum festinationem maturius biennio legibus liberantur.

Post ter septenos annos, genas flore uestit iuuenta, idemque annus finem in longum crescendi facit. Et quarta annorum hebdomas impleta, in latum quoque crescere ultra iam prohibet. Quinta omne uirium, quantae inesse unicuique possunt, complet augmentum, nulloque modo iam potest quisque fortior fieri. Inter pugiles denique haec consuetudo seruat, ut quos iam coronauere uictoriae, nihil de se amplius in incre-

in incremento uiriū sperēt. Qui uero expertes gloriæ huius usq; illo manserūt, a professione discedant. Sexies uero septeni anni, seruant uires ante collectas, nec diminutionē, nisi ex accidenti, euenire patiunt. Sed a sexta usq; ad septimā septimanā fit quidē diminutio, sed occulta, & quæ detrimentū suum aperta defensione non prodat. Ideo nōnullarū Rerūpub. is mos est, ut post sextam ad militiam nemo cogat. In pluribus datur remissio iusta post septimā. Notandū uero q̄ cum numerus septē se multiplicat, facit ætatē quæ proprie perfecta & habet & dicitur: adeo, ut illius ætatis homo, utpote qui iam perfectionē & attigerit & necdū præterierit, & consilio aptus sit, nec ab exercitio uiriū alienus habeat.

Cum uero decas, qui & ipse perfectissimus numerus ē, pfecto numero, id est, *επτα* diiungitur, ut aut decies septē, aut septies deni cōputentur anni, hæc a physici-
 cis creditur meta uiuēdi, & hoc uitæ humanæ perfectum spaciū terminatur, qd̄ quisq; excefferit, ab omni officio uacuus, soli exercitio sapientiæ uacat, & omnē usum sui in suadendo habet, aliorū munerū uacatione reuerēdus. A septima em̄ usq; ad decimā septimanā pro captu uiriū, quæ adhuc singulis p̄seuerant, uariantur officia. Idē numerus totius corporis membra disponit. Septē em̄ sunt
 intra hominē, quæ a Græcis nigra membra uocitant, lingua, cor, pulmo, iecur, lien, renes duo. Et septem alia cum uenis & meatibus quæ adiacent singulis, ad cibum & spiritū accipiendū reddēdumq; sunt deputata, guttur, stomachus, aluus, uesica, & intestina principalia tria. quorū unum dissipium uocatur, qd̄ uentrem & cætera intestina secernit. Alterū mediū qd̄ Græci *μυστυρίον* dicūt. Tertium quod ueteres hiran uocauerunt, habeturq; præcipuum intestinorum
 oīm, & cibi detrimenta deducit. De spiritu aut̄ & cibo, quibus accipiendis, ut relatū est, atq; reddendis mēbra quæ diximus cū meatibus sibi adiacētibus obsequunt, hoc obseruatū est, q̄ sine haustu spiritus ultra horas septē, sine cibo ultra totidē dies uita non durat. Septē sunt quoq; gradus in corpore, qui dimē-
 sionē altitudinis ab imo in superficiē cōplent, medulla, os, neruus, uena, arteria, caro, cutis. Hec de interioribus. In aperto quoq; septē sunt corporis partes, caput, pectus, manus, pedesq; & pudendū. Itē quæ diuiduntur non nisi septē cō-
 pagibus iuncta sunt, ut in manibus est humerus, brachiū, cubitus, uola, & digitorū nodi terni. In pedibus uero femur, genu, tibia, pes ipse, sub q̄ uola est, & digitorū similis nodi terni. Et quia sensus, eorūq; ministeria, natura in capite ue-
 lut in arce cōstituit, septē foramibus sensuū celebrant officia, id est, oris, ac dein
 de oculorū, nariū, & auriū binis. Vnde non immerito hic numerus totius fa-
 bricæ dispensator & dominus, ægris quoq; corporibus periculū sanitatem ue-
 denuntiat. Immo ideo & septē motibus omne corpus agitat. aut em̄ accessio ē
 aut recessio, aut in leuā dextrāue deflexio. aut sursum quis seu deorsum mouet,
 aut in orbē rotatur. Tot uirtutibus insignitus septenarius, quas uel de parti-
 bus suis mutuatur, uel totus exercet, iure plenus & habetur & dicitur. Et abso-
 luta, ut arbitror, ratione iā constitit, cur diuersis ex causis, octo & septē pleni uo-
 cent. Sensus aut̄ hic est, cū ætas tua quinquagesimū & sextum annū cōpleuerit,
 quæ summa tibi fatalis erit, spes quidē salutis publicæ te uidebit, & p̄ remediis
 cōis bonorū oīm status uirtutibus tuis dictatura debebit, sed si euaseris insidias

b iij propin-

Decima,

Vndecima.

Eppinquoꝝ, nā per septenos octies solis anfractus reditusqꝫ, q̄nquaginta & sex significat annos, anfractū solis & reditū annū uocās: anfractum, propter Zodiaci ambitū: reditum, quia eadē signa per ānos singulos certa lege metiū.

¶ Obscura inuolutaqꝫ semper esse signa ac somnia de aduersis. Et tñ semper subesse aliqd, quo possit quoquo modo dephēdi ueritas, modo diligens assit scrutator. Caput .VII.

Hic quidā mirantur quid sibi uelit ista dubitatio, si effugeris, quasi potuerit diuina aīa & olim cœlo reddita, atqꝫ hic maxime scientiā futuri professa, nescire, possit ne nepos suus, an nō possit euadere. Sed nō aduertunt hanc habere legē omnia uel signa uel somnia, ut de aduersis oblique aut denuntient, aut minentur, aut moneant. Et ideo quædā cauendo transimus, alia exorando & litando uitantur, sunt alia ineluctabilia, quæ nulla arte, nullo auertuntur ingenio. Nā ubi admonitio est, uigilantia cautionis euaditur. Quod apportant minæ, litatio propitiationis auertit. Nunqꝫ denuntiata uanesunt. Hic subiicies. Vnde igitur ista discernimus, ut possit, cauendū ne, an exorandū, an uero patiendum sit, deprehēdi? Sed præsentis operis fuerit insinuare qualis soleat in diuinationibus esse affectata confusio, ut desinas uelut de incerta dubitatione mirari. Cæteræ in suo quoqꝫ opere artificis erit signa quærere quibus ista discernat, nisi hoc uis diuina impediatur. Nā illud, prohibent nā cætera parçe Scire, Maronis est ex intima disciplinæ profunditate sententiā. Diuulgatis etiā docemur exemplis, qꝫ plene semper cū prædicunt futura ita dubiis oblerant, ut tñ diligens scrutator, nisi diuinitus (ut diximus) impediatur, subesse reperiatur apprehendēdæ uestigia ueritatis. ut ecce Homericū somniū a Ioue, ut dicitur, missum ad conferendā futuro die cū hostibus manū, sub aperta promissione uictoria, spē regis animauit. Ille uelut diuinū secutus oraculū, cōmissio prælio, amissis suorū plurimis, uix ægreqꝫ in castra remeauit: num dicendū est deum mandasse mendaciū: non ita est. Sed quia illū casum Græcis fata decreuerant, latuit in uerbis somniū, qđ animaduersum uel ad uere uincendū, uel ad cauēdum saltē potuisset instruere. Habuit em̄ p̄ceptio, ut uniuersus produceret exercitus. At ille sola pugnandi hortatione contentus, non uidit quid de producenda uniuersitate præceptū sit, prætermissoqꝫ Achille, qui tunc recenti lacessitus iniuria ab armis cū suo milite feriabatur, rex progressus in præliū, & casum qui debebat excepit, & absoluit somniū inuidia mentiendi, non omnia de imperatis sequendo. Parē obseruantia diligentia, Homericæ per omnia perfectiōis imitator Maro in talibus quoqꝫ rebus obtinuit. Nam apud illū Aeneas ad regionē instruēdo regno fataliter eligendā, satis abundeqꝫ Delio instructus oraculo, in errorē tamen unius uerbi negligentia relapsus est. Non quidē locorū fuerat, quæ petere deberet, nomen insertū: sed cum origo uetus parentū sequenda diceretur, fuit in uerbis qđ inter Cretā & Italiā, quæ ipsius gentis autores utraqꝫ producerāt, magis ostenderet, & (qđ aiunt) digito demonstraret Italiā. Nam cum fuissent inde Teucer, hinc Dardanus, uox sacra sic alloquēdo, Dardanidæ duri, aperte cōsulentibus Italiā, de qua Dardanus profectus esset, obiecit: appellando eos parentis illius nomīne, cuius erat origo rectius eligenda. Et hic certæ quidē denuntiationis est, qđ de Scipionis sine prædicatur, sed gratia conciliandæ obscuritatis, inser

tis, inserta dubitatio, dicto tamen quod indicio somnii continetur, absoluit. Nam cum dicitur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, uitari hunc finem non posse pronuntiat. Quod autem Scipioni reliquos uitae actus sine offensa dubitandi per ordinem retulit, & de sola morte similis est uisus ambigenti, haec ratio est, quod siue dum humano uel morori parciunt uel timori, seu quod utile est hoc maxime latere, prouius caetera oraculis quam uitae finis exprimitur: aut cum dicitur, non sine aliqua obscuritate profertur.

¶ Quatuor esse uirtutum genera, politicas, purgatorias, animi purgati, & exemplares. Et cum uirtus beatos efficiat, fitque primum illud uirtutum genus in Rerumpublicis gubernatoribus, ideo hos utique fore felices. Caput .VIII.

Is aliqua ex parte tractatis progrediamur ad reliqua. Sed quo sis Africanae alacrior ad tutandam Rempublicam sic habeto, Omnibus qui patriam conseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aeuo sempiterno fruunt. Nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius, quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae ciuitates appellatur. Earum rectores & seruatores hinc profecti, huc reuertuntur. Bene & opportune, postquam de morte praedixit, mox praemia bonis post obitum speranda subiecit, quibus adeo a metu praedicti interitus cogitatio uiuentis erecta est, ut ad moriendi desiderium ultro animaret, maiestate promissae beatitudinis & coelestis habitaculi. Sed de beatitate, quae debetur conseruatoribus patriae, pauca dicenda sunt, ut postea locum omnem, quem hic tractandum recepimus, resoluamus. Solae faciunt uirtutes beatum, nullaque alia quisquam uia hoc nomen adipiscitur. Unde qui existimant nullis nisi philosophantibus inesse uirtutes, nullos propter philosophos beatos esse pronuntiant. Agnitionem enim rerum diuinarum sapientiam proprie uocantes, eos tantummodo dicunt esse sapientes, qui supernae acie mentis requirunt, & quaerendi sagaci diligentia comprehendunt, & quantum uiuendi perspicuitas praestat, imitantur. Et in hoc solo esse aiunt exercitia uirtutum, quarum officia sic dispensant. Prudentiae esse, mundum istum & omnia quae mundo insunt, diuinorum contemplatione despiciere, omnemque animae cogitationem in sola diuina dirigere. Temperantiae, omnia relinquere, in quantum natura patitur, quae corporis usus requirit. Fortitudinis, non terreri animam a corpore quodam modo ductu philosophiae recedentem, nec altitudinem profectae ad superna ascensionis horrere. Iustitiae, ad unam sibi huius propositi consentire uiam uniuscuiusque uirtutis obsequium.

Atque ita fit, ut secundum hoc tam rigidam definitionem abruptum, Rerumpublicae rectores beati esse non possint. Sed Plotinus inter philosophiae professores cum Platone princeps, libro de uirtutibus, gradus earum uera & naturali diuisionis ratione compositos, per ordinem digerit. Quatuor sunt, inquit, quaternarum genera uirtutum.

Ex his primae politicae uocantur, secundae purgatoriae, tertiae animi iam purgati, quartae exemplares. Et sunt politicae, hominum: quia sociale animal est. His boni uiri Reipublicae consulunt, urbes tuentur. His parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligunt. His ciuium salutem gubernant, his socios circumspicte prouidentia praegunt, iusta liberalitate deuinciunt. Hisque sui memores alios fecere merendo. Et est politicae prudentiae, ad rationis normam, quae cogitat quaeque agit, uniuersa dirigere,

b iij ac nihil

Sola uirtute
bros effici

Officia uir-
tutum secun-
dum Stoicos

Quatuor uir-
tutum gene-
ra secundum Pla-
tonicos.

Primum ge-
nus

E ac nihil præter rectum uelle, uel facere, humanisq; actibus tanq; dinis arbitris, prouidere. Prudentiæ insunt, ratio, intellectus, circumspectio, prouidentia, docilitas, cautio. Fortitudinis est, animū supra periculi metū agere, nihilq; nisi turpia timere, tolerare fortiter uel aduersa uel prospera. Fortitudo præstat magnanimitatē, fidutiā, securitatē, magnificentiā, constantiā, tolerantiam, firmitatē. Tēperantiæ, nihil appetere poenitendū, in nullo legē moderatiōis excedere, sub iugo ratiōis cupiditatē domare. Temperantiā sequunt, modestia, uerecūdia, abstinencia, castitas, honestas, moderatio, parcitas, sobrietas, pudicitia. Iustitiæ, seruare unicuiq; qd suum est. De iustitia ueniunt, innocentia, amicitia, concordia, pietas, religio, affectus, humanitas. His uirtutibus uir bonus, primū sui, atq; inde Reipu. rector efficitur, iuste ac prouide gubernans humana, diuina non desrens. Secundæ, quas purgatorias uocant, hominis sunt, qui diuini capax est, solumq; animum eius expediunt, qui decreuit se a corporis cōtagione purgare, & quadā humanorū fuga solis se inferere diuinis. Hæ sunt otiosorū, qui a Reipu. actibus se sequestrant. Harū quid singulæ uelint, superius expressimus, cum de uirtutibus philosophantiū diceremus, quas solas quidā existimauerunt esse uirtutes. Tertiæ sunt purgati iā defæcatisq; animi, & ab omni mundi huius aspgine presse pureq; deterli. Illic prudentiæ est, diuina nō quasi in electiōe præferre, sed sola nosse, & hæc tanq; nihil sit aliud intueri. Tēperantiæ, terrenas cupiditates nō reprimere, sed penitus obliuisci. Fortitudinis, passiones ignorare, nō uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil. Iustitiæ, ita cum supna & diuina mente sociari, ut seruet perpetuum cum ea foedus imitādo. Quartæ exēplares sunt, quæ in ipsa diuina mente cōsistunt, quā diximus uocari, a quarū exemplo reliquæ omnes per ordinē defluunt. Nā si rerū aliarū, multo magis uirtutum ideas esse in mēte credendū est. Illic prudētia est mēs ipsa diuina. Tēperantia, q; in se ppetua intentione cōuersa est. Fortitudo, q; semper idē est, nec aliquando mutat. Iustitia, q; perenni lege a sempiterna operis sui cōtinuatione non flectit. Hæc sunt quaternarū quatuor genera uirtutū, quæ pter cætera, maximā in passionibus habent differentiā sui. Passiones aut (ut scimus) uocant, q; homines metuūt cupiuntq; dolent gaudentq;. Has primæ molliunt, secundæ auferunt, tertiæ obliuiscunt, in quartis nefas est nominari. Si ergo hoc est officium & effectus uirtutum, beare, constat aut & politicas esse uirtutes, igitur ex politicis efficiuntur beati. Iure ergo Tullius de Reipu. rectoribus dixit, ubi beati æuo sempiterno fruant. Qui ut ostenderet, alios otiosis, alios negotiosis uirtutibus fieri beatos, nō dixit absolute, nihil esse illi principi deo acceptius q; ciuitates, sed adiecit, qd quidē in terris fiat, ut eos qui ab ipsis cœlestibus incipiunt, discerneret a rectoribus ciuitatū, qbus per terrenos actus iter parat ad cœlū. Illa aut definitiōe qd pressius pōt esse, qd cautius, de nomine ciuitatum. Quā concilia, inquit, cœtusq; hoīm iure sociati, quæ ciuitates appellantur. Nam & seruilis quondam & gladiatoria manus concilia hominum & cœtus fuerunt, sed nō iure sociati. Illa autē sola iusta est multitudo, cuius uniuersitas in legum consentit obsequium.

¶ Quo sensu Reipu. rectores, e cœlo descendisse, eoq; reuerti dicantur, Caput .IX.

Quod

Secundum

tertium

Quartum

horum generū discrimen.

declaratio uerborū tullii

Vod uero ait. Harum rectores & seruatores, hinc profecti, huc reuertuntur, hoc modo accipiendum est. Animarum originem manare de caelo, in recte philosophantes indubitata constat esse sententia. Et animae dum corpore utitur, haec est perfecta sapientia, ut unde orta sit, de quo fonte uenerit, recognoscat. Hinc illud a quodam inter alia seu festiua seu mordacia, serio tamen usurpatum est. De caelo descendit *γνώσις σεαυτοῦ*. Nam & delphici uox haec fertur oraculi, consulenti ad beatitatem quo itinere perueniret. Si te, inquit, agnoueris. Sed & ipsius fronti templi haec inscripta sententia est. Homini autem, ut diximus, una est agnitio sui, si originis natalisque principia atque exordia prima respexerit, nec se quaesierit extra. Sic enim anima uirtutes ipsas conscientia nobilitatis induit, quibus post corpus euecta, eo, unde descenderat, reportatur. quia nec corporea sordescit nec oneratur eluuię, quae puro ac leui fonte uirtutum rigatur. nec deseruisse unquam caelum uidetur, quod respectu & cogitationibus possidebat. Hinc anima quam in se pronam corporis usus efficit, atque in pecudem quodammodo reformauit ex homine, & absolutionem corporis phorrescit, & cum necesse est, non nisi cum gemitu fugit indignata sub umbras. Sed nec post mortem facile corpus relinquit, quia non funditus corporeae excedunt pestes, sed aut suum oberrat cadauer, aut noui corporis ambit habitaculum, non humani tantummodo, sed ferini quoque, electo genere moribus congruo quos in homine libenter exercuit: mauultque omnia propter, ut caelum quod uel ignorando, uel dissimulando, uel potius prodendo deseruit, euadat. Ciuitatum uero rectores, caeterisque sapientes, caelum respectu, uel cum adhuc corpore tenentur, habitantes: facile post corpus, caelestem, quam pene non reliquerant, sedem repossunt. Nec enim de nihilo aut de uana adulatione ueniebat, quae quosdam urbium conditores, aut claros in Reipublica uiros, in numerum deorum consecrauit antiquitas. Sed Heliodus quoque diuinae sobolis assertor, priscos reges cum diis aliis enumerat, hisque exemplo ueteris potestatis etiam in caelo regendi res humanas assignat officium. Et ne cui fastidiosum sit, si uersus ipsos, ut poeta Graecus protulit, inseramus, referemus eos ut ex uerbis suis in latina uerba conuersi sunt.

Indigites diui fato summi Iouis hi sunt,

Quondam homines, modo cum superis humana tuentes

Largi, ac munifici, ius regum nunc quoque nacti.

Hoc Vergilius non ignorat, qui licet argumento suo seruiens, heroas in inferos relegauerit, non tamen eos abducit a caelo, sed aethera his deputat largiorem, & nosse eos solem suum ac sua sidera profitetur, ut geminae doctrinae observationes praestiterint, & poeticae figmentum, & philosophiae ueritatem. Et si secundum illum, res quoque leuiore, quas uiui exercuerant, etiam post corpus exercent.

Quae gratia currum,

Armorumque fuit uiuis, quae cura nitentis

Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.

Multo magis rectores quondam urbium recepti in caelum, curam regendorum hominum non relinquunt. Haec autem aetate in ultimam sphaeram recipi credunt, quae aplanis uocatur, Nec frustra hoc usurpatum est, siquidem inde sunt. Ais enim necdum desiderio corporis irretitis, siderea pars mundi praestat habitaculum, & in labuntur in corpora. Ideo his illo est reditio,

b v qui me-

E qui merentur. Rectissime ergo dictum est, cum in galaxian, quæ aplanes continet, sermo iste procedat, hinc profecti, huc reuertunt. Ad sequentia transeamus.

¶ Quid secundum priscos illos Theologos Inferi, & quando ex horum sententia, anima aut uiuere aut mori dicatur. Caput .X.

Hic ergo est erā perterritus, non tām mortis metu, quā insidiarum a meis, quasi siui tñ, uiueret ne ipse, & Paulus pater, & alii quos nos extinctos arbitraremur. Vel fortuitis & inter fabulas elucent semina infixa uirtutu, quæ nunc uideas licet, ut e pectore Scipionis uel somniantis emineant.

In re em̄ una, politicarum uirtutum oim̄ pariter exercet officium. Quod non labit̄ animo prædicta morte p̄territus, fortitudo est. Quod suorum terret̄ insidiis, magisq; alienum facinus, quā suū horrescit exitium, de pietate & nimio in suos amore procedit. Hæc aut̄ diximus ad iustitiā referri, quæ seruat unicuiq; qd̄ suū est.

F Quod ea quæ arbitrat̄, non pro cōp̄ertis habet: sed sp̄reta opinione, quæ minus cautis animis pro uero inolescit, quærit discere certiora, indubitata prudētia est. Quod cum p̄fecta beatitas, & cœlestis habitatio humanæ naturæ, in qua se no uerat esse, promittit̄, audiendi tñ talia desideriuū frenat, tēperat, & sequestrat, ut de uita aui & patris interroget, qd̄ nisi tēperantia est: ut iā tum liqueret, Africanum per quietē ad ea loca quæ sibi deberent̄, adductum. In hac aut̄ interroga

Explicatur uerba Cice.

tiōe de animæ immortalitate tractat̄. Ipsius em̄ consultatiōis hic sensus est. Nos (inquit) arbitrabamur aiām cum sine morientis extingui, nec ulterius esse post hoēm. Ait em̄, quos extinctos esse arbitraremur. Quod aut̄ extinguitur, esse iā desinit. Ergo uelim dicas, inquit, si & pater Paulus tecū & alii supersunt. Ad hanc

G interrogationē, quæ & de parentibus ut a pio filio, & de cæteris ut a sapiēte ac naturā ipsam discutiēte, processit, qd̄ ille respondit: Immo uero, inquit, hi uiuūt,

qui corporum uinculis tanq̄ e carcere euolauerunt. Vestra uero quæ dicit̄ esse uita, mors est. Si ad inferos meare mors est, & est uita esse cū superis, facile discernis, quæ mors aiām, quæ uita credenda sit, si cōstiterit qui locus habendus sit inferorum, ut aiā dum ad hunc truditur, mori: cū ab hoc procul est, uita frui, & uere superesse credat̄. Et quia totū tractatū, quē ueterum sapientia de inuestigatione huius quæstiōis agitauit, in hac latentē uerborum paucitate reperies, ex omnibus aliqua, quibus nos de rei quā quærimus absolute sufficere admoneri, amore breuitatis excerpsumus. Anteq̄ studiū philosophiæ circa naturæ inquisitionē

Inferos qd̄ eē putarint homines antiquissimi

ad tantū uigoris adolesceret, qui per diuersas gentes autores in cōstituendis sacris cerimoniarum fuerunt, aliud esse inferos negauerunt, quā ipsa corpora, quibus

H inclusæ aiām, carcerē scdum tenebris, horridū sordibus & cruore patiunt. Hoc aiām sepulchrum, hoc ditis cōcaua, hoc inferos uocauerunt. Et oia quæ illic esse credidit fabulosa psuasio, in nobismetipsis & in ipsis humanis corporibus assignare conati sunt. Obliuionis fluuiū, aliud non esse asserentes, quā errorē aiām obliuiscētis maiestatem uitæ prioris, qua anteq̄ in corpus truderetur potita est, solāq; esse in corpore uitā putatis. Pari interpretatione Phlegethontē, ardore irarum & cupiditatum putarunt. Acherontē, quicquid fecisse dixisse ue usq; ad tristitiā humanæ uarietatis more nos pœnitet. Cocytū, quicquid homines in luctū lachrymarum cōpellit. Stygē, quicquid inter se humanos animos in gurgite mergit odiorum. Ipsam quoq; penarum descriptionē, de ipso usu cōuersatiōis humanæ sumptā crediderunt.

Pœnæ inferorum quō accipiendæ.

Vulturē

Vulturē iecur immortale tondentē, nihil aliud intelligi uolētes, q̄ tormenta cō
 scientiæ obnoxia flagitio uiscera interiora rimantis, & ipsa uitalia indefessa ad
 missi sceleris admonitione laniantis, semper curas, si requiescere forte tētauerint,
 excitantis, tanq̄ fibris renascentibus inhærendo, nec ulla sibi miseratione parcē
 tis, lege hac qua se iudice nemo nocēs absoluitur, nec de se suā potest uitare sen
 tentiā. Illos autē epulis ante ora positis excruciarī fame, & inedia tabescere, quos
 magis magisq̄ acquirēdi desiderium cogit præsentiē copiā non uidere, & in af
 fluentia inopes, egestatis mala in ubertate patiunt, nescientes parta respicere, dū
 egent habendis. Illos radiis rotarū pendere districtos, qui nihil consilio præui
 dentes, nihil ratione moderantes, nihil uirtutibus explicantes, seq̄ & actus suos
 oēs fortunæ permittentes, casibus & fortuitis semper rotant. Saxum ingēs uol
 uere, inefficacibus laboriosisq̄ conatibus uitā terentes. Atrā silicē lapsurā sem
 per, & cadenti similē, illorū capitibus imminere, qui arduas potestates & infau
 stā ambiunt tyrannidē, nunq̄ sine timore uicturi, & cogentes subiectum uul
 gus odisse, dum metuat, semper sibi uident exitium, qd̄ merentur, excipere. Nec
 frustra hoc theologi suspicati sunt. Nā Dionysius aulæ Siculæ inclemētissimus
 incubator, familiari quondā suo solā beatā existimāti uitā tyranni, uolēs q̄ per
 petuo metu misera, q̄ impendentiu semper periculorū plena esset ostendere, gla
 dium uagina raptum, & a capulo de filo tenui pendentē, mucrone demisso, ius
 sit familiaris illius capiti inter epulas imminere. Cumq̄ ille & Siculas & tyran
 nicas copias præsentiē mortis periculo aspernaret, talis est, inquit Dionysius, ui
 ta quā beatam putabas, sic nobis semper mortē imminentē uidimus. Existima
 ergo, qn̄ scilicet esse poterit, qui timere non desinit. Secundum hæc igit̄ quæ a
 theologis asseruntur, si uere suos quisq̄ patimur manes, & inferos in his corpo
 ribus esse credimus, qd̄ aliud intelligendum est, q̄ mori animā, cum ad corpo
 ris inferna demergitur: uiuere autem, cum ad supera post corpus euadit.

¶ Quid & ubi Inferi secundum Platonicos. & quando horum sententia aut uiuere
 anima aut mori dicatur. Caput .XI.

cēdum est, qd̄ his postea ueri sollicitior inquisitor, philosophiæ cultus
 adiecerit. Nā & qui primum Pythagorā, & qui postea Platonē securi
 sunt, duas esse mortes, unā aiæ, animalis alterā, prodiderunt. Mori ani
 mal, cum aiā discedit e corpore. ipsam uero aiām mori asserentes, cum a simplici
 & indiuiduo fonte naturæ, in membra corporea dissipatur. Et quia una ex his
 manifesta, omnibus nota est, altera non nisi a sapientibus deprehensa, cæteris eā
 uitam esse credentibus, ideo hoc ignoratur a plurimis, cur eundē mortis deum,
 modo ditem, modo immitē uocemus, cum per alteram, id est, animalis mortem
 absolui animā, & ad ueras naturæ diuitias, atq̄ ad propriam libertatē remitti,
 faustum nomē indicio sit: per alteram uero, quæ uulgo uita existimatur, animā
 de immortalitatis suæ luce ad quasdam tenebras mortis impelli, uocabuli teste
 mur horrore. Nam ut constat animal, necesse est in corpore anima uinciat. Ideo
 corpus *δεμας*, hoc est uinculum nuncupatur, & *σῆμα*, quasi quoddam *σημα*,
 id est, animæ sepulcrum. Vnde Cicero pariter utrunq̄ significans, corpus esse
 uinculū, corpus esse sepulcrū, quod carcer est sepulcorū, ait, Qui e corporū uin
 culis

Quando mo
 ri, & qn̄ ui
 uere dicatur
 anima

D

E culis tanq̄ e carcere euolauerunt. Inferos aut̄ Platonici non in corporibus esse, id est, non a corporibus incipere dixerunt, sed certam mundi ipsius partē Di-
 Inferi secun-
 dum Plato-
 nicos, & eo-
 rum locus,

F tis sedem, id est, inferos uocauerunt. De loci uero ipsius finibus inter se dissona-
 publicarunt, & in tres sectas diuisa sententia est. Alii em̄ mundum in duo di-
 uiserunt, quorū alterum facit, alterū patitur. Et illud facere dixerunt, qđ cum sit
 immutabile, alteri causam & necessitatem permutationis imponit. Hoc pati, qđ
 per mutationes uariatur. Et immutabilem quidem mundi partē a sphaera, quae
 aplanes dicitur, usq; ad globi lunaris exordium. Mutabilem uero a luna ad ter-
 ras usq; dixerunt. Et uiuere animas dum immutabili parte consistunt, mori au-
 tem cum ad partē ceciderint permutationis capacē. Atq; ideo inter lunam ter-
 rasq; locum mortis & inferorū uocari, ipsamq; lunā uitae esse mortisq; cōfinitū,
 & animas inde in terrā fluētes mori, inde ad supera meātes in uitā reuerti, nec
 immerito existimatum est. A luna em̄ deorsum natura incipit caducorū, ab hac
 animae sub numerum dierū cadere, & sub tempus incipiunt. Deniq; illā æthe-
 ream terram physici uocauerunt, & habitatores eius lunares populos nuncupa-
 uerunt. quod ita esse plurimis argumentis, quae nunc longū est enumerare, do-
 cuerunt. Nec dubium est, quin ipsa sit mortalium corporū & autor & cōditrix:
 adeo, ut nonnulla corpora sub luminis eius accessu patiantur augmenta, & hac
 decrecente minuantur. Sed ne de re manifesta fastidium prolixa assertionem
 generetur, ad ea quae de inferorū loco alii definiunt, transeamus. Maluerunt em̄
 mundum alii in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerentur ordi-
G ne, terra, aqua, aer, ignis, quae est pars liquidior aeris uicina lunae. Supra hac
 rursum totidem numero, sed naturae purioris elemēta, ut sit luna pro terra, quā
 ætheream terrā a physicis diximus nominatam, aqua sit sphaera Mercurii, aer
 Veneris, ignis in sole. Tertius uero elementorū ordo ita ad nos conuersus ha-
 beat, ut terram ultimam faciat, & cæteris in mediū redactis, in terram desi-
 nat tam ima q̄ summa postremitas. Igitur sphaera Martia ignis habeat, aer Io-
 uis, Saturni aqua, terra uero aplanes, in qua Elysios cāpos esse puris animis de-
 putatos, antiquitas nobis intelligendum reliquit. De his campis anima cum in
 corpus emittitur, p̄ tres elemētōrū ordines trina morte ad corpus usq; descēdit.
 Hac est in Platonicos de morte animae cum in corpus truditur secunda sentē-
 tia. Alii uero (nam tres inter eos esse sentētiarū diuersitates ante signauimus)
H in duas quidem & ipsi partes sicut primi faciunt, sed non iisdem terminis diui-
 dunt mundū. Hi em̄ coelum quod aplanes sphaera uocatur partē unam: septē
 uero sphaeras quae uagae uocantur, & quod inter illas ac terrā est, terrāq; ipsam,
 alterā partē esse uoluerunt. Secundum hos ergo, quorū sectae amicior est ratio,
 animae beatae ab omni cuiuscunq; cōtagione corporis liberæ coelū possident.
 Quae uero appetentiā corporis, & huius quā in terris uitā uocamus, ab illa spe-
 cula altissima & perpetua luce despiciens, desiderio latenti cogitauerit, pondere
 ip̄o terrenae cogitatiois paulatim in inferiora delabit. Nec subito a p̄fecta incor-
 poralitate luteū corpus induit, sed sensim per tacita detrimēta, & longiorē sim-
 plicis & absolutissimae puritatis recessum, in quaedā siderei corporis incremen-
 ta turgescit. In singulis em̄ sphaeris, q̄ coelo subiectae sunt, ætherea obuolutione
 uelutitur,

uestit, ut per eas gradatim societati huius indumēti testei cōciliē. Et ideo totidē **A**
mortibus, quot sphaeras transit, ad hanc peruenit, quæ in terris uocatur.

¶ Quo modo anima ex superiori mundi parte ad inferna hæc delabatur. Caput .XII.

Escensus uero ipsius, quo anima de cælo in huius uitæ inferna dela-
bitur, sic ordo digeritur. Zodiacū ita lacteus circulus obliquæ circū
flexionis occurſu ambiendo amplectit, ut eum qua duo tropica signa
capricornus & cancer feruntur, interſecet. Has ſolis portas phyſici uocauerunt,
quia in utraq; obuiante ſolſtitio ulterius ſolis inhibetur acceſſio, & ſit ei regres-
ſus ad zonæ uia, cuius terminos nunq̄ relinquit. Per has portas animæ de cæ-
lo in terras meare, & de terris in cœlū remeare creduntur. Ideo hominū una, al-
tera deorū uocatur. Hominū cancer, quia per hunc in inferiora deſcēſus eſt. **B**
Capricornus deorū, quia per illū animæ in propriæ immortalitatis ſedē, & in de-
orum numerū reuertuntur. Et hoc eſt quod Homeri diuina prudentia in antri
Ithacēſis deſcriptione ſignificat. Hinc & Pythagoras putat a lacteo circulo de-
orſum incipere Ditis imperiū, quia animæ inde lapſæ uident̄ iam a ſuperis re-
ceſſiſſe. Ideo primā naſcentibus ait lactis alimoniā offerri, quia primus eis mo-
tus a lacteo incipit in corpora terrena labentibus. Vnde & Scipioni de animis
beatorū oſtenſo lacteo dictum eſt. Hinc proſecti, huc reuertuntur. Ergo deſcen-
ſuræ cū adhuc in cancro ſunt, quoniā illic poſitæ necdū lacteum reliquerūt, ad-
huc in numero ſunt deorū. Cum uero ad leonē labendo peruenerint, illic condi-
tionis futuræ auſpicantur exordiū. Et quia in leone ſunt rudimenta naſcendi, &
quædā humanæ naturæ tirocinia. Aquarius aut̄ aduerſus leoni eſt, & illo oriē- **C**
te mox occidit: ideo cum ſol aquariū tenet, manibus parentatur, utpote in ſigno
quod humanæ uitæ contrariū uel aduerſum feratur. Illinc ergo, id eſt, a cōfinio
quo ſe Zodiacus lacteuſq; contingunt, aia deſcendens, a teriti quæ ſola forma
diuina eſt, in conū deſluendo producitur, ſicut a puncto naſcitur linea, & in lon-
gum ex indiuiduo procedit, ibiq; a pūcto ſuo, quod eſt monas, uenit in dyadē,
quæ eſt prima detractio. Et hæc eſt eſſentia, quā indiuiduā eandemq; diuiduā
Plato in Timæo, cū de mundanæ aīæ fabrica loqueret̄, expreſſit. Animæ em̄,
ſicut mundi, ita & hominis unius, modo diuiſionis reperiuntur ignaræ, ſi diui-
næ naturæ ſimplicitas cogitetur. modo capaces: cū illa per mundi, hæc per ho- **D**
minis mēbra diffunditur. Anima ergo cū trahitur ad corpus, in hac prima ſui
perductione ſylueſtrē tumultum, id eſt, hylen influentē ſibi incipit experiri. Et
hoc eſt quod Plato notauit in Phædone, animā in corpus trahi noua ebrietate
trepidantē, uolens nouum potū materialis alluuiōis intelligi, quo delibuta &
grauata deducitur. Arcani huius indiciū eſt & crater Liberi patris ille ſidereus,
in regione quæ inter cæcrum eſt & leonē, locatus, ebrietatē illic primū deſcenſu
ris animis euenire ſylua influente ſignificans. Vnde & comes ebrietatis obliuio
illic incipit animis latenter obrepere. Nam ſi animæ memoriā rerū diuinarum,
quarū in cælo erant conſciæ, ad corpora uſq; deferrent, nulla inter homines fo-
ret de diuinitate diſſenſio. Sed obliuionē quidem omnes deſcendēdo hauriunt,
aliæ uero magis, minus aliæ. Et ideo in terris, uerū cū non omnibus liqueat, tñ
opinant̄ omnes, quia opiniōis ortus eſt memoriæ defectus. Hi tamē hoc magis
inueni-

E inueniunt, qui minus obliuionis hauserunt: quia facile reminiscuntur, quid illic ante cognouerint. Hinc est, quod quæ apud Latinos lectio, apud Græcos uocatur *Ανάγνωσις*, repetita cognitio: quia cum uera discimus, ea recognoscimus, quæ naturaliter noueramus, antequam materialis influxio in corpus uenientes animas ebriaret. Hæc est autem hyle, quæ omne corpus mundi, quod ubicumque cernimus, ideis impressa formauit. Sed altissima & purissima pars eius, qua uel sustentant diuina uel constant, nectar uocatur, & credit esse potus deorum: inferior uero & turbidior, potus animarum. Et hoc est quod ueteres Letheum fluuium uocauerunt. Ipsum autem Liberæ patrem Orphaici *νοῦ ὕληος* suspicant intelligi, qui ab illo indiuiduo natus, in singulos ipse diuidit. Ideo in illorum sacris traditur titaneo furore in membra discerptus, & frustis sepultis rursus unus & integer emerfisse: quia uis, quæ diximus mentem uocari, ex indiuiduo præbendo se diuidendum, & rursus ex diuiso ad indiuiduum reuertendo, & mundi implet officia, & naturæ suæ arcana non deserit. Hoc ergo primo pondere de Zodiaco & lacteo ad subiectas usque sphaeras anima delapsa, dum & per illas labitur, in singulis non solum (ut iam diximus) luminosi corporis amicitur accessu, sed & singulos motus, quos in exercitio est habitura, producit. In Saturni ratiocinatione & intelligentiam, quod *λογιστικόν, θεωρητικόν* uocant. In Iouis uim agendi, quod *πρακτικόν* dicitur. In Martis animositatis ardorem, quod *θυμικόν* nuncupat. In solis sciendi opinandique naturam, quod *αισθητικόν & φανταστικόν* appellant. Desiderii uero motum, quod *επιθυμητικόν* uocatur, in Veneris. Pronuntiandi & interpretandi quæ sentiat, quod *εξημαντικόν* dicitur, in orbe Mercurii. *φυλικόν* uero id est naturam plantandi & augendi corpora, ingressu globi lunaris exercet: & est sicut a diuinis ultima, ita in nostris terrenisque orbibus prima. Corpus enim hoc sicut sex rerum diuinarum est, ita animalis est prima substantia. Et hæc est differentia inter terrena corpora & supera, cœli dico, & siderum aliorumque elementorum, quod illa quidem sursum accersita sunt ad animæ sedem, & immortalitatem ex ipsa natura regionis, & sublimitatis imitatione emeruerunt: ad hæc uero terrena corpora anima ipsa deducit, & ideo mori credit, cum in caducam regionem & in sedem mortalitatis includitur. Nec te moueat, quod de anima, quam esse immortalem dicimus, mortem toties nominamus. Etenim sua morte anima non extinguit, sed ad tempus obruit. Nec temporali demerfione beneficii perpetuitatis eximit. Cum rursus e corpore, ubi meruerit contagione uitiorum penitus eliminata purgari, ad perennis uitæ lucem restituta, in integrum reuertat. Plene ut arbitror de uita & de morte animæ definitio liquet, quæ de abditis philosophiæ, doctrina & sapientia Ciceronis elicit.

¶ Hominem duplici ratione mori. Primum, si anima corpus relinquat. Deinde, si anima in corpore adhuc manens, corporeas illecebras contemnat, uoluptatesque & affectiones omnes exuat. Ex his mortibus posteriorem hanc omnibus appetendam. Priorem accersendam non esse, sed expectandum, dum deus ipse animam ac corpus dissoluat. Caput .XIII.

Ed Scipio per quietem & in cœlo, quod in præmium dedit beatis, & promissione immortalitatis animatus, tam gloriosam spem tamque inclytam magis magisque firmavit uiso patre, de quo utrum uiueret, cum

cum adhuc uideretur dubitare, quæsierat. Mortem igitur male cepit, ut uiueret. **A**
 Nec fletu contentus uiso parente, quem crediderat extinctum, ubi loqui posse ce-
 pit, hoc primū probare uoluit, nihil se magis desiderare, quæ ut cum eo iam mo-
 raretur. Nec tamen apud se quæ desiderabat facienda constituit, quæ ante consu-
 leret: quorum unum prudentiæ, alterum pietatis assertio est. Nunc ipsa uel con-
 sulentis uel præcipientis uerba tractemus. Quæso, inquam, pater sanctissime, **B**
 atque optime, quoniam hæc est uita, ut audio Africanum dicere, quid moror in
 terris? Quin huc ad uos uenire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim cum
 deus hic, cuius hoc templum est, omneque quod cõspicis, istis te corporis custo-
 diis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege
 generati, qui tuerentur illum globum, quem in templo hoc medium uides, quæ **B**
 terra dicitur. Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera &
 stellas uocatis, quæ globosæ & rotundæ diuinis animatæ mentibus, circulos or-
 besque suos conficiunt celeritate mirabili. Quare & tibi Publi & piis omnibus
 retinendus animus est in custodia corporis. nec iniussu eius, a quo ille est uo-
 bis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus assignatum a deo defu-
 gisse uideamini. Hæc secta & præceptio Platonis est, qui in Phædone defi-
 nit homini non esse sua sponte moriendum. Sed in eodem tamen dialogo idem **D**
 dicit, mortem philosophantibus appetendam, & ipsam philosophiam meditati-
 onem esse moriendi. Hæc sibi ergo contraria uidentur, sed non ita est. Nam
 Plato duas mortes hominis nouit. Nec hoc nunc repeto, quod superius dictum
 est, duas esse mortes, unam animæ, animalis alteram. sed ipsius quoque animalis
 hoc est hominis, duas asserit mortes: quarum unam naturam, uirtutes alteram præ-
 stant. Homo enim moritur, cum anima corpus relinquit, solutum lege naturæ. Mo-
 ri etiam dicitur, cum anima adhuc in corpore constituta, corporeas illecebras phi-
 losophia docete continet, & cupiditatum dulces insidias reliquasque omnes exu-
 ritur passiones. Et hoc est quod superius ex secundo uirtutum ordine, quæ solis phi-
 losophantibus aptæ sunt, euenire signamus. Hanc ergo mortem dicit Plato sapien-
 tibus appetendam. Illam uero quam omnibus natura constituit, cogi, uel inferri,
 uel accersiri uetat, docens expectandam esse naturam, & has causas huius aperiens san-
 ctionis, quas ex usu rerum, quæ in quotidiana cõuersatione sunt, mutuatur. Ait enim **Prima**
 eos qui potestatis impio trudent in carcerem, non oportere inde diffugere, prius- **D**
 quam potestas ipsa quæ claudit, abire permiserit. Non enim uitari poenam furtiua discessi-
 one, sed crescere. Hoc quoque addit, nos esse in dominio deorum, quorum tutela & p- **Secunda**
 uidentia gubernamur. Nihil autem esse inuito domino de his, quæ possidet, ex eo
 loco, in quo suum constituerat, auferendum. Et sicut qui uitam mancipio extorquet **Tertia**
 alieno crimine non carebit, ita eum qui finem sibi, domino necdum iubente, qua-
 siuerit, non absolutionem consequi, sed reatum. Hæc Platonice sectæ semina **Quarta**
 altius Plotinus exequitur. Oportet, inquit, animam post hominem liberam cor-
 poreis passionibus inueniri, quam qui de corpore uiolenter extrudit, liberam esse
 non patitur. Qui enim sibi sua sponte necem comparat, aut pertæsus necessitatis, aut
 metu cuiusque ad hoc descendit, aut odio, quæ omnia in passiones habent. Ergo etsi ante
 fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen quo exit extorta, sordescit. Deinde mortem **Quinta**
 debere

Duplex
mors homi-
nis secundum
Platonem, &
quæ hæc ap-
petenda, quæ
non accer-
tenda, idque se-
ptem ob casus

C

Prima

D

Secunda

Tertia

Quarta

Quinta

debere

IN SOMNIUM SCIPIONIS

E debere ait animæ a corpore solutionē esse, non uinculum. Exitu autem coactō animam circa corpus magis magisq; uinciri. Et reuera ideo sic extortæ animæ diu circa corpus, eiusue sepulturam uel locum, in quo iniecta manus est, peruagantur. Cum contra illæ animæ, quæ in hac uita a uinculis corporeis philosophiæ morte dissoluuntur, adhuc extante corpore, cœlo & sideribus inferantur. Et ideo illam solam de uoluntariis mortibus significat esse laudabilem, quæ cōparat philosophiæ, ratione, ut diximus, nō ferro. prudentia, non ueneno. Ad-

Sexta **d**dit etiam, solam esse naturalem mortem, ubi corpus animā, non anima corpus relinquit. Constat enim numerorū certam constitutamq; rationem animas sociare corporibus. Hi numeri dum supersunt, perseverat corpus animari. cum uero deficiunt, mox arcana illa uis soluitur, qua societas ipsa constabat. Et hoc est quod fatum & fatalia uitæ tēpora uocamus. Anima ergo ipsa non deficit, quippe quæ immortalis atq; perpetua est, sed impletis numeris corpus fatiscit. Nec anima lassatur animando: sed officium suum deserit corpus, cum iam non possit animari. Hinc illud est doctissimi uatis. Explebo numerum, reddarq; tenebris. Hæc est igitur naturalis uere mors, cum finem corporis solus numerorū suorum defectus apportat, non cum extorquetur uita corpori adhuc idoneo ad continuationem ferendi. Nec leuis est differentia, uitam uel natura uel sponte soluendi. Anima enim cum corpore deseritur, potest in se nihil retinere corporeum, si se pure, cum in hac uita esset, instituit. Cum uero ipsa uiolenter de corpore extruditur, quia exit rupto uinculo, non soluto, fit ei ipsa necessitas occasio passionis. & malis uinculis, dum rumpitur, inficitur. Hanc quoq; superioribus adiicit rationem non sponte pereundi. Cum constet, inquit, remunerationē animis illic esse tribuendam, pro modo perfectionis, ad quam in hac uita unaquæq; peruenit, non est præcipitandus uitæ finis, cum adhuc proficiendi esse possit accessio, Nec frustra hoc dictum est, nam in arcanis de animæ reditu disputationibus fertur, in hac uita delinquentes, similes esse super æquale solum cadentibus, quibus denuo sine difficultate præsto sit surgere. Animas uero ex hac uita cum delictorum sordibus recedentes, æquandas his, qui in abruptum ex alto præcipitiq; delapsi sunt, unde facultas nunq; sit resurgendi. Ideo ergo concessis utendum uitæ spaciis, ut sit perfectæ purgationis maior facultas. Ergo, inquit, qui iam perfecte purgatus est, manum sibi debet inferre, cum nō sit ei causa remanendi, quia profectum ulterius nō requirit, qui ad superna peruenit. Sed

Septima **G** hoc ipso quo sibi celerem finem spe fruendæ beatitatis arcessit, irretitur laqueo passionis. quia spes sicut timor, passio est. Sed & cætera, quæ superior ratio diseruit, incurrit. Et hoc est, q; Paulus filium spe uitæ uerioris ad se uenire properantem, prohibet, ac repellit, ne festinatum absolutionis ascensionisq; desiderium magis eum hac ipsa passione uinciat ac retardet. Nec dicit, q; nisi mors naturalis aduenerit, emori nō poteris: sed huc uenire non poteris. Nisi enim inquit cū deus istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest, quia scit iam receptus in cœlum, nisi perfectæ puritati cœlestis habitaculi aditum nō patere. Pari autem constantia, mors, nec ueniens per naturam timēda est, nec contra ordinem cogenda naturæ. Ex his quæ Platonem, quæq; Plotinum de uolun-

Cauillum

Refuratio **H**

voluntaria morte pronuntiasse retulimus, nihil in uerbis Ciceronis, quibus hæc **A**
prohibet, remanebit obscurum.

¶ Cur mundus hic uniuersus, dei uocetur templum. Quotuplici sensu accipiatur nomen
animi. Et quo modo mens homini cum sideribus communis esse dicatur. Tum uariæ de
animi natura sententiæ, Quid inter stellam ac sidus intersit, quid sphaera, quid orbis, quid
circus, stellæ errantes unde nomen acceperint. Caput .XIII.

Ed illa uerba quæ præter hoc sunt inserta, repetamus. Homines
enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in tē
plo hoc medium uides, quæ terra dicitur. Hisq; animus datus est ex
illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis. quæ globosæ atq; rotun
dæ, diuinis animatæ mentibus, circulos suos orbescq; conficiunt celeritate mira
bili. De terra cur globus dicatur in medio mūdo positus, plenius differemus
cum de nouem sphaeris loquemur. Bene autem uniuersus mundus dei templū **B**
uocatur, propter illos qui existimāt nihil esse aliud deum, nisi cœlum ipsum, &
cœlestia ista quæ cernimus. Ideo ut summi omnipotentiam dei ostenderet pos
se uix intelligi, nunq; uideri, quicquid humano subiicitur aspectui, templū eius
uocauit, qui sola mente concipitur: ut qui hæc ueneratur ut templa, cultū tamen
maximum debeat conditori, sciatq; quisquis in usum templi huius inducitur, ri
tu sibi uiuendum sacerdotis. Vnde & quasi quodam publico præconio tantam
humano generi diuinitatem inesse testatur, ut uniuersos siderei animi cognatio
ne nobilitet. Notandum est, q; hoc loco animum & ut proprie, & ut abusiue **B**
dicitur, posuit. Animus enim proprie mens est, quam diuinior em anima nemo
dubitauit. Sed nonnunq; sic & animam usurpantes uocamus. Cum ergo dicit.
Hisq; animus datus est ex illis sempiternis ignibus, mentem præstat intelligi, **C**
quæ nobis proprie cum cœlo sideribusq; communis est. Cum uero ait, Retinē
dus animus est in custodia corporis, ipsam tunc animam nominat, quæ uincit
custodia corporali, cui mens diuina non subditur. Nunc qualiter nobis ani
mus, id est mens, cum sideribus communis sit, secundum theologos differamus. **C**

Deus qui prima causa, & est, & uocatur, unus omnium quæq; sunt, quæq; ui
dentur esse, princeps & origo est. Hic superabundanti maiestatis fecunditate
de se mentem creauit. Hæc mens, quæ v̄s̄s uocatur, qua patrem inspicit, plenam
similitudinem seruat autoris. Animā uero de se creat, posteriora respiciens. Rur
sus anima patrem qua intuetur induitur, ac paulatim regrediente respectu in sa
bricam corporis, incorporea ipsa degenerat. Habet ergo & purissimam ex men
te, de qua est nata, rationem, quod λογικόν uocatur. Ex sua natura accipit præben
di sensus præbendiq; incrementi seminarium, quorum unum αἰσθητικόν, alterum
φντικόν nuncupatur. Sed ex his primum, id est, λογικόν, quod innatum sibi ex men
te sumpsit, sicut uere diuinū est, ita solis diuinis aptum. Reliqua duo αἰσθητικόν &
φντικόν, ut a diuinis recedunt, ita conuenientia sunt caducis. Anima ergo creās
sibi condensq; corpora (nam ideo ab anima natura incipit, quam sapientes de
deo & mente v̄s̄p nominant) ex illo mero ac purissimo fonte mentis, quem na
scendo de originis suæ hauserat copia, corpora illa diuina uel supera, cœli dico
& siderum, quæ prima condebat, animauit, diuinæq; mentes omnibus corpori
bus, quæ **D**

Mūdos cur
dei tēplum
dicatur

Animum hi
sariam sumi

Quomodo
anim⁹ cum
sideribus cō
munis

- E** bus, quæ in formam teretem, id est, in sphaeræ modum formabantur, infusæ sunt. Et hoc est quod cum de stellis loqueretur ait, quæ diuinis animatæ mentibus. In inferiora uero ac terrena degenerans, fragilitatem corporum caducorum apprehendit meram diuinitatem mentis sustinere non posse, immo partem eius uix solis humanis corporibus conuenire, quia & sola uidentur erecta, tanquam quæ ad supera ab imis recedant, & sola cœlum facile tanquam semper erecta suspiciunt, solisque inest uel in capite sphaeræ similitudo, quam formam diximus solam mentis capacem. Soli igitur homini rationem, id est, uim mentis infudit, cui sedes in capite est. Sed & geminam illam crescendi sententiæque naturam, quia caducum est corpus, inseruit. Et hinc est, quod homo & rationis compos est, & sentit, & crescit, solumque ratione meruit præstare cæteris animalibus, quæ quia semper prona sunt, & ex ipsa quæque suspiciendi difficultate a superis recesserunt, nec ullam diuinorum corporum similitudinem aliqua sui parte meruerunt, nihil ex mente sortita sunt, & ideo ratione caruerunt. Duoque tantum adeptæ sunt, sentire uel crescere. Nam siquid in illis similitudinem rationis imitatur, non ratio, sed memoria est, & memoria non illa ratione mixta, sed quæ hebitudinem sensuum quinque comitatur. De qua plura nunc dicere (quoniam ad præsens opus non attinet) omittimus. Terrenorum corporum tertius ordo in arboribus & herbis est, quæ carent tam ratione, quam sensu. Et quia crescendi tantummodo usus in his uiget, hac sola parte uiuere dicuntur. Hunc rerum ordinem & Vergilius expressit. Nam & mundo animam dedit, & ut puritati eius attestaretur, mentem uocauit. Cœlum enim, ait, & terras & maria & sidera spiritus intus alit, id est, anima. Sicut alibi pro spiramento animam dicit, Quantum ignes animæque ualent. Et ut illius mundanæ animæ assereret dignitatem, mentem esse testatur. Mens agit molē. Nec non ut ostenderet ex ipsa anima constare & animari uniuersa quæ uiuunt, addidit, Inde hominum pecudumque genus, & cætera. Utque assereret eundem semper in anima esse uigorem, sed usum eius hebescere in animalibus corporis densitate, adiecit, Quantum non noxia corpora tardant, & reliqua. Secundum hæc ergo cum ex summo deo mens, ex mente anima sit, anima uero & condat & uita compleat omnia quæ sequuntur, cunctaque hic unus fulgor illuminet, & uniuersus appareat, ut in multis speculis per ordinem positus uultus unus, cumque omnia continuis successione se sequantur degenerantia per ordinem ad imum meandi, inuenietur pressius intuenti a summo deo usque ad ultimam rerum faciem
- H** una se mutuis uinculis religans, & nusquam interrupta connexio. Et hæc est Homeri catena aurea, quam pendere de cœlo in terras deum iussisse commemorat. His ergo dictis, solum hominem constat ex terrenis omnibus, mentis, id est, animi societatem cum cœlo & sideribus habere communem. Et hoc est quod ait, Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas uocatis. Nec tamen ex ipsis cœlestibus & sempiternis ignibus nos dicit animatos. Ignis enim ille licet diuinum, tamen corpus est. Nec ex corpore quibus diuino possemus animari, sed unde ipsa illa corpora quæ diuina & sunt & uidentur animata sunt, id est, ex ea mundanæ animæ parte, quam diximus de pura mente constare. Et ideo postquam dixit, Hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quæ sidera & stellas

stellas uocatis, mox adiecit, quæ diuinis animatae mentibus. ut per sempiternos ignes corpus stellarum, per diuinas uero mentes earum animas manifesta descriptione significet, & ex illis in nostras uenire animas uim mentis ostendat.

NON AB re est, ut hæc de anima disputatio in fine sententias omnium, qui de anima uidentur pronuntiasse, contineat. Plato dixit animam essentiam se mouentem. Xenocrates numerum se mouentem. Aristoteles *ἡ ἀκίνητος*. Pythagoras & Philolaus harmoniam, Possidonius ideam, Asclepiades quinque sensuum exercitiū sibi consonum, Hippocrates spiritum tenuē per corpus omne dispersum, Heraclitus Ponticus lucē. Heraclitus Physicus scintillam stellaris essentiae, Zenon concretū corpori spiritū. Democritus spiritū insertū atomis, hac facultate motus, ut corpus illi omne sit peruium. Critolaus peripateticus constare eam de quinta essentia. Hipparchus ignem, Anaximenes aera, Empedocles & Critias sanguinem, Parmenides ex terra & igne, Xenophantes ex terra & aqua, Boetos ex aere & igne, Epicurus speciem ex igne & aere & spiritu mixtam. Obtinuit tamen non minus de incorporalitate eius quæ de immortalitate sententia.

NUNC uideamus quæ sint hæc duo nomina, quorum pariter meminit cum dicit, quæ sidera & stellas uocatis. Neque enim hic res una gemina appellatione monstratur, ut ensis & gladius. Sed sunt stellæ quidem singulares, ut erraticæ quinque, & cæteræ, quæ non admixtæ aliis solæ feruntur. Sidera uero, quæ in aliquod signum stellarum plurium compositione formantur, ut aries, taurus, ut Andromeda, Perseus, uel corona, & quæcunque uariarum genera formarum in cælum recepta creduntur. Sic & apud grecos *ἀστέρα*, & *ἀστὴρ* diuersa significant. Etenim aster stella una est, & astron signum stellis coactum, quod nos sidus uocamus. Cum uero stellas globosas & rotundas dicat, non singularium tantum exprimit speciem, sed & earum, quæ in signa formanda conueniunt. Omnes enim stellæ inter se, etsi in magnitudine aliquam, nullam tamen habent in specie differentiam.

Per hæc autem duo nomina, solida sphaera describitur, quæ nec ex globo si rotunditas desideretur, nec ex rotunditate si globus desit, efficitur, cum alterum a forma, alterum soliditate corporis deseratur. Sphaeras autem hic dicimus ipsarum stellarum corpora, quæ omnia hac specie formata sunt. dicuntur præterea sphaeræ & aplanes illa quæ maxima est, & subiectæ septem, per quas duo lumina, & quinque uagæ discurrent. Circi uero & orbis, duarum sunt rerum duo nomina. Et his nominibus quidem alibi aliter est usus. Nam & orbem pro circulo posuit, ut orbem lacteum. Et orbem pro sphaera, ut nouem tibi orbibus uel potius globis. Sed & circi uocantur, qui sphaerā maximam cingunt, ut eos sequens tractatus ostendet, quorum unus est lacteus, de quo ait, inter flammæ circi elucens. Sed hic horum nihil neque circi, neque orbis nomine uoluit intelligi. Sed est orbis in hoc loco stellæ una integra & perfecta conuersio, id est, ab eodem loco post emensum sphaeræ, per quam mouetur, ambitum in eundem locum regressus. Circus autem est hic linea ambiens sphaeram, ac ueluti semitam faciens, per quam lumen utrinque discurret, & inter quam uagantium stellarum error legitimus coercetur. Quas ideo ueteres errare dixerunt, quia & cursu suo feruntur, & contra sphaeræ maximæ, id est, ipsius cæli impetum, contrario motu ad orientem

c ij ab occi-

Sententiæ philosophorum de anima.

Sydera quæ stellæ quæ

ἀστέρα, ἀστὴρ

Sphaera

Orbis.

Circus.

Stellæ erraticæ

E ab occidente uoluuntur. Et omnium quidem par celeritas, motus similis, & idē est modus meandi, sed non omnes eodem tempore circos suos orbescq; conficiunt. Et ideo est celeritas ipsa mirabilis, quia cum sit eadem omnium, nec ulla ex illis aut concitator esse possit, aut segnior, non eodem tamen tēporis spacio omnes ambitum suum peragunt. Causam uero sub eadem celeritate disparis spaciū, aptius nos sequentia docebunt.

¶ De Undecim circulis cœlum ambientibus. Caput .XV.

L Is de siderum natura & siderea hominum mente narratis, rursus filium pater, ut in deos pius, ut in homines iustus esset, hortatus, præmiū rursus adiecit, ostendens lacteum circulum uirtutibus debitū, & beatorum cœtu refertum. Cuius meminit his uerbis. Erat autem

F is splendidissimo candore inter flammās circus elucens, quem uos (ut a Graiis accepistis) orbem lacteum nuncupatis. Orbis hic idem quod circus in lactei appellatione significat. Est autem lacteus unus e circulis, qui ambiunt cœlum, & sunt præter cum numero decem, de quibus quæ dicenda sunt proferemus, cum de hoc cōpetens sermo processerit. Solus ex omnibus hic subiectus est oculis, cæteris circulis magis cogitatione q̄ uisū cōprehendēdis. De hoc lacteo multi inter se diuersa senserunt, causasq; eius, alii fabulosas, naturales alii protulerūt. Sed nos fabulosa reticentes, ea tantummodo, quæ ad naturam eius uisa sunt pertinere, dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse compagem, qua de duobus hemisphæriis cœli sphaera solidata est. Et ideo ubi oræ utrinq; conuenerant, notabilem claritatem uideri. Diodorus ignem esse densatæ concretæq; naturæ in unam curui limitis semitam, discretionē mundanæ fabricæ coaceruante concretū. Et ideo uisum intuentis admittere, reliquo igne cœlesti lucē suam nimia subtilitate diffusam nō subiiciente conspectui. Democritus innumeras stellas, breuesq; omnes, quæ spisso tractu in unum coactæ, spaciis quæ angustissima interiacent opertis, uicinæ sibi undiq; & ideo passim diffusæ lucis aspergine, continuū iuncti luminis corpus ostendunt. Sed Possidonius, cuius definitioni plurimum consensus accessit, ait lacteum caloris esse siderei infusionem, quam ideo aduersa Zodiaci curuitas obliquauit, ut quoniam sol nunq; Zodiaci excedēdo terminos expertem feruoris sui partem cœli reliquam deserebat, hic circus a uia solis in obliquum recedens uniuersitatem flexu calido temperaret. Quibus autem partibus Zodiacum intersecet, superius iam relatū est. Hæc de lacteo.

H Decem autem alii, ut diximus, circi sunt, quorum unus est ipse Zodiacus, qui ex his decem solus potuit latitudinem hoc modo, quem referemus, adipisci. Natura cœlestium circularum incorporalis est linea, quæ ita mente concipitur, ut sola longitudine censeatur, latum habere non possit. Sed in zodiaco latitudinem signorum capacitas exigebat. Quantum igitur spaciū lata dimensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis limitatum est. Et tertia ducta per medium ecliptica uocatur, quia cum cursum suum in eadem linea pariter sol & luna conficiunt, alterius eorum necesse est uenire defectum. solis, si ei tunc luna succedat. lunæ, si tunc aduersa sit soli. Ideo nec sol unq; deficit, nisi cum tricesimus lunæ dies est: & nisi quintodecimo cursus sui die, nescit luna defectum. Sic enim

Lacteus circus

min e
 ab huc
 nosse
 quere
 ab ipse
 Quantu
 men cir
 rallei u
 bus uic
 Inter be
 ex uirag
 ri, quib
 ueritum
 leos in q
 esse per
 rat, sed ad
 prodele
 tum locu
 ue uari
 ri, pifum
 ones omni
 tatem defi
 gnotus lu
 noctem
 grauerit
 post hunc
 ut propriu
 quem huc
 eius longi
 fructus no
 accu de
 ex uirag
 rizonem
 procede
 quantac
 mittit af
 nulla ocu
 tem uiden
 lis ingerit
 solo hori
 ducta suffic
 ¶ Qui

enim euenit, ut aut lunæ cōtra solem positæ ad mutuādum ab eo solitum lumē sub eadem inuentus linea terræ conus obliſtat, aut soli ipsa succedēs obiectu suo ab humano aspectu lumen eius repellat. In defectu ergo sol ipse nil patitur, sed noster fraudatur aspectus. Luna uero circa proprium defectum laborat, non accipiēdo solis lumen, cuius beneficio noctem colorat. Quod sciens Vergilius disciplinarum omnium peritissimus ait, Defectus solis uarios, lunæq; labores. Quamuis igit̃ trium linearū ductus zodiacum & claudat & diuidat, unum tamen circum autor uocabulorū dici uoluit antiquitas. Quinq; alii circuli paralleli uocantur. Horū medius & maximus est æquinoc̃tialis. Duo extremitatibus uicini, atq; ideo breues, quorū unus septentrionalis dicitur, alter australis. Inter hos & medium duo sunt tropici maiores ultimis, medio minores, & ipsi ex utraq; parte zonæ uſtæ terminum faciunt. Præter hos alii duo sunt coluri, quibus nomen dedit imperfecta conuerſio. Ambientes enim septentrionalē uerticem, atq; inde in diuerſa diffuſi, & se in ſummo interſecant, & quinq; paralelos in quaternas partes æqualiter diuidunt, zodiacū ita interſecantes, ut unus eorū per arietem & libram, alter per cancrum atq; capricornum meando decurrat, sed ad australem uerticem non peruenire creduntur. Duo qui ad numerū prædictum ſuperſunt, meridianus & horizon, non ſcribunt̃ in ſphæra, quia certum locum habere non poſſunt, ſed pro diuerſitate circumſpicientis habitantis uē uariant̃. Meridianus eſt enim, quem ſol cum ſuper hominum uerticem uenerit, ipſum diem medium efficiendo designat. Et quia globositas terræ habitaciones omnium æquales ſibi eſſe non patitur, non eadem pars cœli omnium uerticem deſpicit. Et ideo unus omnibus meridianus eſſe non poterit, ſed ſingulis gentibus ſuper uerticem ſuum proprius meridianus efficitur. Similiter facit ſibi horizontem circumſpectio ſingulorū. Horizon eſt enim, uelut quodā circo deſignatus terminus cœli, quod ſuper terram uidet̃. Et quia ad ipſum uere ſinem nō poteſt humana acies peruenire, quantum quiſq; oculos circumferendo conſpexit, proprium ſibi cœli, quod ſuper terram eſt, terminum facit. Hic horizon quem ſibi uniuſcuiuſq; circumſcribit aspectus, ultra trecentos & ſexaginta ſtadios longitudinem intra ſe continere non poterit. Centum enim & octoginta ſtadios non excedit acies contra uidentis. Sed uifus cum ad hoc ſpaciū uenerit, accēſſu deſiciens in rotunditatem recurrēdo curuat̃. Atq; ita fit, ut hic numerus ex utraq; parte geminatus trecentorū ſexaginta ſtadiorū ſpaciū quod intra horizonem ſuum continet̃, efficiat: ſemperq; quantū ex huius ſpaciū parte poſtera procedendo dimiſeris, tantum tibi de interiore ſumetur, & ideo horizon ſemper quantacunq; locorum tranſgreſſione mutatur. Hunc autem quem diximus admittit aspectū, aut in terris æqua planities, aut pelagi tranquilla libertas, quæ nullā oculis obiicit offeſſam. Nec te moueat, q̃ ſæpe in longiſſimo poſitū montem uidemus, aut q̃ ipsa cœli ſuperna ſuſpicimus. Aliud eſt enim, cum ſe oculis ingerit altitudo, aliud cum per planum ſe porrigit & extēdit intuitus, in quo ſolo horizonis circū efficitur. Hæc de circis omnibus, quibus cœlum cingitur, dicta ſufficiant. Tractatum ad ſequentia tranſſeramus.

¶ Qui fiat, ut quædam ſtellæ nunq̃ a nobis uideantur, & quanta ſtellarum omnium

c ii) magni

A
Paralleli
quinq;

B
Coluri duo

C
Meridianus
circus

D
Horizon

Nota de p-
spectu hois,

X quo mihi omnia contemplanti, præclara cætera & mirabilia uidebantur. Erant autem hæ stellæ, quas nuncq̃ ex hoc loco uidimus, & hæ magnitudines omnium, quas esse nuncq̃ suspicati sumus. Ex quibus erat ea minima, quæ ultima a cælo, citima terris, luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terræ magnitudinem facile uincebant. Dicendo, Ex quo mihi omnia contemplanti, id quod supradiximus affirmat, in ipso lacteo Scipionis & parentum per somnium contigisse conuentum. Duo sunt autem præcipua, quæ in stellis se admiratum refert, aliquarum nouitatem, & omniū magnitudinem. Ac prius de nouitate, post de magnitudine differemus. Plene & docte adiciendo, quas nuncq̃ ex hoc loco uidimus, causam cur a nobis non uideantur, ostendit. Locus enim nostræ habitationis ita positus est, ut quædam stellæ ex ipso nuncq̃ possint uideri. Quia ipsa pars cœli in qua sunt, nuncq̃ potest hic habitantibus apparere. Pars enim hæc terræ quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicem scire possumus, ad septentrionalem uerticem surgit, & spheræ conuexitas australem nobis uerticem in ima demergit. Cum uero semper circa terram ab ortu in occasum cœli spheræ uoluatur, uertex hic qui septentriones habet, quoquo uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniam super nos est, semper a nobis uidetur, ac semper ostendit arctos oceani metuentes æquore tingi. Australis contra quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unq̃ uidetur: nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. Et hoc est quod poeta naturæ ipsius con-

Cur quædam stellæ a nobis uideantur semper, quædam nuncq̃

F hic habitantibus apparere. Pars enim hæc terræ quæ incolitur ab uniuersis hominibus, quam nos inuicem scire possumus, ad septentrionalem uerticem surgit, & spheræ conuexitas australem nobis uerticem in ima demergit. Cum uero semper circa terram ab ortu in occasum cœli spheræ uoluatur, uertex hic qui septentriones habet, quoquo uersum mundana uolubilitate uertatur, quoniam super nos est, semper a nobis uidetur, ac semper ostendit arctos oceani metuentes æquore tingi. Australis contra quasi semel nobis pro habitationis nostræ positione demersus, nec ipse nobis unq̃ uidetur: nec sidera sua, quibus & ipse sine dubio insignitur, ostendit. Et hoc est quod poeta naturæ ipsius con-

G scius, dixit.

Hic uertex nobis semper sublimis, at illum

Sub pedibus styx atra uidet, manescq̃ profundî.

Sed cum hanc diuersitatem cœlestibus partibus uel semper uel nuncq̃ apparenti terræ globositas habitantibus faciat, ab eo qui in cœlo est, omne sine dubio cœlum uidetur, non impediante aliqua parte terræ, quæ tota puncti locum pro cœli magnitudine uix obtinet. Cui ergo australis uerticis stellas nuncq̃ de terris uidere cõtingerat, ubi circumspectu libero sine offensa terreni obuiis uisæ sunt, iure quasi nouæ admiratione dederunt. Et quia intellexit causam propter quã eas nuncq̃ ante uidisset, ait. Erant autem hæ stellæ quas nuncq̃ ex hoc loco uidimus. Hunc locum demonstratiue terram dicens, in qua erat dum ista narraret.

H Sequitur illa discussio, quod adiecit quid sit. Et hæ magnitudines omnium, quas esse nuncq̃ suspicati sumus. Cur autem magnitudines quas uidit in stellis, nuncq̃ homines suspicati sint, ipse patefecit addendo, Stellarum autem globi terræ magnitudinem facile uincebant. Nam quando homo, nisi quem doctrina philosophiæ supra hominem, immo uere hominem fecit, suspicari potest stellam unam omni terra esse maiorem, cum uulgo singulæ uix facis unius flammam æquare posse uideantur. Ergo tunc earum uere magnitudo asserta creditur, si maiores singulas quam est omnis terra esse constiterit, quod hoc modo licet recognoscas. Punctum dixerunt esse geometræ, quod ob incomprehensibilem breuitatem sui, in partes diuidi non possit, nec ipsum pars aliqua, sed

Stellas singulas uniuersa terra esse maiores

qua, sed tantummodo signum esse dicatur. **Phyfici** terram ad magnitudinem circi, per quem sol uoluitur, puncti modum obtinere docuere. Sol autem quanto minor sit circo proprio, deprehensum est manifestissimis dimensionum rationibus. Constat mensuram solis ducentessimam sextamdecimam partem habere magnitudinis circi, per quem sol ipse discurrit. Cum ergo sol ad circū pars certa sit, terra uero ad circum solis punctum sit, quod pars esse non possit, sine cunctatione iudicii solem constat terra esse maiorem, si maior est pars eo quod partis nomen nimia breuitate non capit. Verum solis circo superiorum stellarū circos certum est esse maiores, si eo quod continetur id quod cōtinet maius est. cum hic sit cœlestium sphaerarum ordo, ut a superiore unaquæq; inferior ambiatur. Vnde & lunæ sphaeram quasi a cœlo ultimam & uicinam terræ, minimam dixit, cum terra ipsa in punctum quasi uere iam postrema deficiat. Si ergo stellarum superiorum circi, ut diximus, circo solis sunt grandiores, singulæ autem huius sunt magnitudinis, ut ad circū unaquæq; suū, modum partis obtineat, sine dubio singulæ terra sunt ampliores, quā ad solis circū, qui superioribus minor est, punctū esse p̄diximus. De luna, si uere luce lucet aliena, sequētia docebūt.

¶ Cœlum, quamobrē semper, & in orbem moueat. Quo sensu summus uocet de⁹, & ecquid stellæ quas fixas uocant, suo etiā proprioq; motu agant. Caput .XVII.

Hæc cum Scipionis obtutus non sine admiratione percurrens, ad terras usq; fluxisset, & illic familiarius hæssisset, rursus aui monitu ad superiora reuocatus est, ipsum a cœli exordio sphaerarum ordinem in hæc uerba monstrantis. Nouē tibi orbibus uel potius globis connexa sunt oīa, quorum unus est cœlestis extimus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens & continens cæteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus sempiterni. Cui subiecti septem, qui uersant retro contrario motu atq; cœlum. E quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus & salutaris ille fulgor, qui dicitur Iouis. Tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis. Deinde subter mediam fere regionem sol obrinet, dux & princeps & moderator luminum reliquorum, mens mundi & temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret & compleat. Hunc ut comites consequunt Veneris alter, alter Mercurii cursus. Infimocq; orbe luna radiis solis accensa conuertitur. Infra autem eam nihil est, nisi mortale & caducum, præter animos munere deorum hominum generi datos. Supra lunam sunt æterna omnia. Nam ea quæ est mediā & nona tellus, neq; mouetur, & infima est, & in eam feruntur omnia motu suo pondera.

Totius mundi a summo in imum diligens in hunc locum collecta descriptio est. & integrum quoddam uniuersitatis corpus effingitur, quod quidam τὸ πᾶν, id est, omne dixerunt. Vnde & hic dicit, cōnexa sunt omnia. Vergilius uero magnum corpus uocauit. Et magno se corpore miscet. Hoc autem loco Cicero, rerum quærendarum iactis seminibus, multa nobis excolenda legauit. De septem subiectis globis, ait, qui uersantur retro cōtrario motu atq; cœlū. Quod cum dicit, admonet ut quæramus, si uersatur cœlum. Et si ille septem, & uersantur, & contrario motu mouentur. Aut si hunc esse sphaerarum ordinem quem

Proponit ea quæ per ordinem sunt explicanda.

E Cicero refert, Platonica cōsentit autoritas. Et si uere subiectæ sint. Quo pacto stellæ earum omnium zodiacum lustrare dicantur, cum zodiacus & unus & in summo cœlo sit. Quæ ue ratio in uno zodiaco aliarum cursus breuiores, aliarum faciat longiores. Hæc enim omnia in exponendo earum ordine necesse est afferant. Et postremo, qua ratione in terrâ ferant, sicut ait, omnia nutu suo pōdera.

Coelum cur
moueat

VERSARI cœlum, mundanæ animæ natura, & uis, & ratio docet. Cuius æternitas in motu est: quia nunquā motus relinquit, quod uita non deserit: nec ab eo uita discedit, in quo uiget semper agitur. Igitur & cœleste corpus quod mundi anima futurum sibi immortalitatis particeps fabricata est, ne unquā uiuēdo deficiat, semper in motu est, & stare nescit: quia nec ipsa stat anima qua impellitur. Nam cum animæ, quæ incorporea est, essentia sit in motu, primū autem omni-

F um cœli corpus anima fabricata sit, sine dubio in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura migravit. Cuius uis integra & incorrupta non deserit, quā primum cœpit mouere. Ideo uero cœli motus necessario uolubilis est, quia cum semper moueri necesse sit, ultra autem locus nullus sit, quo se tendat accessio, continuatione perpetuæ in se reditionis agitur. Ergo in quo potest, uel habet, currit, & accedere eius reuolui est: quia sphæræ, spacia & loca complectentis omnia, unus est cursus, rotari. Sed & sic animam sequi semper uidetur, quæ in ipsa uniuersitate discurrit. Dicemus ergo, quod eam nunquā reperiat, si semper hanc sequitur: Immo semper eam reperit, quia ubiq; tota, ubiq; perfecta est.

Cur nō motu recto, sed in orbē agat.

G Cur ergo, si quam quærit reperit, non quiescit? Quia & illa requietis est in scia. Staret enim, si usquē stantem animā reperiret. Cū uero illa, ad cuius appetentiā trahit, semper in uniuersa se fundat, semper & corpus se in ipsam, & per ipsam retorquet. Hæc de cœlesti uolubilitatis arcano pauca de multis Plotino autore reperta sufficiant. Quod autem hunc istum extimum globum, qui ita uoluitur, summum deū uocauit, non ita accipiendum est, ut ipse prima causa & deus ille omnipotentissimus existimet, cum globus ipse quod cœlū est, animæ sit fabrica, anima ex mente processerit, mens ex deo, qui uere summus est, procreata sit. Sed summum quidem dixit, ad cæterorum ordinem qui subiecti sunt: unde mox subiecit, arcens, & continens cæteros. Deum uero, quod non modo immortale animal ac diuinum sit, plenum inclytæ ex illa purissima mente rationis. sed quod uirtutes omnes, quæ illam primæ omnipotentiam summitatis sequunt, aut ipse faciat, aut ipse contineat, ipsum deniq; Iouem ueteres uocauerunt, & apud theologos Iupiter est mundi anima. Hinc illud est, Ab Ioue principium musæ, Iouis omnia plena. Quod de Arato, poetæ alii mutuati sunt, qui de sideribus lo cuturus, a cœlo in quo sunt sidera exordium sumendum esse decernens, ab Ioue incipiendum esse memorauit. Hinc Iuno & soror eius, & coniunx uocatur. Est autem Iuno aer. Et dicitur soror, quia iisdem seminibus, quibus cœlum, etiā

Sphæra extrema, quæ sensu summus uocet deus

H aer est procreatus. coniunx, quia aer subiectus est cœlo. His illud adiiciendū est, quod præter duo lumina, & stellæ quinq; quæ appellant uagæ, reliquas omnes, alii infixas cœlo, nec nisi cū cœlo moueri, alii (quorum assertio uero propior est) has quoq; dixerunt suo motu, præter quod cū cœli conuersione ferunt, accedere. Sed propter immensitatem extimi globi, excedentia credibilē numeræ secula, in una

An & stellæ fixæ, suo quodam motu agantur.

I eas cur-

eadem

eadem

eadem

eas cursus sui ambitione cōsumere, & ideo nullum earū motū ab homine senti-
 ri, cū non sufficiat humanæ uitæ spaciū, ad breue saltē punctum tā tardæ acces-
 sionis deprehendendū. Hinc Tullius nullius sectæ inscius ueteribus approba-
 tæ, simul attigit utrāq; sententiā, dicendo, In quo sunt infixi illi qui uoluunt stel-
 larum cursus sempiterni. Nam & infixos dixit, & cursus habere non tacuit.

¶ **Stellas errantes, contrario q̄ cœlum motu uersari. Caput .XVIII.**

Nunc utrū illi septem globi, qui subiecti sunt, contrario, ut ait, q̄ cœlū
 uertit, motu ferant, argumentis ad uerū ducētibz, requiramus. So-
 lem ac lunā & stellas quinq; quibus ab errore nomen est, p̄ter q̄ se-
 cum trahit ab ortu in occasum cœli diurna conuersio, ipsa suo motu
 in orientē ab occidente procedere, non solis literarū profanis, sed multis quoq;
 doctrina initiatis, abhorrere a fide, ac monstro simile iudicatū est. sed apud pres-
 ficius intuentes ita esse uerū constabit, ut non solū mente concipi, sed oculis quoq;
 ipsis possit probari. Tamen ut nobis de hoc sit cū pertinaciter negāte tractatus,
 age quisq; tibi hoc liquere dissimulas, simul omnia, quæ uel contētio sibi fingit
 detractans fidē, uel quæ ipsa ueritas suggerit, in diuisionis membra mittamus.
 Has erraticas cū luminibus duobus, aut infixas cœlo, ut alia sidera, nullū sui mo-
 tum nostris oculis indicare, sed ferri mundanæ cōfusionis impetu, aut moueri
 sua quoq; accessione dicemus. Rursus, si mouent, aut cœli uiam sequunt ab or-
 tu in occasum, & cōmuni & suo motu meantes, aut cōtrario recessu in orientē
 ab occidentis parte uersant. Præter hoc (ut opinor) nihil pōt uel esse, uel fingi.
 Nunc uideamus quid ex his poterit uerū probari. Si infixæ essent, nunq; ab ea-
 dem statione discederent, sed in eisdē locis semper ut aliæ uiderentur. Ecce enim
 de infixis uergiliæ, nec a sui unq; se copulatione dispergunt, nec hyadas quæ ui-
 cinæ sunt, delerūt, aut Orionis proximā regionē relinquūt. Septentrionū quo-
 q; cōpago nō soluit. Anguis qui inter eos labit, semel circūfusus nō mutat am-
 plexū. Hæ uero, modo in hac, modo in illa cœli regione uisunt. Et sæpe cum in
 unū locū duæ plures ue cōuenerint, & a loco tñ in quo uisæ sunt simul, & a se
 postea separant. Ex hoc eas nō esse cœlo infixas, oculis quoq; approbātibus cō-
 stat. Igit mouent, nec negare hoc quisq; poterit qđ uisus affirmat. Quærendū ē
 ergo, utrū ab ortu in occasum, an in contrariū motu pprio reuoluant. Sed &
 hoc quæritibus nobis nō solū manifestissima ratio, sed uisus quoq; ipse mōstra-
 bit. Cōsideremus em̄ signorū ordinē quibus Zodiacū diuisum uel distinctum
 uidemus, & ab uno signo quolibet ordinis eius sumamus exordiū. Cū aries ex-
 orit, post ipsum taurus emergit. Hūc gemini insequunt, hos cancer, & per ordi-
 nē reliqua. Si istæ ergo in occidentē ab oriēte procederēt, nō ab ariete in taurū
 qui retro locatus est, nec a tauro in geminos signū posterius uoluerent, sed a ge-
 minis in taurū, & a tauro in arietē, recta, & mundanæ uolubilitatis consona ac-
 cessione prodirent. Cū ergo a primo in signū secundū, a secundo ad tertium, & in-
 de ad reliqua, quæ posteriora sunt, reuoluant, signa aut infixæ cœlo ferant, sine
 dubio constat, has stellas non cū cœlo, sed contra cœlū moueri. Hoc ut plene
 liquat, astruamus de lunæ cursu, quæ & claritate sui & uelocitate notabilior est.
 Luna postq; a sole discedēs nouata est, secundo fere die circa occasum uidet, &

- E** quasi uicina soli quem nuper reliquit, postq̄ ille demersus est, ipsa cœli margi-
nem tenet antecedenti super occidens. Tertio die tardius occidit q̄ secundo, &
ita quotidie longius ab occasu recedit, ut septimo die circa solis occasum in me-
dio cœlo ipsa uideatur. Post alios uero septem, cum ille mergit, hæc oritur. adeo
media parte mensis dimidium cœlum, id est, unum hemisphærium ab occasu in
orientem recedendo metitur. Rursus post septem alios circa solis occasum latē-
tis hemisphærii, uerticem tenet. Et huius rei indicium est, q̄ medio noctis exori-
tur. Postremo totidem diebus exemptis solem denuo comprehendit, & uicinus
uidetur ortus amborum, q̄ diu soli succedens rursus mouetur, & rursus recedēs
paulatim semper in orientē regrediendo relinquat occasum. Sol quoq̄ ipse
non aliter q̄ ab occasu in orientem mouetur, & licet tardius q̄ luna recessum
suum conficiat, quippe qui tanto tempore signum unum emetiatur, quanto to-
tum zodiacum luna discurrit, manifesta tamen & subiecta oculis motus sui præ-
stat indicia. Hunc enim in ariete esse ponamus, quod quia æquinoctiale signū
est, pares horas somni & diei facit. In hoc signo cum occidit, libram, id est, scor-
pii chelas mox oriri uidemus, & apparet taurus uicinus occasui. Nam uergilias
& hyadas partes tauri clariore, non multo post, sole mergēte uidemus. Sequē-
ti mense sol in signum posterius, id est, in taurum recedit, & ita fit, ut neq̄ uergi-
liæ, neq̄ alia pars tauri illo mense uideatur. Signum enim quod cum sole orit̄,
& cum sole occidit, semper occulit̄, adeo, ut uicina astra solis propinquitate cæ-
lentur. Nam & canis tunc, quia uicinus tauro est, non uidetur, tectus lucis pro-
pinquitate. Et hoc est quod Vergilius ait.

G Candidus auratis aperit cum cornibus annum

Taurus, & aduerso cedens canis occidit astro.

Non enim uult intelligi, tauro oriente cum sole, mox in occasum ferri canem,
qui proximus tauro est, sed occidere eum dixit tauro gestante solem, quia tunc
incipit non uideri sole uicino. Tunc tamen occidēte sole libra adeo superior in-
uenitur, ut totus scorpius ortus appareat. Gemini uero uicini tunc uidentur occa-
sui. Rursus post tauri mensem, gemini non uidentur, quod in eos solem migra-
se significat. Post geminos recedit in cancrum. Et tunc cum occidit, mox libra in
medio cœlo uidetur. Adeo constat solem tribus signis peractis, id est, ariete &
tauro & geminis, ad medietatem hemisphærii recessisse. Deniq̄ post tres men-
ses sequentes, tribus signis quæ sequuntur emensis, cancrum dico, leonē & uir-
ginem, inuenitur in libra, quæ rursus æquat noctem diei, & dum in ipso signo
occidit, mox oritur aries, in quo sol ante sex menses occidere solebat. Ideo autem
occasum magis eius q̄ ortum eligimus proponendum, quia signa posteriora
post occasum uidentur. Et dum ad hæc quæ sole mergente uideri solent, solem
redire monstramus, sine dubio eum contrario motu recedere, q̄ cœlum moue-
tur, ostendimus. Hæc autem quæ de sole & luna diximus, etiam quinq̄ stel-
larum recessum assignare sufficient. Pari enim ratione in posteriora signa mi-
grando, semper mundanæ uolubilitati contraria recessione uersantur.

¶ Quem Cicero, & quem Plato soli inter errantes stellas assignauerit
ordinem, Cur luna lumen suum mutuetur a sole, sicq̄ luceat, ut tamē

non ca-

non calefaciat. Dehinc cur sol non absolute, sed fere medi⁹ inter planetas esse dicatur. Vnde sideribus nomina. Et cur stellarum errantium, alia aduersæ nobis sint, alia prosperæ

Caput .XIX.

Is assertis, de sphaerarum ordine pauca dicenda sunt. In quo dissenti-
 re a Platone Cicero uideri potest, cum hic solis sphaeram quartam de
 septem, id est, in medio locatam dicat, Plato a luna sursum secundam
 hoc est inter septem a summo locum sextum tenere commemoret. Ciceroni Ar-
 chimenides & Chaldaeorum ratio consentit. Plato aegyptios omnium philoso-
 phia disciplinarum parentes secutus est, qui ita solem inter lunam & Mercuri-
 um locatum uolunt, ut ratione tamen deprehenderint & dixerint, cur a non-
 nullis sol supra Mercurium supraque Venerem esse credatur. Nam nec illi qui
 ita existimant, a specie ueri procul aberrant. Opinionem uero istius permutati-
 onis huiusmodi ratio persuasit. A Saturni sphaera quae est prima de septem, usque
 ad sphaeram Iouis a summo secundam, interiecti spacii tanta distantia est, ut zo-
 diaci ambitum superior triginta annis, duodecim uero annis subiecta conficiat.
 Rursus tantum a Ioue sphaera Martis recedit, ut eundem cursum biennio per-
 agat. Venus autem est tanto regione Martis inferior, ut ei annus satis sit ad zo-
 diacum peragrandum. Iam uero ita Veneri proxima est stella Mercurii, & Mer-
 curio sol propinquus, ut hi tres caelum suum pari temporis spacio, id est, anno plus
 minus uel circumeant. Ideo & Cicero hos duos cursus comites solis uocauit, quia
 in spacio pari longe a se nunquam recedunt. Luna autem tantum ab his deorsum re-
 cessit, ut quod illi anno, uigintiocto diebus ipsa conficiat. Ideo neque de trium su-
 periorum ordine, quem manifeste clareque distinguit immensa distantia: neque
 de lunae regione, quae ab omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fuit dis-
 sentio. Horum uero trium sibi proximorum, Veneris, Mercurii, & Solis ordi-
 nem uicinia confundit. Sed apud alios. Nam aegyptiorum solertiam ratio non fu-
 git, quae talis est. Circulus per quem sol discurrit, a Mercurii circulo ut inferior
 ambitur. Illi quoque superior circulus Veneris includit. Atque ita fit, ut haec duae
 stellae, cum per superiores circulos suorum uertices currunt, intelligantur supra solem
 locatae. Cum uero per inferiora commeant circulorum, sol eis superior existime-
 tur. Illis ergo qui sphaeras earum sub sole dixerunt, hoc uisum ex illo stellarum
 cursu, qui nonnunquam, ut diximus, uidetur inferior, qui & uere notabilior est, quia
 tum liberius apparet. Nam cum superiora tenent, magis radiis occulunt. Et ideo
 persuasio ista conualuit, & ab omnibus pene hic ordo in usum receptus est. Per-
 spicacior tamen observatio meliorem ordinem deprehendit, quem praeter in-
 dignam uisus haec quoque ratio commendat, quod lunam quae luce propria caret, &
 de sole mutuatur, necesse est fonti luminis sui esse subiectam. Haec enim ratio fa-
 cit lunam non habere lumen proprium, caeteras omnes stellas lucere suo: quod illae
 supra solem locatae in ipso purissimo aethere sunt, in quo omne quicquid est, lux
 naturalis & sua est, quae tota cum igne suo ita sphaerae solis incumbit, ut caeli zo-
 nae, quae procul a sole sunt, perpetuo frigore oppressae sint, sicut infra ostende-
 tur. Luna uero, quia sola ipsa sub sole est, & caducorum iam regioni luce sua
 carenti

Sol que or-
 dine habeat
 in planetas

B

C

D

Luna luce
 lucet aliena

E carenti proxima, lucem nisi desuper posito sole cui resplendet, habere non potuit. Denique quia totius mundi una pars terra est, ætheris autem una pars luna est, lunam quoque terram, sed ætheream uocauerunt. Immobiles tamen ut terra esse non potuit, quia in sphaera quæ uoluitur, nihil manet immobile præter centrum. Mundanae autem sphaeræ terra centrum est, ideo sola immobilis perseverat. Rursum terra accepto solis lumine clarescit tantummodo, non relucet, Luna speculi instar lumen quo illustrat emittit, quia illa aeris & aquæ, quæ per se concreta & densa sunt, fax habet. & ideo extrema uastitate densata est, nec ultra superficiem quauis luce penetratur. Hæc licet & ipsa finis sit, sed liquidissimæ lucis & ignis ætherei, ideo quibus densius corpus sit, quæ cætera coelestia, ut multo tamen terreno purius, sit acceptæ luci penetrabile, adeo, ut eam de se rursus emittat, nullum tamen ad nos perferentem sensum caloris. Quia lucis radius, cum ad nos de origine sua, id est, de sole peruenit, naturam secum ignis de quo nascitur, deuehit. Cum uero in lunæ corpus infunditur, & inde resplendet, solam refundit claritudinem, non calorem. Nam & speculum cum splendorem de se uel oppositi eminus ignis emittit, solam ignis similitudinem carentem sensu caloris ostendit.

QUEM SOLI ordinem Plato dederit uel eius autores, quos uel Cicero secutus quartum locum globo eius assignauerit, uel quæ ratio persuasionem huius diuersitatis induxerit, & cur dixerit Tullius, infimoque orbi luna radiis solis accensa conuertitur, satis dictum est. Sed his hoc adiiciendum est, cur Cicero cum

Cur solē nō absolute sed fere mediū dicat.

G quartum de septem solem uelit, quartus autem inter septem non fere medius, sed omnimodo medius sit, & habeatur, non abrupte medium solem, sed fere medium dixerit, his uerbis, Deinde subter mediam fere regionem sol obtinet. Sed non uacat adiectio, qua hæc pronuntiatio temperatur, nam sol quartum locum obtinens mediam regionem tenebit numero, spacio non tenebit. Si inter ternos enim summos & imos locatur, sine dubio medius est numero. Sed totius spaciū quod septem sphaeræ occupant, dimensione perspecta, regio solis non inuenitur in medio spacio locata, quia magis a summo ipse, quæ ab ipso recessit in apertimitas, quod sine ulla disceptationis ambage, compendiosa probabit assertio. Saturni stella, quæ summa est, Zodiacum triginta annis peragrat, sol medius anno uno, luna ultima uno mense non integro. Tantum ergo interest inter solem & Saturnum, quantum inter unum & triginta. Tantum inter lunam solemque, quantum inter duodecim & unum. Ex his apparet totius a summo in

H imum spaciū, certam ex media parte diuisionem, solis regionem non fieri. Sed quia hic de numero loquebatur, in quo uere, qui quartus, & medius est, ideo pronuntiavit quidem medium, sed propter latentem spaciū dimensionem, uerbum quo hanc definitionem temperaret, adiecit. Notandum, quod esse stellam Saturni, & alteram Iouis, Martis aliam, non naturæ constitutio, sed humana persuasio est, quæ stellis numeros & nomina fecit. Non enim ait illam quæ Saturnia est, sed quæ in terris Saturniā nominat, & ille fulgor qui dicitur Iouis, & quæ Martium dicitis. Adeo expressit in singulis, nomina hæc, non esse inuenta natura,

Nomia stel larū vñ sint.

QUOD uero fulgorē Iouis humano generi prosperæ & salutarē, contra Martis, rutilum

& terri-

& terribilem terris uocauit, alterum tractum est ex stellarum colore (nam fulget Iouis, rutilat Martis). alterum ex tractatu eorum, qui de his stellis ad hominum uitam manare uolunt aduersa uel prospera. Nam plerūq; de Martis stella terribilia, de Iouis salutaria euenire definiunt. Causam si quis forte altius quaeratur, unde diuinis maliuolentia, ut stella malefica esse dicatur, sicut de Martis & Saturni stellis existimatur, aut cur notabilior benignitas Iouis & Veneris inter genethliacos habeatur, cum sit diuinorum una natura, in medium proferam rationem, apud unum omnino, quod sciam, lectam. Nam Ptolemæus in libris tribus, quos de harmonia composuit, patefecit causam, quam breuiter explicabo. Certi inquit sunt numeri, per quos inter omnia quæ sibi conueniunt, iungunt, & aptantur, fit iugabilis competentia, nec quicquid potest alteri nisi per hos numeros conuenire. Sunt autem epitritus, hemiolius, epogdous, duplaris, triplaris, quadruplaris. Quæ hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias uolo. In sequentibus uero cum de harmonia cœli loquemur, quid sint hi numeri, quid ue possint, opportuniū aperiemus. Modo hoc nosse sufficiat, quia sine his numeris, nulla colligatio, nulla potest esse concordia. Vitam uero nostram præcipue sol & luna moderantur. Nam cum sint caducorum corporum hæc duo propria, sentire uel crescere, *αὐδυνάου*, id est, sentiendi natura de sole, *φωτῆρος* autem, id est, crescendi natura de lunari ad nos globositate perueniunt. Sic utriusque luminis beneficio hæc nobis constat uita, qua fruimur. Conuersatio tamē nostra, & prouentus actuum, tam ad ipsa duo lumina, quæ ad quinque uagas stellas referunt. Sed harum stellarum alias interuentus numerorum (quorum supra fecimus mentionem) cum luminibus bene iungit ac sociat, alias nullus applicat numeri nexus ad lumina. Ergo Venerea & Iouialis stella per hos numeros lumini utriusque sociantur. Sed Iouialis soli per omnes, lunæ uero per plures. & Venerea lunæ per omnes, soli per plures numeros aggregatur. Hinc licet utraque benefica credatur, Iouis tamē stella cum sole accommodatior est, & Venerea cum luna: atque ideo uitæ nostræ magis commodant, quasi luminibus uitæ nostræ autoribus numerorum ratione concordantes. Saturni autem Martisque stellæ, ita non habent cum luminibus competentiam, ut tamen aliqua uel extrema numerorum linea Saturnus ad solem, Mars aspiciat ad lunam. Ideo minus commodi uitæ humanæ existimantur, quasi cum uitæ autoribus arcta numerorum ratione non iuncti. Cur tamen & ipsi nonnunquam opes uel claritatem hominibus præstare credantur, ad alterum debet pertinere tractatum: quia hic sufficit aperuisse rationem, cur alia terribilis, alia salutaris existimetur. Et Plotinus quidem in libro qui inscribitur (Si faciunt astra) pronuntiat nihil uel potestate eorum hominibus euenire: sed ea quæ decreti necessitas in singulos sancit, ita per horum septem transitum statione recessu ue monstrari, ut aues seu præteruolando, seu stando, futura pennis uel uoce significat nescientes. Sic quoque tamen iure uocabitur hic salutaris, ille terribilis, cum per hunc prospera, per illum significemus incommenda.

¶ De diuersis nominibus solis, de quo eiusdem magnitudinem, Caput .XX.

Nhis autem tot nominibus quæ de sole dicuntur, non frustra; nec ad laudis pompam lasciuit oratio,

A
bis prosperi
alii aduersi
dicantur

B

C

D

E oratio, sed res ueræ uocabulis exprimunt. Dux & princeps ait, & moderator lūminū reliquorū, mens mūdi, & tēperatio. Plato in Timæo cū de octo spheris loqueretur, sic ait. Vt autem per ipsos octo circuitus celeritatis & tarditatis certa mensura, & sit, & noscatur, deus in ambitu supra terram secundum lumen accendit, quod nunc solem uocamus. Vides ut hæc definitio uult esse omnium spherarum lumen in sole? Sed Cicero sciens etiam cæteras stellas habere lumen suū, solamq; lunam (ut sæpe iam diximus) proprio carere, obscuritatem definitionis huius liquidius absoluens, & ostendens in sole maximum lumen esse, non solū ait dux & princeps & moderator luminum reliquorum (adeo & cæteras stellas scit esse lumina) sed hunc ducem & principem, quem Heraclitus fontem cœlestis lucis appellat. Dux ergo est, quia omnes luminis maiestate præcedit.

Solis nomina diuersa

F

Princeps, quia ita eminet, ut propterea q̄ talis solus appareat, sol uocetur.

Moderator reliquorum dicitur, quia ipse cursus eorum recursusq; certa definitione spacii moderatur. Nam spacii certa definitio est, ad quā cum unaquæq; erratica stella recedens a sole peruenerit, tanq̄ ultra prohibeatur accedere, agi retro uidetur, & rursus cum certam partem recedendo contigerit, ad directi cursus consueta reuocatur. ita solis uis & potestas, motus reliquorum luminum cōstituta dimensione moderatur. Mens mundi ita appellatur, ut Physici eum cor cœli uocauerunt. Inde nimirum, q̄ omnia quæ statuta ratione per cœlum fieri uidemus, diem & noctem, & migrantes inter utrunq; prolixitatis breuitatisq; uices, & certis temporibus æquam utriusq; mensuram, dein ueris clementem temperiem, torridum cancri ac leonis æstum, mollitiem autumnalis auræ, uim frigoris inter utranq; temperiem, omnia hæc solis cursus & ratio dispensat. Iure ergo cor cœli dicitur, per quem fiunt omnia quæ diuina ratione fieri uidemus. Est & hæc causa, propter quam iure cor cœli uocetur. q̄ natura ignis semper in motu perpetuo agitataq; est. Solem autem ignis ætherei fontem dictum esse retulimus. Hoc est ergo sol in æthere, quod in animali cor, cuius ista natura est, ne unq̄ cesset a motu: aut si breuis sit eius quocūq; casu ab agitatione cessatio, mox animal interimat. Hæc de eo q̄ mundi mentem uocauit. Cur uero & tēperatio mundi dictus sit, ratio in aperto est. Ita enim nō solū terram, sed ipsum quoq; cœlum, quod uere mūdos uocatur, temperari sole certissimum est, ut extremitates eius quæ longissimæ a uia solis recesserunt, omni careant beneficio caloris, & una frigoris ppetuitate torpescāt, qd̄ in sequētib; aptius explicabit.

G

H

RESTAT ut & de magnitudine eius, quam uerissima prædicatione extulit, pauca & non prætereunda dicamus. Physici hoc maxime cōsequi in omni circa magnitudinem solis inquisitione uoluerunt, quanto maior esse possit q̄ terra. Et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait. Mensura terræ septies & uicies multiplicata, mensurā solis efficiet. Possidonius multo multoq; sepius. & uterq; lunaris defectus argumentum inuicem pro se aduocat. Ita cum solem uolunt terra maiorem probare, testimonio lunæ deficiētis utuntur. Cum defectum lunæ conantur asserere, probationem de solis magnitudine mutuuntur. Et sic euenit, ut dum utrunque de altero astruitur, neutrum probabiliter astruatur, semper in medio uicissim nutante mutuo testimonio. Quid enim per rem adhuc pro-

Solis magnitudo secundum quædam.

hoc prob
firato ac
quanta n
gnitate
non posse
lucere di
cili coelū
curri, inu
id est, iter
quæso, sic
in manus
horrelata
uam subit
liquere pul
sequentiū
In omni or
si portum,
lic ducta lin
dem curuū fi
modo motie
res æquales o
necesse sit car
du, diametro:
ab hinc septe
lunaris septe
ipsum circuitu
pium parte
curuū dicitur
omnias enic
dubitare arbi
entim & hoc
currens sursum
sexagesimo ab
hac longitudo
ris tendere
sit, ut conti
tractatum
dubitabit
incolit, uel
Cū ergo tm
aplius diame
superius de d
umbra long

huc probandā probetur. Sed Aegyptii nihil ad coniecturam loquentes, seque **A**
 strato ac libero argumento, nec in patrocinium sibi lunæ defectum uocantes,
 quanta mensura sol terra maior sit probare uoluerunt, ut tum demum per ma-
 gnitudinem eius ostenderent, cur luna deficiat. Hoc autem nequaquā dubitatur
 non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ & solis inuēta, ut fieret ex col-
 latione discretio. Et terrena quidem dimensio oculis rationem iuuantibus de fa-
 cili constabat. Solis uero mensuram aliter nisi per mensuram coeli, per quod dis-
 currit, inueniri non posse uiderunt. Ergo primum metiēdum sibi coelum illud,
 id est, iter solis constituerunt, ut per id possent modum solis agnoscere. Sed
 quæso, si quis unquā tam otiosus, tanquā erit ab omni serio feriat, ut hæc quoque
 in manus sumat, ne talem ueterum promissionem quasi insanix proximam aut
 horrescat aut rideat. Etenim ad rem quæ natura incomprehensibilis uidebatur, **B**
 uiam sibi fecit ingenium, & per terram qui coeli modus sit reperit. Vt autem
 liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, ut sit rerum
 sequentium aditus instructior.

In omni orbe uel sphaera medietas centrum uocatur. Nihil aliud est centrum ni **Centrum**
 si punctum, quo sphaerae aut orbis medium certissima obseruatione distinguit.
 Itē ducta linea de quocunquē loco circuli qui designat ambitum, in quacūque eius
 dem circuli summitate orbis partem aliquam diuidat necesse est. Sed non omni
 modo medietas est orbis quam separat ista diuisio. Illa enim tātum linea in par-
 tes æquales orbem medium diuidit, quæ a summo in summum ita deducitur, ut
 necesse sit eam transire per centrum. Et hæc linea quæ orbem sic æqualiter diui- **Diametros**
 dit, diametros nuncupatur. Item diametros omnis cuiuscūque orbis triplicata cū **C**
 adiectione septimæ partis suæ, mensurā facit circuli, quo orbis includitur. Id est,
 si uncias septem teneat diametri longitudo, & uelis ex ea nosse quot uncias orbis
 ipsius circulus teneat, triplicabis septem, & faciunt uiginti unum. His adiciēs se-
 ptimam partem, hoc est unum, & pronuntiabis uiginti & duabus unciis huius
 circuli esse mensuram, cuius diametros septem unciis extēditur. Hæc omnia ge-
 ometricis euidentissimisq; rationibus probare possemus, nisi & neminē de ipsis
 dubitare arbitraremur, & caueremus iusto prolixius uolumen extendere. Sci **Vmbra terræ**
 endum & hoc, quod umbra terræ quam sol post occasum in inferiore hemisphaerio
 currens sursum cogit emitti, ex qua super terram fit obscuritas, quæ nox uocat,
 sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura, quam terræ diametros habet. Et **D**
 hac longitudine ad ipsum circulum per quem sol currit erecta, exclusione lumi-
 nis tenebras in terram refundit. Prodendum est igitur, quanta diametros terræ
 sit, ut constet quid possit sexagies multiplicata colligere. Vnde his prælibatis ad **Ambitus terræ**
 tractatum mensurarum quas promisit oratio reuertatur. Euidētissimis & in-
 dubitabilibus dimensionibus constat, uniuersæ terræ ambitū, quæ ubicūque uel
 incolit, uel inhabitabilis iacet, habere stadiorū milia ducenta quinquagintaduo.
 Cū ergo tūc ambitus teneat, sine dubio octoginta milia stadiorū, uel non multo
 amplius diametros habet, secundū triplicationē cū septimæ partis adiectione, quā
 superius de diametro & circulo regulariter diximus. Et quia ad efficiendā terrenæ
 umbræ longitudinē, non ambitus terræ, sed diametri mensura multiplicanda est,
 ipsa est

E ipsa est enim quam sursum constat excrefcere, sexagies multiplicanda tibi erunt octoginta milia, quæ terræ diametros habet, quæ faciūt quadrages octies centena milia stadiorum esse a terra usq; ad solis cursum, quo umbram terræ diximus peruenire. Terra autem in medio cœlestis circuli, per quem sol currit, ut centrum locata est. Ergo mensura terrenæ umbræ medietatem diametri cœlestis efficiet. & si ab altera quoq; parte terræ par usq; ad eundem circulum mensura tendatur, integra circuli per quem sol currit diametros inuenitur. Duplatis igitur illis quadrages octies centenis milibus, erit integra diametros cœlestis circuli, nonagies lexies centenis milibus stadiorum. Et inuēta diametros facile mēsuram nobis ipsius quoq; ambitus prodit. Hāc em̄ summam, quia diametrū facit, debes ter multiplicare adiecta parte septima, ut sæpe iam dictum est, Et ita inuenies totius circuli per quem sol currit ambitum stadiorum habere trecenties centena milia, & insuper centum septuaginta milia.

Ambit⁹ circuli per quē sol meat

F

HIS dictis quibus mensura quam terræ uel ambitus uel diametros habet, sed & circuli modus per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur, nunc quam solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint, indicemus. Nam sicut extrema umbra potuit circuli per quem sol meat deprehendi magnitudo, ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est in hunc modum. Procedente inquisitionis ingenio, æquinoctiali die ante solis ortum æquabiliter locatum est saxeam uas in hemisphærii speciem, cauata ambitione curuatū, infra per lineas designato duodecim diei horarum numero, quas stili prominentis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit. Hoc est autem, ut scimus, huiusmodi uasis officium, ut tanto tempore a priore eius extremitate ad alterā usq; stili umbra percurrat, quanto sol medietatem cœli ab ortu in occasum unius scilicet hemisphærii conuersione metitur. Nam totius cœli integra conuersio diem noctemq; concludit. Et ideo constat, quantum sol in circulo suo, tantum in hoc uase umbram meare. Huic igitur æquabiliter collocato circa tempus solis ortui propinquantis, inhæsit diligens obseruantis obtutus. Et cum ad primū solis radium, quem de se emisit prima summitas orbis, emergens umbra de stili decedens summitate primam curui labri eminentiam contingit, locus ipse, qui umbræ primitias excepit, notæ impressione signatus est, obseruatumq; q̄ diu super terram ita solis orbis integer appareret, ut una eius summitas adhuc horizonti uideretur insidere, & mox locus ad quem umbra tunc in uase migrauerat, adnotatus est. Habitacq; dimensione inter ambas umbrarum notas, quæ integrum solis orbem, id est, diametrum natæ de duabus eius summitatibus metiunt, pars nona reperta est eius spaciū, quod a summo uasis labro usq; ad horæ primæ lineam continet. Et ex hoc consistit, q̄ in cursu solis unā tempore æquinoctialis horam facit repetitus nouies orbis eius accessus. Et quia conuersio cœlestis hemisphærii peractis horis duodecim diem condit, nouies autem duodecim efficiunt centū octo, sine dubio solis diametros centesima & octaua pars hemisphærii æquinoctialis est. Ergo totius æquinoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est. Ipsum autem circulum habere stadiorum trecenties centena milia, & insuper centum & septuaginta milia, antelatis probatum est. Ergo si

Quō deprehensa summa magnitudo sol

G

H

eius

eius summæ ducet simā sextādecimā cōsideraueris partē, mensurā diametri solis inuenies. Est aut pars ista fere in centū quadraginta milibus. Diametros igit solis centū quadraginta miliū fere stadiorū esse dicenda est. Vnde pene duplex quā terræ diametros inuenit. Constat aut geometricæ rationis examine, cū de duobus orbibus altera diametros duplo alterā uincit, illum orbē cuius diametros dupla est, orbe altero octies esse maiorē. Ergo ex his dicendū est, solē octies terra esse maiorē. Hæc de solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.

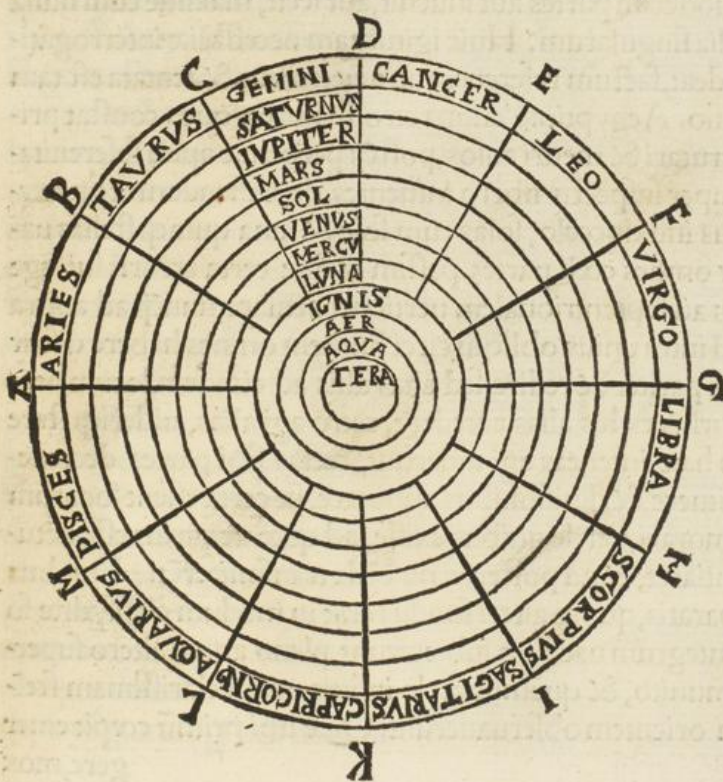
Sol octies maior quā terra

¶ Qua ratione inferiorū sphaerarū stellæ in Zodiaci signis meare dicantur, cum in eis non sint. Curq; ex his aliæ breuiter, aliæ longiori tempore Zodiaci signa percurrant. Et quomodo circulus Zodiacus in duodecim partes diuisus sit. Caput .XXI.

Ed quoniam septem sphaeras cœlo diximus esse subiectas, exteriorē quāz quas interius continet ambiente, longeq; a cœlo omnes, & a singulæ recesserunt, nunc quærendum est, cum Zodiacus unus sit, & is cōstet cœlo sideribus infixis, quemadmodum inferiorum sphaerarum stellæ in signis Zodiaci meare dicantur. Nec longum est inuenire rationem, quæ in ipso uestibulo excubat quæstionis. Verū est enim, neq; solem lunam ue, neq; de uagis ullā ita in signis zodiaci ferri, ut eorū sideribus misceantur: sed in illo signo esse unaquāzq; perhibetur, quod habuerat super uerticem, in ea, quæ illis subiecta est, circuli sui regione discurrens. Quia singularum sphaerarum circulos in duodecim partes, æque ut zodiacum, ratio diuisit. Et quæ in eam partem circuli sui uenerit, quæ sub parte zodiaci est arietis deputata, in ipsum arietē uenisse cōcedit. Similiterq; obseruatio in singulas partes migrātibus stellis tenet. Et quia facilius ad intellectum per oculos uia est, id quod sermo descripsit, uisus affi-

Quæ in modū inferiorū sphaerarum stellæ in zodiaci signis meare dicantur

gnet. Esto em zodiacus circulus, cui ascriptum est, a. Inter hūc septem alii orbis locetur. Et zodiacus ab, a. per ordinē affixis notis, quibus ascribentur literæ sequētes, in partes duodecim diuidatur. Sitq; spaciū quod inter a & b clauditur arietis deputatum. Quod inter b & c, tauro. Quod inter c & d, geminis. Cancro quod sequitur, & reliquis per ordinem cætera. His constitutis, iam de singulis zodiaci notis & literis, singulæ deorsū d lineæ

IN SOMNIVM SCIPIONIS

E lineæ per omnes circulos ad ultimum usq; ducantur, procul dubio per orbis singulos duodenas partes diuidet transitus linearum. In quocunq; igitur circulo seu sol in illo seu luna uel de uagis quæcunq; discurrat, cum ad spacium uenerit, quod inter lineas clauditur ab a & b notis & literis defluentes, in ariete esse dicetur, quia illic constituta spacium arietis in zodiaco designatum super uerticem, sicut descripsimus, habebit. Similiter in quæcunq; migrauerit partem, in signo sub quo fuerit esse dicetur.

Cur aliq; stel
lae breuiori
tpe Zodia-
ci signa per-
currant, aliq;
longiore

A TQVE hæc ipsa descriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum eademq; signa aliæ tempore longiore, aliæ breuiore percurrant. Quoties enim plures orbis intra se locantur, sicut maximus est ille qui primus est, & minimus qui locum ultimum tenet. ita de mediis, qui summo propior est, inferioribus maior: qui uicinior est ultimo, breuior superioribus habetur. Et inter has igitur septem sphaeras gradum celeritatis suæ singulis ordo positionis ascriptus. Ideo stellæ quæ per spacia grandiora discurrunt, ambitum suum tempore prolixiore conficiunt: quæ per angusta, breuiore. Constat enim nullam in eas celerius cæteris tardius ue procedere. Sed cum sit omnibus idem motus mandandi, tantam eius diuersitatem temporis, sola spaciorum diuersitas facit. Nam ut de mediis nunc prætermittamus, ne eadem sæpe repetantur, q; eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus uigintiocto ambit & permeat, sola causa in quantitate est circulorum, quorum alter maximus, alter minimus. Ergo & cæterar; singulæ pro spacii sui modo, tempus meadi aut extēdunt, aut cōtrahunt.

HOC LOCO diligens rerum discussor inueniet, quod requirat. Inspectis enim zodiaci notis, quas mōstrat in presidium fidei aduocata descriptio. Quis uero, inquiet, circi coelestis duodecim partes aut inuenit, aut fecit, maxime cum nulla oculis subiiciatur exordia singularum? Huic igitur tam necessariæ interrogatiōni historia ipsa respondeat, factum referens, quo a ueteribus & tentata est tam difficilis, & effecta diuisio. Aegyptior; enim retro maiores, quos constat primos omnium cœlum scrutari & metiri ausos, postq; perpetuæ apud se serenitatis obsequio cœlum semper suspectu libero intuentes, deprehenderunt uniuersis uel stellis uel sideribus infixis cœlo, solas cum sole & luna quinq; stellas uagari, nec has tamen per omnes cœli partes passim ac sine certa erroris sui lege discurrere, nunq; deniq; ad septentrionalem uerticem deuiare, nunq; ad australis poli ima demergi, sed intra unius obliqui circi limitem omnes habere discursus, nec omnes tamen ire pariter & redire, sed alias aliis ad eundem locum peruenire temporibus. Rursus ex his alias accedere, retro agi alias, uideriq; stare nonnunq;. Postq; inq; hæc inter eas agi uiderunt, certas sibi partes decreuerunt in ipso circo constituere, & diuisionibus annotare, ut certa essent locorum nomina, in quibus eas morari, uel de quibus exisse, ad quæ ue rursus esse uenturas, & sibi inuicē annuntiarēt, & ad posteros noscēda transmitterēt. Duobus igitur uasis æneis præparatis, quor; alteri fundus erat in modum clepsydre foratus, illud quod erat integrum uacuum subiecerunt, pleno aquæ altero superposito, sed meatu ante munito, & quamlibet de infixis unam clarissimam stellam lucideq; notabilem orientem obseruauerunt. Quæ ubi primū cœpit emergere, mox

Quis zodiacus in .xij. partibus diuisus

Hic ubi primū cœpit emergere, mox

gere, mox munitione subducta permiserunt subiecto uasi aquam superioris influere, fluxitq; in noctis ipsius & secuti diei finem, atque in id noctis secundæ **A** quædiu eadem stella ad ortum rursus reuertit, quæ ubi apparere uix coepit, mox aqua quæ influebat amota est. Cum igitur obseruatae stellæ itus ac reditus integram significaret cœli conuersionem, mensuram sibi cœli in aquæ de illo fluxu susceptæ quantitate posuerunt. Hac ergo in partes æquas duodecim sub fida dimensione diuisa, alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut singula tantum singulas de duodecim partibus ferrent. Totaque rursus aqua in uas suum pristinum foramine prius clauso, refusa est: & de duobus illis uasis capacitatis minoris alteræ subiecerunt pleno, alterum iuxta expeditum paratumque posuerunt. His præparatis, nocte alia in illa iam cœli parte, per quam solem lunamq; & quinque uagas meare diuturna obseruatione didicerant, quæq; postea **B** zodiacum uocauerunt, ascensurum obseruauerunt sidus, cui postea nomen arietis indiderunt. Huius incipiente ortu, statim subiecto uasi superpositæ aquæ fluxum dederunt. Quod ubi completum est, mox eo sublato effusq; alterum simile subiecerunt, certis signis obseruatis ac memoriter annotatis, inter eius loci stellas, quæ oriebantur, cum primum uas esset impletum, intelligentes q; eo tempore, quo totius aquæ duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco, quo oriri incipiente, aqua in primum uas coepit influere, usq; ad locum qui oriebatur cum idem primum uas impleretur, duodecimam partem cœli, id est unum signum esse dixerunt. Item secundo uase impleto, & mox retractato illo, simile quod olim effusum parauerant, iterum subdiderunt, notato similiter loco qui emergebat, cum secundum uas esset impletum, & a fine primi signi usq; ad locum qui ad secundæ aquæ finem oriebat, secundum signum notatum est. Atq; ita uicissim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes singulos sibi ascendentium cœli partium limites annotando, ubi consummata iam **C** omni per duodecim partes aqua, ad primi signi exordia peruentum est, sine dubio iam diuisas certisq; sibi obseruationibus & indiciis annotatas cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una sed duabus effectum est, quia omne cœlum una nocte non uoluitur, sed per diem uertitur pars eius mediâ, & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum sibi proximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorū temporū nocturna dimensio utrumq; hemisphærium paribus aquæ uicibus annotauit. Et has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt, certaq; singulis uocabula gratia **D** significationis adiecta sunt. Et quia signa Græco nomine ζώδια, nuncupant, circum uide dicitur Zodiacus unde dicitur ipsum zodiacum quasi signiferum uocarunt. Hanc autem rationem iidem illi cur arietem cum in sphaera nihil primum nihilq; postremum sit, primum tamen **Aries cur primus inter signa** dici maluerint, prodiderunt. Aiunt incipiente die illo, qui primus omnium luxit, id est, quo in hanc fulgorem cœlum & elementa purgata sunt, qui ideo mundi natalis iure uocatur, arietem in medio cœlo fuisse. Et quia medium cœlum quasi mundi uertex est, arietem propterea primum inter omnes habitum, qui ut mundi caput exordio lucis apparuit. Subnectunt etiam causam, cur hæc ipsa duodecim signa assignata sint diuersorū numinum potestati. Aiunt enim in hac ipsa **Cur signa diuersorum numinū assignata sint partium**

d ij

genitura

E genitura mundi, arietē (ut docuimus) medium cœlum tenente, horam fuisse mundi nascentis, cancro gestante tunc lunam. Post hunc sol cum leone oriebat, cum Mercurio Virgo, Libra cum Venere, Mars erat in Scorpio, Sagittarium Lupi obtinebat, in Capricorno Saturnus meabat. Sic factum est, ut singuli eorum signorum domini esse dicantur, in quibus cum mundus nasceretur, fuisse creduntur. Sed duobus quidem luminibus singula tantum signa, in quibus tunc fuerāt, assignauit antiquitas, cancrum lunæ, soli leonē. Quinque uero stellis præter illa signa, quibus tunc inhærebāt, quinque reliqua sic adiecit uetustas, ut in assignandis a fine prioris ordinis, ordo secundus inciperet. Superius enim diximus in Capricorno Saturnum post omnes fuisse, ergo secunda adiectio eum primum fecit, qui ultimus fuerat. Ideo Aquarius, qui Capricornum sequitur, Saturno datur. Ioui qui ante Saturnum erat, Pisces dicantur. Aries Marti, qui præcesserat Iouem. Taurus Veneri, quam Mars sequebatur. Gemini Mercurio, post quem Venus fuerat, deputati sunt. Notandum hoc loco, quod in genitura mundi uel ipsa rerum prouidentia, uel uetustatis ingenium hunc stellis ordinem dedit, quem Plato assignauit sphaeris earum, ut esset luna prima, sol secundus, super hunc Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Iupiter, & Saturnus ultimus. Sed sine huius tamen rationis patrocinio, abunde Platonicum ordinem prior ratio commendat.

Planetarū
ordo

Epilogus
eorum de
quibus per
ordinem dictu
rū se esse pol
licitus fuit
capite, xvij.

EX HIS quæ de uerbis Ciceronis proxime prælati quærēda præposuimus, qualicuius breuitate, a summa sphaera quæ aplanis dicit, usque ad lunam, quæ ultima diuinorum est, omnia iam, ut opinor, absoluimus. Nam & cœlum uolui, & cur ita uoluatur ostendimus: septemque sphaeras contrario motu ferri ratio indubitata patefecit. & de ipso sphaerarum ordine quid diuersi senserint, uel quid inter eos dissensionem fecerit, quæ ue magis sequenda sit sententia, tractatus inuenit.

G Nec hoc tacitum est, cur inter omnes stellas sola sine fratris radiis luna non luceat. Sed & quæ spaciore ratio solem ab his quoque, qui eum inter septem quartum locarunt, non tamen abrupte mediū, sed fere medium dici coegerit, publicatum est. Quid significant nomina, quibus ita uocatur ut laudari tantum putet, innotuit. Magnitudo quoque eius, sed & cœlestis per quem discurrit circuli, terræque pariter quanta sit, uel quemadmodum deprehensa, monstratum est. Subiectarum sphaerarum stellæ quemadmodum zodiaco, qui supra omnes est, ferri dicantur, uel quæ ratio diuersarum faciat seu celerem seu tardum recursum. Sed & ipse zodiacus in duodecim partes, qua ratione diuisus sit, curque Aries primus

H habeat, & quæ signa in quorum numinum ditione sint, absolutum est. Sed omnia hæc quæ de summo ad lunam usque perueniunt, sacra, incorrupta, diuina sunt, quia in ipsis est æther semper idem, nec unquam recipiens inæqualem uarietatis æstum. Infra lunam & aer natura mutationis pariter incipiunt. Et sicut ætheris & aeris, ita diuinorum & caducorum luna confinium est. Quod autem ait, nihil infra lunam esse diuinum, præter animos munere deorum hominum generi datos, non accipiendum ita est animos hic esse, ut hic nasci putent. Sed sicut solem esse in terris dicere solemus, cuius radius aduenit & recedit, ita animorum origo cœlestis est, sed lege temporalis hospitalitatis hic exulat. Hæc ergo regio diuinum nihil habet ipsa,

Quo animi
nri hic sint

bet ipsa, sed recepit: & quia recepit, & remittit. Proprium autem habere diceret, **A**
 si ei semper tenere licuisset. Sed quid mirum, si animus de hac regione non cō-
 stat, cum nec corpori fabricando sola suffecerit: Nam quia terra aqua aer infra **Loquitur quā**
 lunam sunt, ex his solis corpus fieri non potuit, quod idoneum esset ad uitam, **si tria tantū**
 sed opus fuit præsidiō ignis ætherei, qui terrenis membris uitam & animam su- **sint elemēta**
 stinendi commodaret uigorem, qui uitalem calorem & faceret & ferret. Hæc
 & de aere dixisse nos satis sit. Restat ut de terra, quæ sphaerarum nona, & muni-
 di ultima est, dictū necessaria differamus.

¶ Terra qua de causa immobilis sit, & omnia in eā suo nutu ferant pōdera. Cap. .XXII.

Am ea quæ est media & nona tellus, inquit, necq; mouet, & infima
 est, & in eam ferunt omnia nutu suo pondera. Illæ uere insolubiles
 causæ sunt, quæ mutuis inuicē nexibus uinciuntur. & dū altera alterā
 facit, ita uicissim de se nascunt, ut nunq; a naturalis societatis ample- **B**
 xibus separentur. Talia sunt uincula quibus terram natura constrinxit. Nam
 ideo in eam ferunt omnia, quia ut media non mouetur. Ideo non mouetur, quia
 infima est. Nec poterat infima non esse, in quam omnia feruntur. Horū singula
 quæ inseparabiliter inuoluta rerum necessitas in se uinxit, tractatus expediat.
 Non mouetur, ait. est enim centron. In sphaera autem solum centron diximus
 nō moueri, quia necesse est ut circa aliquid immobile sphaera moueat. Adiecit,
 infima est. Recte hoc quoq; nā qd centron est, mediū est. In sphaera uero hoc
 solum constat inum esse, quod mediū est. Et si ima est, sequit ut uere dictum
 sit, in eam ferri omnia. Semper enim pondera in inum natura deducit. Nam &
 in ipso mundo ut esset terra ima, sic factum est. Quicqd ex omni materia de qua
 facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimū fuit, id tenuit summitatē, & æther
 uocatus est. Pars cui minor puritas, & inerat aliquid leuis ponderis, aer extitit, **C**
 & in secunda delapsus est. Post hæc quod adhuc quidem liquidum, sed iam us-
 q; ad tactus offensam corpulentum erat, in aquæ fluxum coagulatum est. Iam
 uero quod de omni syluestri tumultu uastum, impenetrabile, densatum, ex de-
 fæcatis abrasum resedit elementis, hæsit in imo. Quod demersum est stringente
 perpetuo gelu, quod eliminatum in ultimam mundi partem longinquitas solis
 coaceruauit. Quod ergo ita concretum est, terræ nomen accepit. Hanc spissus
 aer & terreno frigore propior q̄ solis calori, stupore spiraminis densioris undi
 q; uersum fulcit & continet. Nec in recessum aut accessum moueri eam patitur, **Causa cur**
 uel uis circumuallantis & ex omni parte uigore simili librantis auræ, uel ipsa **fit terra im-**
 sphaeralis extremitas, quæ si paululum a medio declinauerit, sit cuiuscq; uertici **mobilis**
 propior, & imū relinquit. Quod ideo in solo medio est, quia ipsa sola pars a q̄- **D**
 uis sphaeræ uertice pari spacio recedit. In hanc igitur, quæ & ima est, & quasi
 media, & non mouetur, quia centrum est, omnia pondera ferri necesse est. Et
 quia ipsa in hunc locum quasi pondus relapsa est, argumento sunt cum alia in-
 numera, tum præcipue imbres, qui in terram ex omni aeris parte labunt. Nec
 enim in hanc solam quam habitamus superficiem decidunt. sed in latera quibus
 in terra globositas sphaerilis efficitur, & in partem alteram, quæ ad nos habe-
 tur inferior, imbrium casus est. Nam si aer terreni frigoris exhalatione dēfatus,
 d iij in nubem

MACROBII AVRELII

THEODOSII VIRI CONSULARIS ET ILLUSTRIS IN SOMNIUM
SCIPIONIS EXPOSITIONIS QUAMELEGANTISSIMAE.

LIBER SECVNDVS.

¶ Concentum quendam effici motu cœlestium corporum, & quo modo ratio eius concērus a Pythagora sit dephensa, Tum qui numeri apti sint consonantiis musicis, quotq; consonantiæ sint.

Caput

Primum.

VPERIORE COM-

MENTARIO EVSTACHI LVCE MIHI CHARIOR

dilectiorq; fili, ad stelliferæ sphaeræ cursum & subiectarq;

septē sermo processerat. Nunc iam de musica earq; modu

latiōe disputet. Quis hic, inquam, q; est qui cōplet au-

res meas tantus & tā dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui

interuallis disiunctus imparibus, sed tñ pro rata parte ra-

tione distinctis, & impulsu & motu ipsorq; orbū efficit, & acuta cū grauibus tē-

perans, varios æquabiliter cōcentus efficit. Nec em̄ silētio tanti motus incitari pos-

sunt. & natura fert, ut extrema ex altera parte graui, ex altera aut̄ acute sonent.

Quā ob causam summus ille cœli stellifer cursus, cuius conuersio est cōcitator,

acute excitato mouet sono, grauiissimo aut̄ hic lunaris atq; infimus. Nā terra

nona, immobilis manens, ima sede semper hæret, cōplexa mundi mediū locum.

Illi aut̄ octo cursus, in quibus eadē uis est duorq; septē efficiunt distinctis inter-

uallis sonos, qui numerus rerq; oim̄ fere nodus est, qd̄ docti homines neruis imi-

tati atq; cantibus, aperuerunt sibi reditū in hunc locū. Exposito sphaerarq; or-

dine, motuq; descripto, quo septē subiectæ in contrarium cœlo ferunt, conse-

quens est, ut qualē sonū tantarq; molium impulsus efficiat, hic requirat. Ex ipso

em̄ circumductu orbium, sonū nasci necesse est. quia percussus aer, ipso interuētū

ictus uim de se fragoris emittit, ipsa cogente natura, ut in sonū desinat duorq;

corporq; uiolenta collisio. Sed is sonus, qui ex qualicunq; aeris ictu nascit, aut

dulce quoddā in aures & musicū defert, aut ineptum & asperq; sonat. Nā si ictū

obseruatio numerorq; certa moderet, cōpositū, sibiq; consentiens modulamē ef-

ficitur. At cum increpat tumultuaria & nullis modis gubernata collisio, fragor

turbidus & inconditus offendit auditum. In cœlo aut̄ cōstat nihil fortuitum, ni-

hil tumultuariū puenire, sed uniuersa illic diuinis legibus & rata ratiōe pcede-

re. Ex his inexpugnabili ratiocinatiōe collectum est, musicos sonos de sphaerarq;

cœlestium cōuersione pcedere: quia & sonum ex motu fieri necesse est, & ratio

quæ diuinis inest, fit sono causa modulaminis. Hoc Pythagoras primus omniū

Graæ gētis hominum mēte cōcepit. Et intellexit quidē cōpositum quiddā de

sphaeris sonare propter necessitatē rationis, quæ a cœlestibus nō recedit. Sed q̄

esset illa ratio, uel quibus obseruāda modis, nō facile deprehēdebat. Cūq; eum

frustra tantæ tāq; arcanae rei diuturna inquisitio fatigaret, fors obtulit, qd̄ cogi

ratio alta non reperit. Cum em̄ casu præteriret in publico fabros, ignitum ferrē

ictibus mollientes: in auras eius malleorq; soni certo sibi respondētes ordine re-

d iij pente

Necessario
concentum
quendā es-
se corpus
cœlestium

Quomodo
repta a Py-
thagora sit
concentuū
ratio

E pente ceciderunt. In quibus ita grauitati acumina consonabant, ut utriusque ad audiētis sensum statuta dimēsiōne remearet, & ex uariis impulsibus unū sibi cōsonans nasceret. Hic occasionē sibi oblatā ratus deprehendendi oculis & manibus, quod olim cogitatione quærebat: fabros adit, & imminēs operi curiosius intuet: annotans sonos, qui de singulorū lacertis conficiebant. Quos cum ferientium uiribus ascribendos putaret, iubet ut inter se malleos mutet. quibus mutatis, sonorū diuersitas ab hominibus recedēs malleos sequebat. Tunc omnē curā ad pondera eorū examināda cōuertit. Cumque sibi diuersitatē ponderis quod habebat in singulis annotasset, aliis pōderibus in maius minus ue excedētibus fieri malleos imperauit, quorū ictibus soni nequaquam prioribus similes, nec ita sibi cōsonantes exaudiebant. Tunc aduertit concordia uocis lege ponderū prouenire. Col-

F lectisque numeris, quibus consentiens sibi diuersitas ponderū continebat, ex malleis ad fides uertit examen: & intestina ouium uel bouum neruos tam uariis ponderibus illigatis tetendit, qualia in malleis fuisse dederat, Talisque ex his concertus euenit, qualem prior obseruatio nō frustra aduersa promiserat: adiecta dulcedine, quā natura fidium sonora præstabat. Hic Pythagoras tanti secreti compos, deprehendit numeros, ex quibus soni sibi cōsoni nascerent: adeo, ut fidibus sub hac numerorū obseruatione cōpositis, certæ certis aliisque aliis conuenientium sibi numerorū cōcordia tenderent: ut una impulsa plectro, alia licet longe posita, sed numeris cōueniens, simul sonaret. Ex omni autē innumera uarietate numerorū, pauci & numerabiles inuenti sunt, qui sibi ad conficiendā musicā conuenirēt. Sunt autē hi sex omnes, epitritus, hemiolius, duplaris, triplaris, quadruplus, & epogdous. Et est epitritus, cum de duobus numeris maior habet totum minorē, & insuper eius tertiā partē. Vt sunt quatuor ad tria. Nā in quatuor sunt tria, & tertia pars trium, id est, unū. Et is numerus uocat epitritus, de quo nascit symphonia quæ appellat *διὰ τριών*. Hemiolius est, cum de duobus numeris maior habet totū minorē, & insuper eius medietatē. Vt sunt tria ad duo, nā in tribus sunt duo, & media pars eorū, id est, unum. Et ex hoc numero qui hemiolius dicit, nascit symphonia, quæ appellat *διὰ πέντε*. Duplaris numerus est, cū de duobus numeris minor bis in maiore numerat. Vt sunt quatuor ad duo. Et ex hoc duplari numero nascit symphonia, cui nomē est *διὰ πέντε*. Triplaris autē, cū de duobus numeris minor ter in maiore numerat. Vt sunt tria ad unū. Et ex hoc numero symphonia pœclit, quæ dicit *διὰ πέντε καὶ διὰ τριών*. Quadruplus est, cū de duobus numeris minor quat in maiore numeratur. Vt sunt quatuor ad unū. Qui in numeris facit symphoniā quā dicunt *διὰ πέντε καὶ διὰ πέντε*. Epogdous est numerus qui intra se habet minorē & insuper eius octauā partē. Vt nouem & octo. Quia in nouē octo sunt, & insuper octaua pars eorū, id est, unum. Hic numerus sonum parit, quē tonon musici uocauerunt. Sonum uero tono minorē, ueteres quidē semitonum uocitare uoluerunt. Sed non ita accipiendum est, ut dimidius tonus putetur. quia nec semiuocalē in literis pro medietate uocalis accipimus. Deinde tonus per naturam sui in duo diuidi sibi æqua non poterit. Cum enim ex nouenario numero constet, nouē autē nunquam æqualiter diuidantur, tonus in duas diuidi medietates recusat. Sed semitonū uocitauerunt sonum tono minorē

Sex tñ numeros aptos esse ad conficiendā musicam

minorem: quē tam paruo distare a tono deprehensum est, quantum hi duo numeri inter se distant, id est ducēta quadragintatria, & ducēta quinquagintafex. Hoc semitonum Pythagorici quidem ueteres diesin nominabant. sed sequens usus sonum semitono minorē diesin constituit nominandum. Plato semitonum limma uocitauit. Sunt igitur symphoniae quinq̄, id est, *διὰ πεσάρα, διὰ πέντε, διὰ πασών, διὰ πασών, ἡδὲ διὰ πέντε, ἡδὲ δις διὰ πασών.* Sed hic numerus symphoniae Symphoniae quinq̄ ad musicā pertinet, quā uel flatus humanus intendere, uel capere potest humanus auditus. Ultra autē se tendit harmoniae coelestis accessio, id est, usq̄ ad quā *διὰ πασών ἡδὲ διὰ πέντε.* Nunc interim de his quas noīauimus differamus. Symphonia diatessaron cōstat de duobus tonis & semitono, ut minutias quae in additamēto sunt, relinquamus, ne difficultatē creemus. & fit ex epitrito. Diapente constat ex tribus tonis & hemitono. & fit de hemiolio. Diapason constat de sex tonis. & fit de duplari. Sed *διὰ πασών ἡδὲ διὰ πέντε* constat ex nouem tonis & hemitono, & fit de triplari numero. Dis autem diapason continet tonos duodecim, & fit ex quadruplo.

¶ Plato quē in modū animā mundi ex numeris fabricatam esse docuerit. Et quod hinc etiam probari possit concentum quendam esse coelestium corporum.

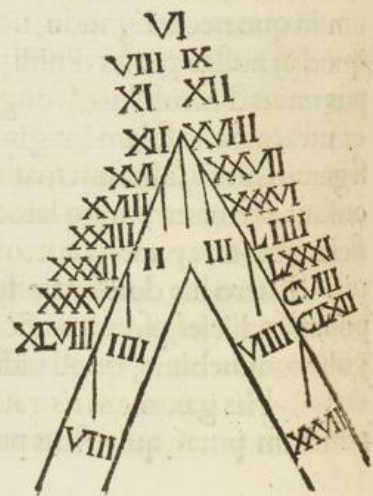
Caput .II.

Hinc & Plato postq̄ Pythagoricae successione doctrinae, & ingenii proprii diuina profunditate, cognouit nullā esse posse sine his numeris iugabilem competentiam, in Timaeo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili prouidentia dei fabricatoris instituit. Cuius sensus si huic operi fuerit appositus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis, quae circa disciplinam musicae uidentur obscura, intellectum iuuabit. Sed ne, quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur, ipsum per se difficile credatur, pauca nobis praemittenda sunt, quae simul utriusq̄ intelligentiam faciant lucidiorē. Omne solidum corpus trina dimensione distenditur. Habet enim longitudinem, latitudinem, profunditatem. Nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio, sed his tribus omne corpus solidum continetur. Geometrae tamen alia sibi corpora proponunt, quae appellant mathematica, cogitationi tantum subiicienda, non sensui. Dicunt enim punctum corpus esse indiuiduum: in quo nec longitudo, neq̄ latitudo, neq̄ altitudo deprehendatur, quippe quod in nullas partes diuidi possit. Hoc protractum efficit lineam, id est, corpus unius dimensionis, Longum est enim sine lato, sine alto, & duobus punctis ex utraq̄ parte solam longitudinem terminantibus continetur. Hanc lineam si geminaueris, alterum mathematicum corpus efficies, quod duabus dimensionibus extruatur, longo latoq̄, sed alto caret. Et hoc est quod apud illos superficies uocatur: punctis autem quatuor continetur, id est, per singulas lineas binis. Si uero hae duae lineae fuerint duplicatae, ut subiectis duabus duae superponant, adiciet profunditas, & hinc solidum corpus efficiet, qd sine dubio octo angulis continebitur, quod uidemus in tessera, quae Graeco nomine cubus uocatur. His geometricis rationibus applicatur natura numerorum. Et *μονάς* punctum putat, quia sicut punctum corpus non est, sed ex se facit corpora, ita

E monas numerus esse non dicitur, sed origo numerorum. Primus enim numerus in duobus est, qui similis est lineæ, de puncto sub gemina puncti terminatione productæ. Hic numerus duo, geminatus, de se efficit quatuor, ad similitudinem mathematici corporis, quod sub quatuor punctis longo latoque distenditur. Quaternarius quoque ipse geminatus octo efficit: qui numerus solidum corpus imitatur. sicut duas lineas diximus duabus superpositas, octo angulorum dimensione integram corporis soliditatem creare. Et hoc est quod dicitur apud geometras, bis bina bis corpus esse iam solidum. Ergo a pari numero accessio usque ad octo, soliditas est corporis. Ideo inter principia, huic numero plenitudinem deputavit. Nunc oportet ex impari quoque numero, quemadmodum id efficiatur, inspicere. Et quia tam parisi quam impari numeri monas origo est, ternarius numerus prima linea esse credatur. Hic triplicatus nouenarium numerum facit, qui & ipse quasi de duabus lineis, longum latumque corpus efficit. Item nouenarius triplicatus tertiam dimensionem præstat, & ita a parte impari numeri in uiginti septem, quæ sunt ter terna ter, solidum corpus efficitur, sicut in numero pari bis bina bis, qui est octonarius, soliditatem creauit. Ergo ad efficiendum utrobique solidum corpus, monas necessaria est, & sex alii numeri, id est, terni a pari & impari. A pari quidem, duo, quatuor, octo: ab impari autem, tria, nouem, uiginti septem. Timæus igitur Platonis in fabricanda mundi anima consiliū diuinitatis enuntians, ait illam per hos numeros fuisse cõtextam, qui & a pari & impari cubum, id est, perfectionem soliditatis efficiunt. non quia aliquid significaret illam habere corporeū: sed ut posset uniuersitatē animado penetrare, & mundi solidum corpus implere, per numeros soliditatis effecta est. Nunc ad ipsa Platonis uerba ueniamus. Nam cum de deo animam mundi fabricante loqueretur ait, Primam ex omni firmamento partem tulit. Hinc sumpsit duplam partem prioris. Tertiam uero secundam hemioliā, sed primam triplam. Et quartam, duplam secundam. Quintam, tertiam triplam. Sextam, primam octuplam. Et septimam, uicies septies a prima multiplicatam. Post hæc spacia, quæ inter duplos & triplos numeros habebant, insertis partibus adimplebat: ut binæ medietates singula spacia colligarent. ex quibus uinculis hemioliū & epigdoi nascebantur. Hæc Platonis uerba ita a nonnullis excepta sunt, ut primam partem monadem crederent. Secundam quam dixi duplam prioris, dualem numerum esse considerent. Tertiam, ternarium numerum: qui ad duo hemioliū est, ad unum triplus. Et quartam, quatuor: qui ad secundum, id est, ad duo duplus est. Quintam, nouenarium: qui ad tertium, id est, ad tria triplus est. Sextam autem, octonarium, qui primum octies continet. At uero post septima in uiginti & septem fuit, quæ faciunt, ut diximus, argumentum tertium impari numeri. Vterius autem, ut animaduertere posse est, præcessit illa cõtextio: ut post monadem, quæ par & impar est, primus par numerus poneretur, id est, duo. Deinde sequeretur primus impar, id est, tria.

Aiæ mūdi
fabricatio
secūm Pla-
tonem

Quæ
dicitur
et, uiginti
et septem
& aliorum
necesse est
nam, quia
solidum est
utroque ad
quatuor punctis
quod tripliciter
et anima, q
coram mente
hinc de mo
calice cor
me post n
dicitur, & l
bis suis esse
qui complex
uiculis dicit
pulsus de me
hinc inter se
Timæum
hemioliū se
concordant
et præcedit
rum ratione
ris quibus
mens mult
monas esse
concordant
Aliter
dicitur. Quod
corpore
Sphærarum
bus, esse u
cat, quæ post
prio nomi

tria. Quarto loco secundus par, id est, quatuor. Quinto loco secundus impar, id est, nouem. Sexto loco tertius par, id est, octo. Septimo loco tertius impar, id est, uigintiseptem. Vt quia impar numerus mas habetur, & par foemina, ex pari & impari, id est, ex mari & foemina nasceretur, quæ erat uniuersa paritura: & ad utriusq; soliditatē usq; procederet, quasi solidum omne penetratura. Deinde ex his numeris fuerat componenda, qui soli continēt iugabilem competentiam. quia omni mundo ipsa erat iugabilem præstatura concordia. Nam duo ad unum dupla sunt, de duplo autē diapason symphoniā nasci iam diximus. Tria uero ad duo hemiolium numerū faciunt. hinc oritur diapente. Quatuor ad tria epitritus numerus est. ex hoc coponitur diatessaron. Item quatuor ad unum in quadrupli ratione censent. ex quo symphonia disdiapason nascitur. Ergo mundi anima, quæ ad motum hoc quod uidemus uniuersitatis corpus impellit, contexta numeris musicam de se creantibus concinentiam, necesse est ut sonos musicos de motu, quem proprio impulsu præstat, efficiat: quorū originem in fabrica suæ contextionis inuenit. Ait enim Plato, ut supra retulimus, autorem deū animæ post numerorū inter se imparium contextionē hemiolii, epitriti, & epogdois, & limmate hiantia interualla supplese. Ideo doctissime Tullius in uerbis suis ostendit Platonici dogmatis profunditatem. Quis hic, inquam, quis est qui complet aures meas tantus & tam dulcis sonus? Hic est, inquit ille, qui interuallis disiunctus imparibus, sed tamen pro rata parte ratione distinctis, impulsu & motu ipsorū orbium efficitur. Vides ut interualla commemorat, & hæc inter se imparia esse testat, nec diffitetur rata ratione distincta, quia secundū Timæum Platonis, imparium inter se interualla numerorū, ratis ad se numeris, hemiolii scilicet, epitriti, & epogdois, hemitonisq; distincta sunt: quibus omnis canora ratio continetur. Hinc animaduertitur, quia hæc uerba Ciceronis nunq̄ profecto ad intellectum paterent, nisi hemioliorū, epitritorum, & epogdorum ratione præmissa: quibus interualla distincta sunt. & nisi Platonici numeris quibus mundi anima est contexta, patefactis: & ratione præmissa, cur ex numeris musicam creantibus anima intexta sit. Hæc enim omnia & causam mundani motus ostendunt, quem solus animæ præstat impulsus: & necessitatem musicæ concinentiæ, quam motui a se facto inserit anima in natura sibi ab origine.

¶ Aliis præterea indiciis ac rationibus concentum illum motuum cœlestium posse ostendi. Quodq; interualla ea, quæ esse in anima ratione sola intelliguntur, reuera in ipso mundi corporeprehendantur. Caput .III. D

Hinc Plato in Repu. sua, cum de sphaerarum cœlestium uolubilitate Rō prima, tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere: significans sphaerarum motu cantum numinibus exhiberi. Nam Siren, deo canens Græco intellectu ualet. Theologi quoq; nouem musas octo sphaerarum musicos cantus: & unā maximā concinentiā, quæ constat ex omnibus, esse uoluere. Vnde Hesiodus in Theogonia sua octauā musam Vraniā uocat: quia post septē uagas quæ subiectæ sunt, octaua stellifera sphaera supposita, proprio nomine cœlū uocat. Et ut ostēderet nonā esse & maximā, quā cōficit sororū concors

Ostenditur
ex constitu
tione aīe cō
centus cœle
stii corpū.

B

C

D

IN SOMNIVM SCIPIONIS

E cōcors uniuersitas, adiecit, καλλιόπη δ' ἦδ', προφρεσάτη ἀπασάων, ex nomine ostendēs ipsam uocis dulcedinē nonā musam uocari. Nā καλλιόπη optimæ uocis Græca interpretatio est. Et ut ipsam esse quæ constet ex oïbus, pressius indicaret: assigna uit illi uniuersitatis uocabulū, uidelicet προφρεσάτη ἀπασάων. Nam Apollinē ideo μουσῆγον uocant, quasi ducem & principem orbium cæterorū. ut ipse Cicero refert, Dux & princeps & moderator luminū reliquorū, mens mundi, & tēperatio. Musas esse mūdi cantū etiā rustici sciunt: qui eas camœnas, q̄si canenas a canendo dixerunt. Ideo canere cœlum etiā theologi cōprobantes, sonos musicos sacrificiis adhibuerunt, qui apud alios lyra & cithara, apud nonnullos tibiis aliis ue musicis instrumētis fieri solebāt. In ipsis quoq; hymnis deorū, per stropham & antistropham metra canoris uersibus adhibebant: ut per stropham rectus orbis stelliferi motus, per antistropham diuersus uagarū regressus prædicaret. ex quibus duobus motibus, primus in natura hymnus dicādus deo sumpsit exordium. Mortuos quoq; ad sepulturam prosequi oportere cum cantu, plurimarū gentium uel regionum instituta sanxerunt: persuasione hac, qua post corpus animæ ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cœlum redire credant.

F Nam ideo in hac uita omnis anima musicis sonis capiē (ut non solum qui sunt habitu cultiores, uerum uniuersæ quoq; barbaræ nationes, cantus, quibus uel ad ardorem uirtutis animentur, uel ad mollitiem uoluptatis resoluantur, exerceāt), quia in corpus defert memoriā musicæ, cuius in cœlo fuit conscia. Et ita delinimentis canticis occupatur, ut nullum sit tam immite, tam asperū pectus, quod non oblectamentorū talium teneatur affectu. Hinc existimo & Orphei uel Amphionis fabulam: quorū alter animalia ratione carentia, alter saxa quoq; trahere cantibus ferebat, sumpsisse principiū: quia primi forte gentes, uel sine rationis cultu barbaras, uel saxi instar nullo affectu mobiles, ad sensum uoluptatis canendo traxerunt. Ita deniq; omnis habitus animæ cantibus gubernat, ut & ad bellum progressui, & item receptui canatur cantu, & excitante, & rursus sedante uirtutem. Dat somnos adimitq; nec non curas & immittit & retrahit. Iram suggerit, clementiam suadet, corporū quoq; morbis medetur. Nā hinc est, q̄ ægris remedia præstantes præcinere dicuntur. Ecquid mirū, si inter homines musicæ tanta dominatio est: cum aues quoq; ut luscinia & cygni aliaue id genus, cantum ueluti quadam disciplina artis exercent: nonnullæ uero uel aues uel terrenæ seu aquatiles beluæ, inuitante cantu, in retia sponte decurrant:

H & pastoralis fistula pastum progressis quietem imperet gregibus. Nec mirum, inesse enim mundanæ animæ causas musicæ, quibus est intexta, prædiximus. Ipsa aut mundi anima uiuētibus omnibus uitam ministrat. Hinc hominum pecudumq; genus uitæq; uolantum, Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus. Iure igitur musica capitur omne quod uiuit, quia cœlestis anima, qua animat uniuersitas, originem sumpsit ex musica. Hæc dum ad sphaeralem motū mundi corpus impellit, sonū efficit: qui interuallis disiunctus imparibus, sed tñ pro rata parte ratione distinctis, sicut a principio ipsa contexta est.

SED hæc interualla, q̄ in anima q̄ppe incorporea, sola existimant rōe, nō sensu: q̄ De interuallis corporū cœlestium. rendū est, utrū etiā ipso in mundi corpore dimēso librata seruauerit. Et Archimenes

menides quidem stadiorum numerum deprehendisse se credidit, quibus a terrae superficie luna distaret, a luna Mercurius, a Mercurio Venus, sol a Venere, Mars a sole, a Marte Iupiter, Saturnus a Ioue. Sed & a Saturni orbe usque ad ipsum stelliferum coelum, omne spacium se ratione emensum putauit. Quae tamen Archimedis dimensio a Platonice repudiata est, quasi dupla & tripla interualla non seruans. Et statuerunt hoc esse credendum: ut quantum est a terra usque ad lunam, duplum sit a terra usque ad solem. Quantum est a terra usque ad solem, triplum sit a terra usque ad Venerem. Quantumque est a terra usque ad Venerem, quater tantum sit a terra usque ad Mercurii stellam. Quantum est ad Mercurium a terra, nouies tantum sit a terra usque ad Martem. Et quantum a terra usque ad Martem est, octies tantum sit a terra usque ad Iouem. Quantum est a terra usque ad Iouem, septies & uicies sit tantum a terra usque ad Saturni orbem. Hanc Platonice persuasionem Porphyrius libris inseruit, quibus Timaei obscuritatibus non nihil lucis infudit: aitque eos credere, ad imaginem contextionis animae, haec esse in corpore mundi interualla: quae epitritis, hemioliis, & epogdois, hemitonisque complent & limmate: & ita prouenire concertum. Cuius ratio in substantia animae contexta, mundano quoque corpori, quod ab anima mouetur, inserta est. Vnde ex omni parte docta & perfecta est Cicerouis assertio: qui interuallis imparibus, sed tantum prorata parte ratione distinctis, caelestem sonum dicit esse disiunctum.

¶ Qui fiat, ut inter sonos caelestis illius concertus, alius acutior sit, alius grauior. Quodnam ibi melodiae sit genus. Et cur sonus ille a nobis non audiatur. Caput .IIII.

Nunc locus admonet, ut de grauitate & acumine sonorum, diuersitates quas asserit reuoluamus. Et natura fert, ut extrema, ex altera parte grauius, ex altera autem acute sonent. quam ob causam summus ille coeli stellifer cursus, cuius conuersio est concitator, acute excitato mouetur sono, grauissimo autem hic lunaris atque infimus. Diximus nunc sonum fieri, nisi aere percusso. Vt autem sonus ipse, aut acutior, aut grauior proferatur, ictus efficit. Qui dum ingens & celer incidit, acutum sonum praestat: si tardior lentiorue, grauiorem. Indicio est uirga, quae dum auras percutit, si impulsu cito ferit, sonum acuit: si lentiore, in grauius ferit auditum. In fidibus quoque idem uidemus, quae si tractu arctiore tenduntur, acute sonant: grauius, laxiores. Ergo & superiores orbis, dum pro amplitudine sua impetu grauiore uoluntur, dumque spiritu ut in regione sua fortiore tendunt: propter ipsam, ut ait, concitatorē conuersionē, acute excitato mouent sono, grauissimo autem hic lunaris atque infimus, quoniam spiritu ut in extremitate languescente iam uoluit: & propter angustias, quibus penultimus orbis arctat, impetu leniore conuertit. Nec secus probamus in tibiis, de quarum foraminibus uicinis ori instantis, sonus acutus emittit: de longinquis autem & termino proximis, grauior. Item acutior per patentiora foramina, grauior per angusta. Et utriusque causae ratio una, quia spiritus ubi incipit, fortior est: defectior, ubi desinit. Et quia maiorem impetum per maius foramen impellit, contra autem in angustis contingit & eminens positus. Ergo orbis altissimus, & ut immensum patens, & ut spiritu eo fortiore, quo origini suae uicinior est, incitatus, sonorum de se acumen emittit. Vox ultimi pro spacii breuitate &

- E** uitate & pro longinquitate iā frangiū. Hinc quoq; apertius approbat̄ spiritū quantū ab origine sua deorsum recedit, tanto circa impulsū fieri leniorem: q̄ circa terram, quæ ultima sphaeræ est, tam concretus, tam densus habeat̄, ut causa sit terræ in una sede semper hærendi, nec in quamlibet partem permittat̄ moueri: obsessa undiq; circumfusi spiritus dēsite. In sphaera autem ultimum locū esse, qui medius est, antecedentibus iam probatum est. Ergo uniuersi mundani corporis sphaeræ nouē sunt. Prima illa stellifera, quæ proprio nomine dicitur cœlum, & aplanes apud Græcos uocat̄, arcens & continens cæteras. Hæ ab oriente semper uoluit̄ in occasum. Subiectæ septem, quas uagas dicimus, ab occidente in oriētem feruntur. Nona terra sine motu. Octo sunt igitur quæ mouentur, sed septem soni sunt, qui concinētiā de uolubilitate conficiunt, propterea, quia Mercurialis & Veneris orbis pari ambitu comitati solē, uia eius tāq; satellites obsequuntur, & ideo a nonnullis astronomiæ studentibus, eandem uim fortiri existimantur. Vnde ait, Illi aut̄ octo cursus, in quibus eadem uis est duorū, septem efficiunt distinctos interuallis sonos, qui numerus rerū omnium fere nodus est. Septenarium aut̄ numerū omnium nodū esse, plene cum de numeris superius loqueremur, expressimus. Ad illuminandū, ut existimo, obscuritatem uerborū Cicerōis de musica tractatus succinctus a nobis qua licuit breuitate sufficiet. Nam netas, & hypatas, aliarūq; fidium uocabula perquirere, & tonorū uel limmatum minuta subtilia, & quid in sonis pro litera, quid pro syllaba, quid pro integro nomine accipiat̄ asserere, ostentantis est, non docentis. Nec em̄ quia fecit in hoc loco Cicero musicæ mentionē, occasione hac eundem est per uniuersos tractatus, qui possunt esse de musica: quos (quantum mea fert opinio) terminum habere non existimo. Sed illa sunt persequenda, quibus uerba, quæ explananda receperis, possint liquere. Quia in re naturalit̄ obscura, qui in exponendo plura q̄ necesse est superfundit, addit tenebras, non adimit densitatem. Vnde finem de hac tractatus parte faciemus, adiecto uno quod scitu dignum putamus. Quia cum sint melodiæ musicæ tria genera, enarmonicum, diatonū, & chromaticum, Primum quidē propter nimiam suam difficultatem ab usu recessit. Tertium uero est infame mollitiæ. Vnde medium, id est, diatonum, mudanæ musicæ, doctrina Platonis ascribit̄. Nec hoc inter prætereunda ponemus, q̄ musicam perpetua cœli uolubilitate nascentem, ideo claro non sentimus auditu, quia maior sonus est, q̄ ut humanarum aurium recipiat̄ angustiis. Nā si Nili catadupa ab auribus incolarū amplitudinē fragoris excludunt, quid mirū, si nostrum sonus excedit auditum, quē mūdianæ molis impulsus emittit. Nec em̄ de nihilo est qd̄ ait, qui cōplet aures meas tantus & tam dulcis sonus. Sed uoluit intelligi, q̄ si eius qui cœlestibus meruit interesse secretis, completæ aures sunt soni magnitudine, superest ut cæterorum hominum sensus mundanæ cōcinentiæ nō capiat auditum. Sed iā tractatum ad sequētia cōferamus.
- H**

Quod melodiæ genus sit in corporibus cœlestibus

Quare non sentiamus cœlesti harmoniā

¶ Terræ medietatem eam in qua nos sumus, quinque esse distinctam zonis. Quodq; ex his duæ tantum sint habitabiles, quarū altera habitetur a nobis, alteram quinam colant homines, ignoret. Tum uero & in reliqua terræ medietate zonas esse easdem, & inter illas quoq; duas ab hominibus habitari. Caput .V.

Vides

Ides habitari in terra raris & angustis locis: & in ipsis quasi maculis, **A**
 ubi habitatur, uastas solitudines interiectas. eosque qui incolunt terram,
 non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios ma-
 nare possit, sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam a-
 uersos stare nobis, a quibus expectare gloriam certe nullam poteris. Cernis au-
 tem eandem terram quasi quibusdam redimitam & circumdatam cingulis: E q-
 bus duos maxime inter se diuersos, & coeli uerticibus ipsis ex utraque parte sub-
 nixos, obriguisse pruina uides: mediū aut illum & maximū solis ardore torre-
 ri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistant, aduersa uobis
 urgent uestigia, nihil ad uestrum genus. Hic autē alter subiectus aquiloni, quē
 incolitis, cerne quē tenui uos parte contingat. Omnis enim terra quae colit a uo-
 bis, angustata uerticibus, lateribus latior: parua quaedam insula est, circumfusa
 illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceanum appellatis in ter- **B**
 ris. qui tamen tanto nomine designat, quē sit paruus, uides. Postquam coelum quo
 omnia continentur, & subiectarum sphaerae ordinem motumque, ac de motu so-
 num caelestis musices modos & numeros explicantem, & aerem subditum lu-
 nae Tullianus sermo per necessaria, & praesenti operi apta ductus, ad terram us-
 que descripsit: ipsius iam terrae descriptionem, uerborum parca, rerum fecun-
 dus absoluit. Etenim maculis habitationum, ac de ipsis habitatoribus alios in-
 interruptos auersosque, obliquos etiam & transuersos alios nominando, terrenae sphae-
 rae globositatem, sermone tantum, non coloribus pinxit. Illud quoque non sine
 perfectione doctrinae est, quod cum aliis nos non patitur errare, qui terram semel
 cingi Oceano credidere. Nam si dixisset, omnis terra parua quaedam est insula,
 circumfusa illo mari, unum Oceani ambitum dedisset intelligi. Sed adiiciendo, **C**
 qui colit a uobis, ueram eius maris diuisionem, de qua paulo post differemus, nos-
 se cupientibus intelligendam reliquit. De quinque aut cingulis, ne quae so exi-
 stimes duorum Romanae facundiae parentum Maronis & Tullii dissentire do-
 ctrinam: cum hic ipsis cingulis terram redimitam dicat, ille iisdem quas Graeco
 nomine zonas uocat, asserat coelum teneri. Vtrumque enim incorruptam, ueramque,
 nec alteri contrariam retulisse rationem procedente disputatione constabit. Sed
 ut omnia quae hoc loco explananda recepimus, liquere possint, habendus est pri-
 mus sermo de cingulis: quia situ eorum ante oculos locato, caetera erunt intellectu
 proniora. Prius autem qualiter terram coronent, deinde quemadmodum coelum
 teneant, explicandum est.

TERRA nona & ultima sphaera est. Hanc diuidit horizon, id est, finalis circ-
 ulus, de quo ante retulimus. Ergo medietas, cuius nos partem incolimus, sub eo
 caelo est, quod fuerit super terram: & reliqua medietas sub illo, quod dum uol-
 uitur, ad ea loca, quae ad nos uidentur inferiora, descendit. In medio enim loca-
 ta, ex omni sui parte coelum suspicit. Huius igitur ad coelum breuitas quae punctum
 est, ad nos uero immensa globositas, distinguit locis inter se uicissim pressis nimi-
 etate, uel frigoris, uel caloris, geminam nata inter diuersa temperiem. Nam & septem
 trionalis & australis extremitas, perpetua obriguere pruina. Et hi uelut duo
 sunt cinguli, quibus terra redimitur, sed ambitu breues quam extrema cingentes. Horum
 uterque

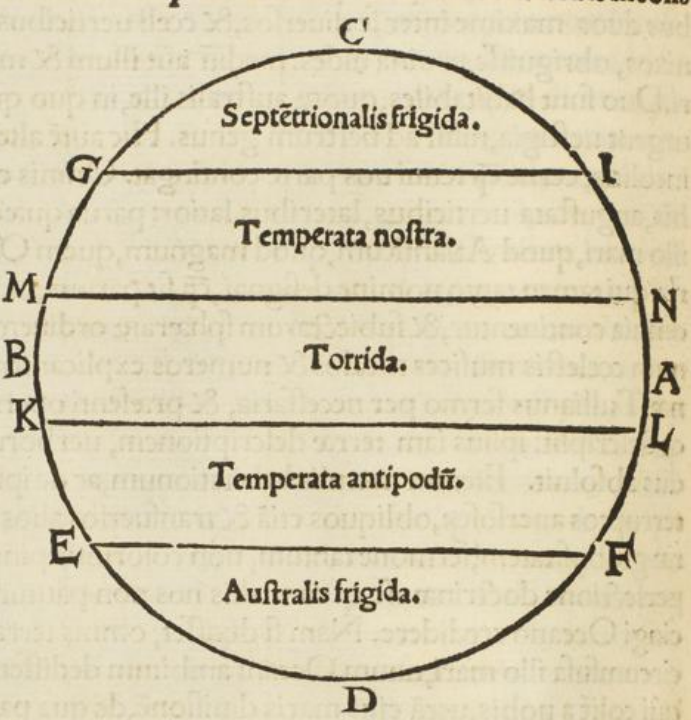
D
 De quinque
 terrae zonis
 seu cingulis

IN SOMNIVM SCIPIONIS

E uterq[ue] habitatiōis impatiēs est, quia torpor ille glacialis, nec animali, nec frugi uitā ministrat. Illo em̄ aere corpus aliū, quo herba nutriūt. Medius cingulus, & ideo maximus, æterno afflatu continui caloris uſtus, ſpaciū, qđ & lato ambitu & prolixius occupauit, nimietate feruoris facit inhabitabile uicturis. Inter extremos uero & medium, duo maiores ultimis, medio minores, ex utriuſq[ue] uicinitatis intemperie temperant. In hiſq[ue] tantū uitales auras natura dedit incolis carpere. Et quia animo facilius illabitur concepta ratio deſcriptiōe q̄ ſermone, eſto orbis terræ cui aſcripta ſunt, a, b, c, d. Et circa, a, aſcribant n, & l. Circa, b, aut, m & k. Et circa c, g & i. Et circa d, e & f. Et ducant rectæ lineæ a ſignis ad ſigna quæ dicimus, id eſt, a g, in i. Ab m, in n. A k, in l. Ab e, in f. Spacia igit̄ duo aduerſa ſibi, id eſt, unū a c, uſq[ue] ad lineā q̄ in i ducta eſt, alterū a d, uſq[ue] ad lineā quæ in f ducta eſt, intel ligunt̄ pruina riguiſſe p̄petua. Eſt em̄ ſuperior ſeptentrionalis, inferior australis extremitas. Mediū uero, ab n, uſq[ue] in l, zona ſit torrida. Reſtat, ut cingulus ab i, uſq[ue] ad n, de ſubie cto calore & ſuperiore frigore temperet. Rurſus, ut zona quæ eſt in l & f, acci piat de ſuperie cto calore & ſubdito rigore temperiē. Nec excogitatas a nobis li neas, quas diximus, exiſtinetur. Circi enim ſunt de quibus ſupra retulimus, ſe ptentrionalis & australis, & tropici duo. Nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet aſcribi, qui opportuniore loco rurſus addetur.

F **G**

G alterū a d, uſq[ue] ad lineā quæ in f ducta eſt, intel ligunt̄ pruina riguiſſe p̄petua. Eſt em̄ ſuperior ſeptentrionalis, inferior australis extremitas. Mediū uero, ab n, uſq[ue] in l, zona ſit torrida. Reſtat, ut cingulus ab i, uſq[ue] ad n, de ſubie cto calore & ſuperiore frigore temperet. Rurſus, ut zona quæ eſt in l & f, acci piat de ſuperie cto calore & ſubdito rigore temperiē. Nec excogitatas a nobis li neas, quas diximus, exiſtinetur. Circi enim ſunt de quibus ſupra retulimus, ſe ptentrionalis & australis, & tropici duo. Nam æquinoctialem hoc loco, quo de terra loquimur, non oportet aſcribi, qui opportuniore loco rurſus addetur.

H Quas zo nas q̄ hoies habitent.

H LICET igitur ſint hæ duæ mortalibus ægris munere conceſſæ diuum, quas diximus temperatas, non tamen ambæ zonæ hominibus noſtri generis indul tæ ſunt, ſed ſola ſuperior, quæ eſt ab i, uſq[ue] ad n, incolit̄ ab omni, quale ſcīre poſ ſumus, hominum genere, Romani Græci ue ſint, uel barbaræ cuiuſq[ue] nationis. Illa uero ab l, uſq[ue] ad f, ſola ratione intelligitur, q̄ propter ſimilem temperiem ſimiliter incolitur. Sed a quibus, non licuit unq[ue] nobis, nec licebit agnoſcere. In terie cta enim torrida utriq[ue] hominum generi, commercium ad ſe denegat com meandi. Deniq[ue] de quatuor habitatiōis noſtræ cardinibus, oriens, occidens, & ſeptentrio, ſuis uocabulis nuncupantur, quia ab iſtis exordiis ſuis ſciuntur a nobis. Nam etſi ſeptentrionalis extremitas inhabitabilis eſt, non multo tamen eſt a nobis remota. Quarto uero noſtræ habitatiōis cardini, cauſa hæc alterum

nomen

nomen dedit, ut meridies non australis uocaretur. quia & ille proprie est australis, qui de altera extremitate procedens aduersus septentrionali est. & hunc meridiem iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis dies. Nam quia sentiri incipit a medio terræ, in qua est usus diei, ideo tanquæ quidam meridies, una litera mutata, meridies nuncupatus est. Sciendum est autem, quod uentus, qui per hunc ad nos cardinē peruenit, id est, auster, ita in origine sua gelidus est, ut apud nos commendabilis est blando rigore septentrio. Sed quia per flammā torridæ zonæ ad nos com meat, admixtus igni calefcit: & qui incipit frigidus, calidus peruenit. Neque enim uel ratio uel natura pateretur, ut ex duobus æquo pressis rigore cardinibus, dissimili tractu flatus emitteretur. Nec dubium est, nostrum quoque septentrionem ad illos qui australi adiacent, propter eandem rationem calidum peruenire: & austrum corporibus eorum gemino auræ suæ rigore blandiri.

EADEM RATIO nos non permittit ambigere: quin per illam quoque superficiem terræ, quæ ad nos habet inferior, integer zonarum ambitus, quæ hic temperata sunt, eodem ductu temperatus habeatur: atque ideo illic quoque eadem duæ zonæ a se distantes, similiter incolantur. Aut dicat, quisquis huic fidei obuiare mauult, quid sit, quod ab hac eum distinctione deterreat. Nam si nobis uiuendi facultas est in hac terrarum parte, quam colimus, quia calcantes humum cœlum suspicimus super uerticem, quia sol nobis & oritur & occidit, quia circumfuso fruimur aere cuius spiramus haustum: cur non & illic aliquos uiuere credamus, ubi eadē semper in promptu sunt? Nam qui ibi dicunt morari, eandē credendi sunt spirare auram: quia eadem est in eiusdem zonalis ambitus continuatione temperies. Idem sol illis & obire dicitur nostro ortu, & orietur cum nobis occidet. Calcabunt æque ut nos humum: & semper uerticem, semper cœlum uidebunt. Nec metus erit, ne de terra in cœlum decidant: cum nihil unquam possit ruere sursum. Si enim nobis (quod asserere genus ioci est) deorsum habetur ubi est terra, & sursum ubi est cœlum: illis quoque sursum erit, quod de inferiore suspicient, nec aliquando in superna casuri sunt. Affirmauerim quoque & apud illos minus rerum peritos hæc existimare de nobis: nec credere posse, nos in quo sumus loco, degere: sed opinari, si quis sub pedibus tēret stercus, casurum. Nunquam tamē apud nos quisquam timuit, ne caderet in cœlum. Ergo nec apud illos quisquam in superiora casurus est, sicut omnia nutu suo pondera in terram ferri superius relata docuerunt. Postremo, quis ambigat in sphaera terræ ita ea quæ inferiora dicuntur, superioribus suis esse contraria, ut est oriens occidenti? Nam in utraque parte par diametros habet. Cum ergo & orientem & occidentem similiter constet habitari, quid est quod fidem huius quoque diuersæ sibi habitationis excludat?

HAEC OMNIA non otiosus lector in tam paucis uerbis Ciceronis inueniet. Nam cum dicit, terram cingulis suis redimitam atque circumdatam: ostendit per omnem terræ corpus eandem temperatprum cingulorum continuatam esse temperiem. Et cum ait, in terra maculas habitationum uideri: non eas dicit quæ in parte nostræ habitationis nonnullis desertis locis interpositis incoluntur. Non

e enim

A
Auster cur ad nos calidus perueniat, cum sit principio frigidus

B

Eam etiam terræ partem quæ sub pedibus nostris est habitari, & distinctam esse perinde atque hanc nostram

C

D

Declaratur particulari & ha Ciceronia

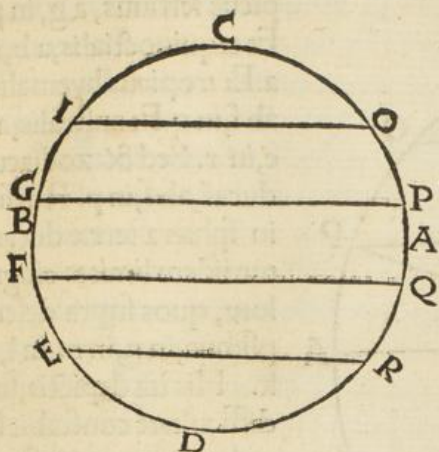
enim adiceret, in ipsis maculis vastas solitudines interiectas, si ipsas solitudines diceret, inter quas certae partes macularum instar habeantur. Sed quia maculas dicit has quatuor, quas in duobus terrae hemisphaeriis binas esse ratio monstravit, bene adiecit, interiectas solitudines. Nam sicut pars quae habitatur a nobis, multa solitudinum interiectione distinguitur, credendum est, in illis quoque tribus aliis habitationibus similes esse inter deserta & culta distinctiones. Sed & quatuor habitationum incolas, & relatione situs, & ipsa quoque standi qualitate depinxit. Primum enim, ait, alios praeter nos ita incolere terram, ut a se interrupti nullam habeant ad se facultatem meandi. Et ipsa uerba declarant, non eum de uno hominum genere loqui, in hac superficie a nobis solius torridae interiectione diuiso. Sic enim magis diceret, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab illis ad nos manare possit. Sed dicendo, ita interruptos, ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit, qualiter inter se illa hominum genera sint diuisa, significat. Quod autem uere ad nostram partem refertur, adiecit dicendo, de illis qui & a nobis & a se inuicem diuisi sunt, partim obliquos, partim transversos, partim etiam aduersos stare nobis. Interruptio ergo non unius generis a nobis, sed omnium generum a se diuersorum refertur, quae ita distinguenda est. Hi quos separat a nobis perusta, quos Graeci *ἀντομοῖς* uocant, similiter ab illis qui inferiori zone suae incolunt partem, interiecta australi gelida separantur. Rursus illos ab *ἀντομένους* suis, id est, per nostri cinguli inferiora uiuentibus, interiectio ardentis sequestrat: & illi a nobis septentrionalis extremitatis rigore remouentur. Et quia non est una omnium affinis continuatio, sed interiectae sunt solitudines ex calore uel frigore mutuum negantibus commeatum: has terrae partes, quae a quatuor hominum generibus incoluntur, maculas habitationum uocauit. Quemadmodum autem caeteri omnes uestigia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit. Et australes quidem aperte pronuntiauit aduersos stare nobis, dicendo, Quorum australis ille, in quo qui insistent aduersa nobis urgent uestigia. Et ideo aduersi nobis sunt, quia in parte sphaerae quae contra nos est morantur. Restat inquirere, quos transversos & quos obliquos nobis stare memorauerit. Sed nec de ipsis potest esse dubitatio, quin transversos stare nobis dixerit inferiorem zone nostrae partem tenentes. Obliquos uero eos, qui australis cinguli deuexa fortiti sunt.

¶ Quanta terrae spacia habitationi cesserint, quanta inculta sint.

Caput .VI.

H Vperest ut de terrae ipsius spaciis, quanta habitationi cesserint, quantaeque sint inculta, referamus. Id est, quae sit singulorum dimensio cingulorum. Quod ut facile discas, redeundum tibi est ad orbis terrae descriptionem, quam pauloante subiecimur: ut per ascriptarum literarum notas, ratio dimensionum lucidius explicetur. Omnis terrae orbis, id est, circulus, qui uniuersum ambitum claudit, cui ascripta sunt, a, b, c, d, ab his qui eum ratione dimensi sunt, in sexaginta diuisus est partes. Habet autem totus ipse ambitus stadiorum ducenta quinquagintaduo milia. Ergo singulae sexagesimae extenduntur stadiis quaternis milibus ducenis. Et sine dubio medietas

tenet stadiorum milia trigintatria & sexcenta insuper. Latitudo autem cinguli nostri, qui temperatus est, id est, a p, usq; ad o, habet sexagesimas quinque: quæ faciunt stadiorum milia uiginti & unum. Et spacium frigidæ ab o, usq; ad c, habet sexagesimas sex, quæ stadiorum tenent uiginti quinque milia ducenta. Ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius mensuram euidenter expressimus, alterius quartæ partis magnitudinem, ab a, usq; ad d, pari dimensionum distinctione cognosces. Cum ergo quantum teneat sphaeræ superficies, quæ ad nos est, in omni sua medietate, cognoueris, de mēsurā q; inferioris medietatis, id est, a d, per b, usq; ad c, similiter instrueris. Modo enim quia orbem terræ in plano pinximus, in plano autem medium exprimere non possumus, sphaeralem tumorem imitati sumus altitudinis intellectum a circulo, qui magis horizon q; meridianus uidetur. Cæterum uolo hoc mente percipias, ita nos hanc prætulisse mēsuram, tanq; a d, per a, usq; ad c, pars terræ superior sit, cuius partem nos incolimus. Et a d, per b, usq; ad c, pars terræ habeatur inferior.

In caelo eadem inesse zonas quæ insunt terræ. Atq; causam huius diuersitatis esse solē, qui ut accessu suo causa caloris est, ita recessu frigus inducit. Caput .VII.

Hoc quoq; tractatu propriū sortito finem, nunc illud quod probandum promissimus asseramus, hos cingulos, & bene Maronem caelo, & bene terræ assignasse Ciceronem, & utrunq; non discrepantia, sed consona eademq; dixisse. Natura enim caeli hanc in diuersis terræ partibus temperiem nimietatemq; distinxit, & qualitas uel frigoris uel caloris, quæ cuiuslibet ætheris parti semel inhæsit, eandem inficit partem terræ, quam despicit ambiendo. Et quia has diuersitates, quæ cæteris finibus terminantur, cingulos in caelo uocauere, necesse est totidem cingulos etiam hic intelligi. Sicut in breuissimo speculo, cum facies monstrat ingens, tenent in angusto membra uel liniamenta ordinem, quem sua in uero digesserat amplitudo. Sed hic quoq; asserendi quod dicitur minuemus laborem, oculis subiiciendo picturam. Esto enim caeli sphaera, a, b, c, d. Et inter se claudat sphaeram terræ, cui ascripta sunt s, x, t, u. Et ducatur in caeli sphaera circulus septentrionalis ab i, usq; in o. Tro-

e ij picus

nenerit, mox reuerti. unde & solstitia uocantur. Et quia æstiuus tropicus tem- A
 peratæ nostræ terminus est, ideo cum sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis
 æstiuos calores, de uicino urens sensu maiore subiecta. Illo denique tempore,
 australi generi reuerti hyemem non potest ambigi, quia tunc ab illis sol omni
 uia suæ spacio recedit. Rursus cum ad f signum, id est, ad capricornum uenerit:
 facit hyemem nobis recessu suo, & illis uicinitate reducit æstatem. Hic
 notandum est, de tribus tãtum cardinibus in quãcunque ædem ingredi solem,
 de quarto nunquam. Nam & ab ortu, & ab occasu, fenestra solem recipit:
 quippe quem orientem obeuntemque prospectet. Recipit & a meridie: quia
 omne iter solis in nostro meridie est, ut instruit uisum antelata descriptio. Nũ-
 quam uero solem fenestra septentrionis admittit, quia nunquam a p signo, ad
 o, sol accedit. sed a p semper recedendo, nunquam fines poli septentrionalis at- B
 tingit. & ideo nunquam per hanc cardinem radius solis infunditur. Eiusdem
 rei probationem umbra quoque cuiuslibet corporis sufficiet astruere. Nam &
 in occasum cadit, oriente sole: & in ortum, cum fit occiduus. Medio autem
 die, quia sol meridiem tenet, in septentrionem umbra depellitur. In austrum
 uero circa nostram habitationem impossibile est umbram cuiuslibet corporis
 cadere, quia semper in aduersam soli partem umbra iactatur. Aduersus au-
 tem austro apud nos sol esse non poterit, cum nunquam fines septentrionales
 attingat. Sane quoniam pars illa perustæ, quæ temperatæ uicina est, admittit
 habitantes illic, id est, trans tropicum, quæcunque habitantur spacia, umbram
 mittunt in austrum eo tempore, quo sol cancrum tenet. Tunc enim ei fit sol C
 septentrionalis, cum tropicum tenet: q̄ ab illis ad septentrionem recedit. Ciui-
 tas autem Siene: quæ prouinciæ Thebaidos post superiorum montium deser-
 ta principium est, sub ipso æstiuo tropico constituta est. Et eo die quo sol cer-
 tam partem ingreditur cancri, hora diei sexta (quoniam sol tunc super ipsum
 inuenitur uerticem ciuitatis) nulla illic potest in terram de quolibet corpore
 umbra iactari. Sed nec stylus hemisphærii monstrantis horas, quem *γυδμεσνα*,
 uocant, tunc de se potest umbram creare. Et hoc est quod Lucanus dicere uo-
 luit, nec tamẽ plene, ut habet, absoluit. Dicẽdo em̄, Atq̄ umbras nusquam fle-
 ctente Siene, rem quidẽ attigit, sed turbauit uerum. Non em̄ nunquam flectit,
 sed uno tempore, quod cum sua ratione retulimus. His relatis constat solem
 nunquam egredi fines perustæ, quia de tropico in tropicum zodiacus obliqua- D
 tus est. Manifesta est igitur causa, cur hæc zona flammis sit semper obnoxia:
 quippe quã sol totius ætheræ flammæ & fons & admistrator nunquam re-
 linquat. Ergo ambæ partes ultimæ, id est, septentrionalis & australis, ad quas
 nunquam solis calor accedit, necessario perpetua premuntur pruina. Duas
 uero (ut diximus) temperat hinc atque illinc uicinia caloris & frigoris. Deni-
 que in hac ipsa zona, quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes ta-
 men quæ perusto cingulo uicinæ sunt, cæteris calidiores sunt: ut est Aethio-
 pia, Arabia, Aegyptus, & Libya. in quibus calor ita circumfusi aeris corpus
 extenuat, ut aut nunquam aut raro cogatur in nubes: & ideo nullus pene apud
 e iij illos

E illos usus est imbrium. Rursus quæ usq; ad frigidæ fines pressius accedunt, ut est palus Mæotis, ut regiones quas præterfluunt Tanais & Ister, omniaque super Scythiam loca, quorum incolas uetustas hyperboreos uocauit, quasi originem boreæ introrsum recedendo transissent, adeo æterna pene premuntur pruina, ut non facile explicetur, quanta sit illic frigidæ nimietatis iniuria. Loca uero quæ in medio temperata sunt, quoniam ab utraque nimietate longe recedunt, ueram tenent salutaremque temperiem.

¶ Obiter quomodo explicandus locus Vergilii primo Georgicon, de circulo zodiaco, Caput .VIII.

Vergilii locus explicat

F

Focus nos admonet, ut quoniam diximus rem quæ a nullo possit refelli, utrumque tropicum circum zodiaco terminos facere, nec unquam solem alterutrum tropicum excedere posse, uel sursum uel deorsum meando: trans zodiacum uero circum, id est trans uertam, quæ tropicis clauditur, ex utraque parte incipere temperatas. Quæramus quid sit quod ait Vergilius, quem nullius unquam disciplinæ error inuoluit.

Duæ mortalibus ægris

Munere concessæ diuum, & uia secta per ambas,

Obliquus qua se signorum uertitur ordo.

G Videtur enim dicere his uersibus, zodiacum per temperatas ductum, & solis cursum per ipsas ferri, quod nec opinari fas est, quia neutrum tropicum solis cursus excedit. Num igitur illud attendit, quod diximus, & intra tropicum in ea perusta parte, quæ uicina est temperatæ, habitatores esse. Nam Siene sub ipso tropico est. Meroe autem tribus milibus octingentis stadiis in perustam a Siene introrsum recedit, & ab illa usque ad terram cinnamomi feracem, sunt stadia octingenta. Et per hæc omnia spacia perustæ, licet rari, tamen uita fruuntur habitantes. Ultra uero iam inaccessum est, propter nimium solis ardorem. Cum ergo tantum spacii ex perusta uitam ministret, & sine dubio circa uicinam alterius temperatæ, id est, ἀντικαθ' ἑξῆς, tantundem spacii habere per perustæ fines, & parem mansuetudinem, non negetur. (Paria enim in utraque parte sunt omnia). ideo credendum est, per poeticam tubam, quæ omnia semper in maius extollit, dixisse, uiam solis sectam per temperatas, quoniam ex utraque parte fines perustæ in eo sunt similes temperatis, quæ se patiuntur habitari. An forte poetica licentia particulam pro simili pene particula posuit, & pro sub ambas, per ambas dicere maluit. Nam reuera ductus zodiaci sub ambas temperatas ultro citroque peruenit, non tamen per ambas. Scimus autem & Homerum ipsum, & in omnibus imitatorem eius Maronem, sæpe tales mutuasse particulas. An (quod mihi uero propius uidetur) per ambas pro inter ambas uoluit intelligi. Zodiacus enim inter ambas temperatas uoluitur, non per ambas. Familiariter autem per pro inter ponere solet, sicut alibi quoque. Circum perque duas in mortem fluminis arctos. Neque enim anguis sidereus arctos secat, sed dum & amplectitur & interuenit, circum eas & inter eas uoluitur, non per

nō per eas. Ergo potest cōstare nobis intellectus, si per ambas, pro inter ambas, more ipsius poetæ dictū existimemus. Nobis aliud ad defensionē, ultra hæc quæ diximus, non occurrit. Verum quā in medio posuimus, quos fines nunquā uia solis excedat, manifestum est autē omnibus quid Maro dixerit, quæ constat erroris ignarum, erit ingenii singulorum inuenire, quid possit amplius pro absoluenda hac quæstione conferri.

¶ Non uno sed gemino Oceani ambitu terram omnem circumflui.
Et quo modo angustata uerticibus, latior lateribus sit habitabilis no-
stra. Tum de exiguitate Oceani, quem nos Magnum uocamus.

Caput .IX.

Is quoque (ut arbitror) non otiosa inspectione tractatis, nunc de Oceano quod promissimus astruemus, non uno, sed gemino eius ambitu terræ corpus omne circumflui. Cuius uerus & primus metus est, qui ab indocto hominum genere nescitur. Is enim quem solum Oceanum plures opinantur, de finibus ab illo originali refusus, secundum ex necessitate ambitum fecit. Cæterum eius prior corona per zonam terræ calidam meat, superiora terrarum & inferiora cingens, flexum circi æquinoctialis imitata. Ab oriente uero duos sinus refundit, unum ad extremitatem septentrionis, ad australis alterum. Rursusque ab occidente duo pariter enascuntur sinus: qui usque ad ambas, quas supra diximus, extremitates refusi, occurrunt ab oriente demissis. & dum uis summa & impetu immaniore miscentur, inuicemque se feriunt, ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa Oceani accessio pariter & recessio. Et ubicunque in nostro mari contingit idem, uel in angustis fretis uel in planis forte littoribus, ex ipsis Oceani finibus, quos Oceanum nunc uocamus, eueniunt, quia nostrum mare ex illis influat. Cæterum uerior (ut ita dicam) eius alueus tenet zonam perustam. Et tam ipse, qui æquinoctialem: quam sinus ex eo nati, qui horizontem circulum ambitu suæ flexionis imitantur: omnem terram quadrifidam diuidunt, & singulas (ut supra diximus) habitationes faciunt insulas. Nam inter nos & australes homines, means ille per calidam zonam totamque cingens, & rursus utriusque regionis extrema finibus suis ambiens, binas in superiore atque inferiore terræ superficie insulas facit. Vnde Tullius hoc intelligi uolens, non dixit, omnis terra parua quædam est insula: sed omnis terra quæ colitur a uobis, parua quædam est insula: quia & singulæ de quatuor habitationibus parue quædam efficiuntur insulæ, Oceano bis eas (ut diximus) ambiente. Omnia hæc ante oculos locare potest descriptio substituta, ex qua & nostri maris originem, quæ totius una est, & rubri atque Indici ortum uidebis, Caspiumque mare unde oriatur inuenies. Licet non ignorem esse nonnullos, qui ei de Oceano ingressum negent.

Nec dubium est, in illam quoque australis generis temperatam mare de Oceano similiter influere. Sed describi hoc nostra attestatone non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat. Quod autem dixit nostram habitabilem angustatam uerticibus, lateribus latiore, in eadem descriptione poterimus ad-

Oceanus q̄
modo terrā
ambiat

B

C

D

De latitudi-
ne terræ a
nobis habi-
tatae

e iij mus ad-

IN SOMNIUM SCIPIONIS

E mus aduertere. Nam quanto longior est tropicus circus septentrionali circo, tanto zona uerticibus quam lateribus angustior est: quia summitas eius in arcum extremi circuli breuitate contrahitur. Deductio autem laterum cum longitudine tropici ab utraque parte distenditur. Denique ueteres omnem habitabilem nostram extentae chlamydi similem est dixerunt. Item quia omnis terra in qua & Oceanus est, ad quemuis coelestem circulum quasi centron puncti obtinet locum, necessario de Oceano adiecit, Qui tamen tanto nomine quam sit paruus uides. Nam licet apud nos Atlanticum, mare magnum uocetur, de caelo tamen despicientibus non potest magnum uideri: cum ad caelum, terra signum sit & punctum, quod diuidi non possit in partes. Ideo autem terrae breuitas tam diligenter asseritur, ut paruipendendum ambitum famae uir fortis intelligat, quae in tam paruo magna esse non poterit. Quod doctrinae propositum, non minus in sequentibus apparebit.

De exiguitate Oceani

¶ Mundum quidem esse aeternum. Ceterum inde non posse sperari perpetuitatem gloriae ac famae apud posteros, quando mundo ipso manente, ea quae in

ipso

ipso sunt, uicissitudine quadam, nunc occident, nunc rursus orientur.

Caput .X.

A

Vinetiam si cupiat proles futurorum hominum deinceps laudes unius, cuiusque nostrum acceptas a patribus, posteris prodere, tamen propter eluuiiones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus. Virtutis fructum sapiens in conscientia ponit, minus perfectus in gloria. unde Scipio perfectionem cupiens infundere nepoti, autor est, ut contentus conscientiae praemio gloriam non requirat. In qua appetenda, quoniam duo sunt maxima quae praerogari possint, ut & praecipue uagetur, & praecipue diutissime perseueret: postquam superius de habitationis nostrae angustiis differendo, totius terrae, quae ad caelum puncti locum obtinet, minimam quandam docuit ab nostri generis hominibus particulam possideri, nullius uero gloriam uel in illam totam partem potuisse diffundi: siquidem Gangem transire, uel transcendere Caucasum, Romani nominis fama non ualuit: spem (quam de propaganda late gloria, ante oculos ponendo nostri orbis angustias, amputauit) uult etiam diuturnitatis auferre: ut plene animo nepotis contemptum gloriae, compos dissuasor insinuet. Et ait, nec in hac ipsa parte, in quam sapientis & fortis uiri nomen serpere potest, aeternitatem nominis posse durare: cum modo exustione, modo eluuiione terrarum, diuturnitati rerum intercedat occasus. quod quale sit differemus. In hac enim parte tractatus, illa quaestio latenter absoluitur, quae multorum cogitationes de ambigenda mundi aeternitate sollicitat. Nam quis facile mundum semper fuisse contentiat, cum & ipsa

B

C Quibus argumentis uideri possit, mundum non esse aeternum

D

Semp mundum fuisse.

e v parte

- E** parte maxima sæpe occidunt manente mundo, & rursus oriuntur, uel eluui-
 ne uicissim uel exustione redeunte. Cuius uicissitudinis causa uel necessitas ta-
 lis est. Ignem æthereum physici tradiderunt humore nutriri: asserentes ideo
 sub zona cœli perusta, quam uia solis, id est, zodiacus occupauit, Oceanum
 (sicut supra descripsimus) a natura locatū, ut omnis latitudo, qua sol cum quin-
 que uagis & luna, ultro citroque discurrunt, habeat subiecti humoris alimo-
 niam. Et hoc esse uolunt quod Homerus diuinarum omnium inuentionum
 fons & origo, sub poetici nube figmenti, uerum sapientibus intelligi dedit, Io-
 uem cum diis cæteris, id est, cum stellis profectum in Oceanum, Aethiopibus
 eum ad epulas inuitantibus. Per quam imaginem fabulosam Homerum signi-
 ficasse uolunt, hauriri de humore nutrimenta sideribus, qui ob hoc Aethiopas
 reges epularum cœlestium dixit: quoniam circa Oceani oram, non nisi Aethio-
F pes habitant, quos uicinia solis usque ad speciem nigri coloris exussit. Cum
 ergo calor nutriatur humore: hæc uicissitudo contingit, ut modo calor, mo-
 do humor exuberet. Euenit enim ut ignis usque ad maximum enutritus au-
 gmentum, haustum uincat humorem, & sic aeris mutata temperies licenti-
 am præstet incendio, & terra penitus flagrantia immissi ignis uratur. Sed mox
 impetu caloris absumpto, paulatim uires reuertuntur humori, cum magna
 pars ignis incendiis erogata, minus iam de renascente humore consumat. Ac
 rursus longo temporum tractatu, ita crescens humor altius uincit, ut terris in-
 fundatur eluuius. Rursusque calor post hæc uires resumit. Et ita fit, ut manente
 mundo, inter exuperantis caloris humorisque uices, terrarum cultus cum ho-
 minum genere sæpe intercitat, & reducta temperie rursus nouetur. Nun-
G quam tamen siue eluuius siue exustio, omnes terras aut omne hominum genus
 uel omnino operit, uel penitus exurit. Aegypto certe, ut Plato in Timæo fa-
 tetur, nunquam nimietas humoris nocuit uel caloris. Vnde & infinita anno-
 rum milia in solis Aegyptiorum monumentis librisque releguntur. Certæ igitur
 terrarum partes internitioni superstites, seminarium instaurando generi
 humano fiunt. Atque ita contingit, ut non rudi mundo, rudes homines & cul-
 tus inscii, cuius memoriam intercipit interitus, in terris oberrent: & asperita-
 tem paulatim uagæ feritatis exuti, conciliabula & coetus natura instruente pa-
 tiantur: sitque primum inter eos mali nescia, & adhuc astutiæ inexperta simpli-
H citas: quæ nomen auri primis seculis præstat. Inde quo magis ad cultum re-
 rum atque artium usus promouet, tanto facilius in animos serpit æmulatio:
 quæ primum bene incipiens, in inuidiam latenter euadit. Et ex hac iam nasci-
 tur quicquid genus hominum post sequentibus seculis experit. Hæc est ergo,
 quæ rebus humanis pereundi, atque iterum reuertendi incolumi mundo, uicis-
 situdo uariatur.

¶ De diuersitate annorum, quibus is qui uere annus uertens est ac mundanus, quindecim no-
 strorum annorum ambiat milia. Caput .XI.

- Vid autem interest ab his quæ postea nascentur sermonem fore de te, cum ab his
 •• nullus fuerit, quæ ante nati sunt: quæ nec pauciores, & certe meliores fuerunt uiri
 præser-

præsertim cum apud eos ipsos, quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantummodo solis, id est, unius astrî reditu metiuntur. Re ipsa autem cum ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint, eandemque totius cœli descriptionem longis interuallis retulerint, tum ille uere uertens annus appellari potest. in quo uix dicere audeo, quæ multa hominum secula teneantur. Nanque ut olim deficere sol hominibus extinguique uisus est, cum Romuli animus hæc ipsa in templa penetrauit: ita quandoque cum ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad idem principium stellisque reuocatis, expletum annum habeto. Cuius quidem anni nondum uigessimam partem scito esse conuersam. Idem agere perseverat, instans dissuasioni gloriæ desiderandæ. Quam cum locis arctam, nec in ipsis angustiis æternam supra docuisset: nunc non solum perpetuitatis expertem, sed nec ad unius anni integri metas posse propagari docet, cuius assertionis quæ sit ratio dicemus. Annus non is solus est, quem nunc communis omnium usus appellat: sed singulorum seu luminum seu stellarum emenso omni cœli circuitu, a certo loco in eundem locum reditus annus suus est. Sic mensis, lunæ annus est, inter quem cœli ambitum lustrat. Nam & a luna mensis dicitur, quia Græco nomine luna *μήνη* uocatur. Vergilius denique ad descriptionem lunaris anni, qui breuis est, annum qui cursu solis efficitur significare uo-

Interea magnum sol

(lens, ait, circumuoluitur annum. magnum uocans solis, comparatione lunaris. Nam cursus quidem Veneris atque Mercurii pene par soli est. Martis uero annus fere biennium tenet. tanto enim tempore cœlum circuit. Iouis autem stella duodecim, & Saturni triginta annos in eadem circuitione consumit. Hæc de luminibus ac uagis, ut sæpe relata, iam nota sunt. Annus uero qui mundanus uocatur, qui uere uertens est, quia conuersione plene uniuersitatis efficitur, largissimis seculis explicatur. Cuius ratio est talis. Stellæ omnes & sidera, quæ infixæ cœlo uidentur, quorum proprium motum nunquam uisus humanus sentire uel deprehendere potest, mouentur tamen, & præter cœli uolubilitatem, qua semper trahuntur, suo quoque accessu tam sero promouentur, ut nullius hominum uita tam longa sit, quæ obseruatione continua factam de loco permutationem, in quo cas primum uiderat, deprehendat. Mundani ergo anni finis est: cum stellæ omnes omniaque sidera quæ aplanas habet, a certo loco ad eundem locum ita remeauerint, ut ne una quidem cœli stella in alio loco sit, quæ in quo fuit, cum omnes aliæ ex eo loco motæ sunt: ad quem reuersæ, anno suo finem dedere: ita ut lumina quoque cum erraticis quinque in iisdem locis & partibus sint, in quibus incipiente mundano anno fuerunt. Hoc autem, ut physici uolunt, post annorum quindecim milia peracta contingit. Ergo sicut annus lunæ, mensis est: & annus solis, duodecim menses: & aliarum stellarum hi sunt anni, quos supra retulimus: ita mundanum annum quindecim milia annorum, quales nunc computamus, effici-

Annorum
diuersitas

B

C

D

Efficiunt. Ille ergo uere annus uocandus est, quem non solis, id est, unius astri reditu metiuntur: sed quem stellarum omnium in quocunque caelo sunt, ad eundem locum reditus, sub eadem caeli totius descriptione concludit. Vnde & mundanus dicitur, quia mundus proprie caelum uocatur. Igitur sicut annum solis non solum a Calendis Ianuariis usque ad eandem uocamus: sed & a sequente post Calendas die usque ad eundem diem, & a quocunque cuiuslibet mensis die usque in diem eundem reditus, annus uocatur. Ita huius mundani anni initium sibi quisque facit quodcunque decreuerit. Vt ecce nunc Cicero a defectu solis, qui sub Romuli fine contigit, mundani anni principium sibi ipse constituit. Et licet iam saepissime postea defectus solis euenerit, non dicitur tamen mundanum annum repetita defectio solis implese: sed tunc implebitur, cum sol deficiens in iisdem locis & partibus, & ipse erit, & omnes caeli stellas omniaque sidera rursus inueniet: in quibus fuerant, cum sub Romuli fine deficeret. Igitur a decessu Romuli post annorum quindecim milia (sicut asserunt Physici) sol denuo ita deficiet, ut in eodem signo eademque parte sit, ad idem principium in quo sub Romulo fuerat, stellis quoque omnibus signisque reuocatis. Peracti enim fuerant, cum Scipio in Africa militaret, a discessu Romuli anni quingenti septuaginta & tres. Anno enim ab urbe condita sexcentesimo septimo hic Scipio deleta Carthagine triumphauit. Ex quo numero annis remotis trigintaduobus regni Romuli, & duobus, qui intra somnium & consummatum bellum fuere, quingenti septuagintatres a discessu Romuli ad somnium usque remanebunt. Ergo rationabiliter uereque signauit, necdum mundani anni uicesimam partem esse conuersam. Nam uicesimae parti quot anni supersint a fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingentos septuagintatres, quis quis in digitos mittit inueniet.

¶ Hominem non corpus esse sed mentem. Et nunquid in hoc mundo uere intereat ac corrumpatur. Caput .XII.

Vero enitere, & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim tu is es, quem forma ista declarat: sed mens cuiusque, is est quisque: non ea figura quae digito demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus qui uiget, qui meminit, qui prouidet, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus cui praepositus est: quod hunc mundum ille princeps deus. Et ut ille mundum quadam parte mortalem, ipse deus aeternus: sic fragile corpus animus sempiternus mouet. Bene & sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem nepotis ordinem recte docentis impleuit. Nam ut breuiter a principio omnem operis continentiam reuoluamus, primum tempus eius mortis, & imminentis propinquorum praedixit insidias: ut totum de hac uita sperare dedisceret, quam non diuturnam comperisset. Deinde ne metu praedictae mortis frangeretur, ostendit sapienti & bono ciui in immortalitatem morte migrandum. Cumque eum ultro spes ista traxisset ad moriendi desiderium, succedit Pauli partis opportuna dissuasio

Epilogus
orum q̄ di
cta suut hec
tenus

dissuasio, accensam fili festinationem ab appetitu spontaneæ mortis excludens. **A**
 Plene igitur in animo somniantis utrinque plantata sperandi expectandique tē-
 perie, altius iam circa diuina erigendum nepotis animum Africanus ingredit̃.
 Nec prius eum terram patitur intueri: q̃s̃ coeli ac siderum naturam, motum, ac
 modulamen agnoscat, & hæc omnia sciat præmio cessura uirtutum. Ac post-
 q̃ mens firmata Scipionis alacritate tantæ promissionis erigitur: tum demum
 gloria, quæ apud indoctos magnum uirtutis præmium creditur, contemni iu-
 betur: dum ostenditur ex terrarum breuitate uel casibus, arcta locis, angusta
 tēporibus. Africanus igitur pene exutus hominem, & defæcata mente iam na-
 turæ suæ capax, hic apertius admonetur, ut esse se deum nouerit. Et hæc sit præ-
 sentis operis consumatio, ut animam non solum immortalem, sed deum esse
 clarescat. Ille ergo qui fuerat iam post corpus in diuinitatem receptus, dicturus **B**
 uiro adhuc in hac uita posito, deum te scito esse: non prius tantam prærogati-
 uam committit homini, q̃s̃ quid sit ipse discernat: ne existimetur hoc quoque di-
 uinum dici, quod mortale in nobis & caducum est. Et quia Tullio mos est Hoëm non
corpus esse
sed mentē
 profundam rerum scientiam sub breuitate tegere uerborum, nunc quoque mi-
 ro compendio tantum includit arcanum, quod Plotinus magis q̃s̃ quisquam
 uerborum parcus libro integro differuit, cuius descriptio est, Quid est animal?
 quid homo? In hoc ergo libro Plotinus quærit, cuius sint in nobis uoluptates
 merores metusque ac desideria & animositas uel dolores, postremo cogitatio-
 nes & intellectus, utrum meræ animæ, an uero animæ utentis corpore. Et post
 multa quæ sub copiosa rerum densitate differuit, quæ nunc nobis ob hoc so- **C**
 lum prætereunda sunt, ne usque ad fastidii necessitatem uolumen extendant,
 hoc postremo pronuntiat, animal esse corpus animatum. Sed nec hoc neglectū,
 ut non quæsitum relinquit, quo animæ beneficio, qua ue uia societatis anime-
 tur. Has ergo omnes quas prædiximus passiones assignat animali. Verum au-
 tem hominem ipsam animam esse testatur. Ergo quod uidetur, non ipse uerus
 homo est: sed uerus ille est, a quo regitur quod uidetur. Sic cum morte anima-
 lis discesserit animatio, cadit corpus regente uiduatum. Et hoc est quod uide-
 tur in homine mortale. Anima uero qui uerus homo est, ab omni conditione
 mortalitatis aliena est, adeo, ut ad imitationem dei mundum regentis, regat &
 ipsa corpus, dum a se animatur. Ideo Physici mundum magnum hominem, &
 hominem breuem mundum esse dixerunt. Per similitudines igitur cæterarum **D**
 prærogatiuarum, quibus deum anima uidetur imitari, animum deum & pri-
 sci philosophorum & Tullius dixit. Quod autem ait mundum quadam par-
 te mortalem, ad communem opinionem respicit: qua mori aliqua inter mun-
 dum uidentur, ut animal exanimatum, uel ignis extinctus, uel siccatus humor.
Num aliqd
in hoc mun-
do uere in-
tereat
 Hæc enim omnino interiisse creduntur. Sed constat secundum ueræ rationis af-
 fertionem, quam & ipse non nescit, nec Vergilius ignorat, dicendo, nec morti
 esse locū. Constat, inquā, nihil intra uiuū mundum perire, sed eorū q̃ interire ui-
 dent, solā mutari speciē: & illud in originē suā, atq̃ in ipsa elemēta remeare, qđ
 tale q̃le fuit esse desierit. Deniq̃ & Plotinus alio in loco, cū de corporū assump-
 tiōe differeret, & hoc dissolui posse, pnuntiaret, quicqd effluit, obiecit sibi. Cur
 ergo

Ergo elementa quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando soluuntur: **F**re breuiter tantæ obiectiõni ualidæq; respondit, Ideo elementa, licet fluât, nun-
 q̄ tamen solui: quia non foras effluunt. A cæteris enim corporibus quod efflu-
 it, recedit: elementorum fluxus nunq̄ ab ipsis recedit elementis. Ergo in hoc
 mundo pars nulla mortalis est secundum ueræ rationis asserta. Sed q̄ ait eum
 quadam parte mortalem, ad communem, ut diximus, opinionem paululum in-
 clinare se uoluit. In fine autem ualidissimum immortalitatis animæ argumentū
 ponit, quia ipsi corpori præstat agitatum. Quod quale sit, ex ipsis uerbis Cice-
 ronis quæ sequuntur inuenies.

¶ De tribus ratiocinandi modis, quibus animæ immortalitatem
 asseruere Platonici. Caput .XIII.

F

Nam quod semper mouetur, æternum est: quod autem motum affert
 alicui, quodq; ipsum agitatur alicunde, quando finem habet motus,
 uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod seipsum mouet,
 quia deseritur a se nunq̄, ne moueri quidem desinit: quinetiam cæte-
 ris quæ mouentur, hic fons hoc principium est mouendi. Principii autem nulla
 est origo: nam e principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci po-
 test. Nec enim id esset principium quod gigneretur aliunde. Quod si non orit̄,
 nec occidit quidem unq̄. nam principium extinctum, nec ipsum ab alio nascit̄,
 nec ex se aliud creabit: siquidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut mo-
 tus principium ex eo sit, quod ipsum a se mouetur. Id autem nec nasci potest, nec
 mori: uel concidat omnē cælum omnisq; natura cõsistat necesse est, nec uim ul-
 lam nãscat̄, quia primo impulsu moueatur. Cum pateat igitur æternum id es-
 se quod ipsum se moueat, quis est qui hanc naturam animis esse tributam ne-
 ger? Inanime est enim omnē quod pulsū agitatur externo: quod autem est ani-
 ma, id motu cietur interiore & suo: nam hoc est proprie natura animi atq; uis,
 quæ si est una ex omnibus quæ seipsam moueat, neq; nata certe est, & æterna
 est. Omnis hic locus de Phædone Platonis ad uerbum a Cicerone translatus
 est, in quo ualidissimis argumentis animæ immortalitas asseritur. Et hæc est ar-
 gumētorum summa, esse animam mortis immunem, quoniam ex se moueatur.

G

Immortale
 duobus dici
 modis

H

Dupliciter ali-
 quid semp
 moueri

Platonico-
 rum rōcina-
 tiones de i-
 mortalita-
 te anime

Sciendum est autem, q̄ duobus modis immortalitas intelligitur. Aut enim
 ideo est immortale quid, quia per se non est capax mortis: aut, quia procu-
 ratione alterius a morte defenditur. Ex his prior modus ad animæ, secundus ad
 mundi immortalitatem refertur. Illa enim suapte natura a conditione mortis ali-
 ena est. Mundus uero animæ beneficio in hac uitæ perpetuitate retinet̄. Rur-
 sus semper moueri dupliciter accipitur. Hoc enim dicitur & de eo, quod ex quo
 est, semper mouetur: & de eo, quod semper & est & mouetur. Et secundus mo-
 dus est, quo animam dicimus semper moueri.

**HIS PREMISSIS, IAM QVIBVS syllogismis de immortalitate animæ diuersi
 sectores Platonis ratiocinantur, oportet aperiri. Sunt enim qui per gradus
 syllogismorū ad unū finē p̄bationis euadant, certā sibi p̄positionē sequentis ex
 antecedētis cōclutione faciētes. apud q̄s hic prior est. Aia ex se mouet̄: quicq̄d
 aut̄ ex se mouet̄, semper mouetur. Igit̄ aia semper mouet̄. Secundus ita, qui na-
 scitur**

scitur ex prioris sine. Anima semper mouetur: quicquid autem semper mouet, **A**
 immortale est: igitur anima immortalis est. Et ita in duobus syllogismis duæ res
 probantur, id est, & semper moueri animam, ut in priore: & esse immortalem,
 ut colligetur de secundo, Alii uero usque ad tertium gradum, ita argumen-
 do procedunt. Anima ex se mouetur: quod autem ex se mouetur, principium mo-
 tus est, igitur anima principium motus est. Rursus ex hac conclusione nascitur proposi-
 tio. Anima principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est: igitur anima
 nata non est. Tertio loco, Anima nata non est: quod natum non est, immortale
 est: igitur anima immortalis est. Alii uero omnem ratiocinationem suam in uni-
 us syllogismi cõpendium rede gere. Anima ex se mouetur: quod ex se moue-
 tur, principium motus est: quod autem principium motus est, natum non est:
 quod natum non est, immortale est: igitur anima immortalis est.

¶ Quibus rationibus Aristoteles contra Platonem mōstrare uoluerit, animam a seipsa mo-
 ueri non posse. Caput .XIII.

Sed harum omnium rationum apud eum potest postrema conclusio de animæ
 immortalitate constare, qui primam propositionem, id est, ex se moue-
 ri animam, non refellit. Hac enim in fide non recepta, debilia fiunt
 omnia quæ sequuntur. Sed huic Stoicorum quidem accedit assensio. Ari-
 stoteles uero adeo non acquiescit, ut animam non solum ex se non moueri, sed
 ne moueri quidem penitus conetur asserere. Ita enim callidis argumētationibus
 astruit nihil ex se moueri: ut etiam si quid hoc facere cõcedat, animam tamē hoc
 non esse confirmet. Si enim anima, inquit, principium motus est, doceo non
 posse principium motus moueri. Et ita diuisionem suæ artis ingreditur, ut pri-
 mum doceat in rerum natura esse aliquid immobile, deinde hoc esse animam ten-
 tet ostēdere. Neesse est, inquit, aut omnia quæ sunt, immobilia esse: aut omnia
 moueri: aut aliqua ex his moueri, aliqua non moueri. Item si damus, ait, & mo-
 tum & quietem: necesse est, aut alia semper moueri, & alia nunquam moueri: aut oia
 simul, nunc quiescere, nunc moueri. De his, inquit, quid magis uerum sit requiramus.
 Non esse oia immobilia aspectus ipse testimonio est, quia sunt quorum motum ui-
 demus. Rursus non moueri oia uisus docet, quo immota cognoscimus. Sed nec
 oia dicere possumus modo motum pati, modo esse sine motu: quia sunt quorum perpe-
 tuum motum uidemus, ut de cœlestibus nulla dubitatio est. Restat igitur, ait, ut sicut
 aliqua semper mouentur, ita sit aliquid semper immobile. Ex his ut collectum
 sit, esse aliquid immobile, nullus obuiat uel refellit. Nam & uera diuisio est, &
 sectæ Platonice non repugnat. Neque enim si quid est immobile, sequitur ut hoc
 sit anima. Nec qui dicit animam ex se moueri, iam moueri uniuersa confirmat, sed mo-
 dum astruit quo anima mouetur. Si quid uero est aliud immobile, nihil ad hoc quod de anima
 astruit pertinebit. Quod & ipse Aristoteles uidens, postquam docuit esse aliquid immo-
 bile, hoc esse animam uult dicere. Et incipit asserere, nihil esse quod ex se moueri pos-
 sit: sed oia quæ mouentur ab alio moueri. quod si uere probasset, nihil ad patrociniū
 Platonice sectæ relinqueret. Quemadmodum enim credi posset, ex se moueri
 animam, si constaret nihil esse quod ex se possit moueri? In hac autem Aristote-
 lica argumentatione huiusmodi diuisionis ordo contextitur. Ex omnibus quæ
 mouen-

B
 Aristoteles
 aduersus
 Platonem

C
 Aliquid esse
 immobile se-
 cundum Ari-
 stotelem

D
 Responsio
 Macrobij

E
 Oportet quod mo-
 uetur moueri
 ab alio ex
 sententia Aristo-
 telis, quare a-
 nimam quæ a
 se moueri
 non posse

- E** mouent, inquit, alia per se mouent, alia ex accidenti. Et ex accedēte inquit, mouent quæ cum ipsa non moueant, in eo tamē sunt quod mouet: ut in nauī sarcina seu uector quiescens. aut etiā cum pars mouet quiescente integritate: ut si quis stās pedē manū ue uel caput agitet. Per se autē mouet, qđ necq; ex accidēti necq; ex parte, sed & totū simul mouet: ut cum ad superiora ignis ascēdit. Et de his quidem quæ ex accidenti mouētur, nulla dubitatio est, quin ab alio moueant. Pro babo autem, inquit, etiam ea, quæ ex se mouentur, ab alio moueri. Ex omnibus enim, ait, quæ per se mouentur, alia causam motus intra se possident: ut animalia, ut arbores, quæ sine dubio ab alio intelliguntur moueri: a causa scilicet quæ in ipsis latet. nam causam motus ab eo quod mouetur ratio sequestret. Alia uero aperte ab alio mouentur, id est, aut ui, aut natura. Et ui dicimus moueri omne iaculum: quod cum de manu iaculantis recessit, suo quidem motu ferri uidetur, sed origo motus ad uim refertur. Sic enim nonnunq; & terram sursum & ignē deorsum ferri uidemus, quod alienus sine dubio cogit impulsus. Natura uero mouentur, uel grauiā, cum per se deorsum: uel leuiā, cum sursum feruntur. Sed & hoc dicendum est ab alio moueri: licet a quo, habeatur incertum. Ratio enim ait, deprehendit esse nescio quid, quod hæc moueat. Nam si sponte mouerentur, sponte etiam starent. Sed nec unam uiam semper agerent, immo per diuersa mouerentur, si spontaneo ferrentur agitati. Cum uero hoc facere non possint, sed le uibus semper ascensus, & descensus grauib; deputatus sit: apparet eorum motu, ad certam & constitutam naturæ necessitatem referri. Hæc sunt & his similia, quibus Aristoteles omne quod mouetur ab alio moueri probasse se credidit. Sed Platonici, ut paulopost demonstrabitur, argumenta hæc arguta magis q̄ uera esse docuere. Nunc sequens eiusdem iungenda diuisio est: qua non posse animam ex se moueri, etiam si hoc alia res facere posset, laborat ostendere. Et huius rei primam propositionem ab illis mutuatur, quæ sibi existimat constituisse. Sic enim ait, Cum igitur omne quod mouetur, constet ab alio moueri: sine dubio id quod primum mouet, quia non ab alio mouetur (necq; enim haberet iam primum si ab alio moueretur), necesse est, inquit, ut aut stare dicatur, aut se ipsum mouere. Nam si moueri ab alio dicatur, illud quoq; quod ipsum mouet, dicatur ab alio moueri: & illud rursus ab alio. In infinitum inquisitio ista casura est, nunq; exordia prima reperiēs, si semper aliud ea quæ putaueris prima p̄cedit. Restat igitur inquit, ut si quod primum mouet non dicatur stare, ipsum se mouere dicatur: & sic erit in uno eodemq; aliud quod mouet, aliud quod mouet. Siquidē in omni, ait, motu tria hæc sint necesse est: id quod mouet, & quod mouet, & quod mouetur. Ex his quod mouetur, tantum mouet, non etiam mouet: cum illud quo fit motus, & moueatur & moueat. illud uero quod mouet, non etiam mouetur. ut ex tribus sit commune, quod medium: duo uero sibi contraria intelligantur. Nam sicut est quod mouetur & non mouet, ita est, inquit, quod mouet & non mouetur. propter quod diximus, quia cum omne qđ mouet ab alio moueat, si hoc quod mouet, & ipsum mouet: quæremus semper motus huius nec unq; inueniemus exordium. Deinde si quid se mouere dicatur, necesse est, inquit, ut aut totum a toto, aut partem a parte, aut partem a toto, aut totum

Cum aia ex se moueri non possit, necq; etiam moueat ab alio, ideo ipsam plane esse imobilem

totum a parte existimemus moueri: & tamen motus ille seu a toto seu a pte procedat, alterum sui postulabit autorem. Ex his omnibus in unum Aristotelica ratiocinatio tota colligitur hoc modo, Omne quod mouetur, ab alio mouetur. Quod igitur primum mouet: aut stat, aut ab alio & ipsum mouetur. sed si ab alio, iam non potest hoc primum uocari, & semper quod primum moueat requiremus. restat ut stare dicatur. Stat igitur quod primū mouet. Contra Platonem ergo, qui dicit animam motus esse principium, in hunc modum componitur syllogismus, Anima principium motus est, principium autem motus non mouetur, igitur anima non mouetur. Et hoc est quod primo loco uiolenter obiecit. Nec eo usq; persuadere contentus, animam non moueri: aliis quoq; rationibus non minus uiolētis perurget. Nullum, inquit, initium idem potest esse ei cuius est initium. Nam apud geometras principium lineæ punctum dicitur esse, non linea. apud Arithmeticos principium numeri non est numerus. Item, causa nascendi ipsa non nascitur, & ipsa ergo motus causa uel initium non mouetur. Ergo anima quæ initium motus est, non mouetur. Additur hoc quoque, Nunq̄, inquit, fieri potest: ut circa unam eandemq; rem, uno eodemq; tempore, contrarietates ad unum idemq; pertinentes eueniāt. Scimus aut̄ quia mouere facere est, & moueri pati est. Ei igit̄ quod se mouet, simul euenient duo sibi contraria, & facere & pati: quod impossibile est. Anima igitur non potest se mouere. Item dicit, Si animæ essentia motus esset, nunq̄ quiesceret a motu. Nihil enim est quod recipiat essentia suæ cōtrarietatem. Nam ignis nunq̄ frigidus erit, nec nix unq̄ sponte calefcet. Anima autem nōnunq̄ a motu cessat: non enim semper corpus uidemus agitari. Non igitur animæ essentia motus est cuius contrarietatem receptat. Ait etiam, Anima si aliis causa motus est, ipsa sibi causa motus esse non poterit. Nihil est enim, inquit, quod eiusdem rei sibi causa sit, cuius est alii: ut medicus, ut exercitator corporum, sanitatem uel ualentiam, quam ille ægris, hic luctatoribus præstat, non utiq; ex hoc etiam sibi præstant. Item dicit. Omnis motus ad exercitium sui, instrumento eget, ut singularum artium usus docet. ergo uidendum, ne & animæ ad se mouendum instrumento opus sit. Quod si impossibile iudicatur, & illud impossibile erit, ut anima ipsa se moueat. Item dicit. Si mouetur anima, sine dubio cū reliquis motibus & de loco in locum mouetur. Quod si est, modo corpus ingreditur, modo rursus egreditur, & hoc frequenter exercet. Sed hoc uidemus fieri nō posse, Non igitur anima mouetur. His quoq; addit. Si anima se mouet, necesse est ut aliquo motus genere se moueat. Ergo aut in loco se mouet, aut seipsam pariendo se mouet, aut seipsam consumendo, aut se augendo, aut se minuendo. Hæc sunt enim, inquit, motus genera. Horum autem singula, quemadmodū possunt fieri requiramus. Si in loco se mouet: aut in rectam lineam se mouet, aut sphærico motu in orbem rotatur. Sed recta linea infinita nulla est. Nam quæcunq; in natura intelligat̄ linea, quocunq; sine sine dubio terminat̄. Si ergo per lineā terminatā anima se mouet, non semper mouet: nā cum ad finē uenerit, & inde rursus in exordium reditur, necesse est interstitium motus fieri in ipsa permutatione redeūdi. Sed nec in orbem rotari potest. Quia om̄is sphæra circa aliquid

A
Effigiat ratio Aristotelis Prima

Secunda

B

Tertia

Quarta

C

Quinta

Sexta

Septima

D

Octaua

f immobi-

E immobile, quod centron uocamus, mouetur. Si ergo & anima sic mouetur, aut intra se habeat quod immobile est, & ita fit ut non tota moueatur; aut si non intra se habet, sequitur aliud non minus absurdum, ut centron foris sit, quod esse non poterit. Cōstat ergo ex his ait, q̄ in loco se non moueat. Sed si ipsa se parit, sequitur ut eandem & esse & non esse dicamus. Si uero seipsa consumit, non erit immortalis. Quod si se aut auget aut minuit, eadem simul & maior se & minor reperietur. Ex his talem colligit syllogismum. Si anima se mouet, aliquo motus genere se mouet, nullum autem motus genus quo se moueat inuenitur, non igitur se mouet.

F Quibus argumentis Platonici magistrum suum aduersus Aristotelem tueantur, ostendentes utiq̄ esse aliquid quod a se ipso moueatur, idq̄ necessario esse animam, quibus probatis, enervata est prima obiectio Aristotelis. Caput .XV.

Contra has tam subtiles & argutas & uerisimiles argumētationes accingendum est, secundum sectatores Platonis: qui inceptum quo Aristoteles tam ueram, tamq̄ ualidam definitionem magistri sauciare tētauerat, subruerunt. Neq̄ uero tam immemor mei aut ita male animatus sum: ut ex ingenio meo, uel Aristoteli resistam, uel ad sim Platoni. sed ut quisq̄ magnorum uirorum, qui se Platonicos dici gloriabātur, aut singula aut bina defensa ad ostētionem suorum operum reliquerunt: collecta hęc in unū continuæ defensionis corpus coaceruauit: adiecto si quid post illos aut sentire fas erat, aut audere in intellectū licebat. Et quia duo sunt quæ asserere conatus est: unum, q̄ dicit nihil esse quod ex se moueatur: alterum, quo animam hoc esse nō

G posse confirmat: utriq̄ resistendum est. ut & cōstet posse aliquid ex se moueri, & animam hoc esse clarescat. In primis igitur illius diuisionis oportet nos cauere præstigias: in qua enumerans aliqua quæ ex se mouentur, & ostendens illa quoq̄ ab alio moueri, id est, a causa interius latente: uidetur sibi probasse oīa quæ mouentur, etiam si ex se moueri dicantur, ab alio tamen moueri. Huius em̄ rei pars uera est, sed est falsa conclusio. Nam esse aliqua, quæ cum ex se moueri uideantur, ab alio tamen constet moueri, nec nos diffitemur. Non tamen omīa quæ ex se mouentur hoc sustinent, ut ab alio ea moueri necesse sit. Plato em̄ cum dicit animam ex se moueri, id est, cum ἀντοκίνητον uocat, non uult eam inter illa numerari, quæ ex se quidem uidentur moueri, sed a causa quæ intra se latet mouentur: ut mouentur animalia, autore quidem alio, sed occulto: nam ab anima mouentur. aut ut mouentur arbores: quarum etsi non uidetur agitator, a natura tamen eas interius latēte constat agitari. Sed Plato ita dicit animam ex se moueri, ut non aliam causam uel extrinsecus accidentem, uel interius latentem huius motus dicat autorem. Hoc quemadmodum accipiendum sit instruemus. Ignem calidum uocamus, sed & ferrum calidum dicimus. & niuem frigidam, & saxum frigidū nuncupamus. mel dulce, sed & mulsum dulce uocitamus. Horum tamen singula de diuersis diuerse significant. Aliter enim de igne, aliter de ferro calidi nomen accipiemus. Quia ignis per se calet, non ab alio fit calidus: contra, ferrum, non nisi ex alio calefit. Vt nix frigida, ut mel dulce sit, non aliūde contingit. saxo tamen frigus, uel mulso dulcedo, a niue uel melle proueniunt.

Sic &

Refellit ea argumētatio Aristotelis, q̄ ostēdere uult, quicquid moueat, id moueri ab alio. Atq̄ hęc diuisionis præstigiæ

Sic & stare & moueri, tã de his dicit̃, q̃ ab se uel stant uel mouent̃, q̃ de illis, q̃ **A**
 uel sistunt̃ uel agitant̃ ex alio. Sed q̃bus moueri ab alio uel stare contingit, hæc
 & stare desistunt̃ & moueri. Quibus aut̃ idē est, & esse & moueri: nunq̃ a motu
 cessant: q̃a sine essentia sua esse nō possunt. Sicut ferrū amittit calorē, ignis uero
 calere non desinit. Ab se ergo mouet̃ anima, licet & animalia uel arbores per se
 moueri uideantur. Sed illis q̃uis interius latens, alia tamen causa, id est, anima
 uel natura motum ministrat. ideo & amittunt hoc quod aliunde sumpserunt.
 Anima uero ita per se mouetur, ut ignis per se calet: nulla aduenticia causa, uel
 illum calefaciente, uel hanc mouente. Nam cum ignem calidum dicimus, non
 duo diuersa concipimus, unum qđ calefacit, alterqđ calefit: sed totum calidū
 secundum suam naturam uocamus. Cum niuem frigidam, cum mel dulce ap-
 pellamus: non aliud quod hanc qualitatem præstat, aliud cui præstat, accipi-
 mus. Ita & cum animam per se moueri dicimus: non gemina consideratio sequi-
 tur mouentis & moti, sed in ipso motu essentiam eius agnoscimus. quia quod **B**
 est in igne nomen calidi, in niue uocabulum frigidi, appellatio dulcis in mel-
 le, hoc necesse est de anima *αυτοκίνητον* nomen intelligi: qđ latina conuersio signi-
 ficat per se moueri. Nec te confundat, qđ moueri passiuum uerbum est. Nec si-
 cut secari cum dicitur, duo pariter considerantur, qđ secat, & quod secatur: item **C**
 cum teneri dicitur, duo intelliguntur, qđ tenet, & quod tenetur. ita hic in moue-
 ri duarum rerum significationem putes, quæ mouet, & quæ mouetur. Nam se-
 cari quidem & teneri passio est, ideo considerationem & facientis & patientis
 amplectitur. Moueri autem cum de his quidem dicitur quæ ab alio mouentur, **C**
 utranq̃ considerationem similiter repræsentat. de eo autem quod ita per se mo-
 uetur, ut sit *αυτοκίνητον*, cum moueri dicitur, quia ex se non ex alio mouetur, nul-
 la potest suspitio passionis intelligi. Nam & stare licet passiuum uerbum nō es-
 se uideatur: cum de eo tamen dicitur, quod stat alio sistente, ut stant terræ defi-
 xæ hastæ, significat passionem. Sic & moueri, licet passiuum sonet, quando tamē
 nihil inest faciens, patiens inesse non poterit. Et ut absolutius liqueat, non uerbo-
 rum, sed rerum intellectu passionem significari: ecce ignis cum fertur ad super-
 na, nihil patitur: cum deorsum fertur, sine dubio patitur: quia hoc, non alio im-
 pellente, nō sustinet. & cum unum idemq̃ uerbum proferatur, passionem tamē
 modo inesse, mō abesse dicimus. Ergo & moueri idem in significatione est qđ
 calere. Et cum calere ferrum dicimus, uel stylum moueri: quia utriq̃ aliunde
 peruenit, passionem esse fatemur. Cum uero aut ignis calere, aut moueri anima
 dicitur: quia illius in calore, & in motu huius essentia est, nullus hic locus relin-
 quitur passioni. sed ille sic calere, sicut moueri ista dicitur. Hoc loco Aristo- **D**
 teles argutam de uerbis calumniam sarcies, Platonem quoq̃ ipsum duo, id est, **D**
 quod mouet & quod mouetur, significasse contendit, dicendo, Solum igitur qđ
 seipsum mouet, quia nunq̃ deseritur a se, nunq̃ ne moueri quidem desinit: &
 aperte illum duo expressisse proclamat, his uerbis, quod mouet & mouet̃. Sed
 uidetur mihi uir tantus nihil ignorare potuisse: sed in exercitio argutiarum
 talium conuiuentem sibi, operam sponte lusisse. Cæterum quis non aduertat,
 cum quid dicitur seipsum mouere, non duo intelligenda: Sicut & cum dicitur

IN SOMNIUM SCIPIONIS

E *ἑαυτὸν τιμωρῶμεν*, id est, se puniens, non alter qui punit, alter qui punitur. Et cū se perdere, se inuoluere, se liberare quis dicitur: non necesse est unum faciētem, alterum subesse patientem. Sed hoc solum intellectu huius elocutionis exprimitur: ut qui se punit, aut qui se liberat, non ab alio hoc accepisse, sed ipse sibi aut intulisse aut præstitisse dicat. Sic & de *ἑαυτὸν κίνητον*, cum dicitur, seipsum mouet: ad hoc dicitur ut extimationem alterius mouentis excludat: quam uolens Platode cogitatione legentis eximere, his quæ præmisit expressit. Nam quod semp, ait, mouetur, æternum est: quod autem motum affert alicui, quodq; ipsum mouet aliunde: quando finem habet motus, uiuendi finem habeat, necesse est. Quid his uerbis inuenitur expressius, clara significatione testantibus, non aliunde moueri quod seipsum mouet: cum animam ob hoc dicat æternam: quia seipsam mouet, & non mouetur aliunde. Ergo se mouere hoc solum significat, non ab alio moueri. Nec putes qd idem moueat, idemq; moueatur: sed mouere sine alio mouente, se mouere est. Aperte ergo constitit, quia non omne quod mouetur, ab alio mouetur. Ergo *ἑαυτὸν κίνητον* potest non ab alio moueri. Sed ne a se quidem sic mouetur, ut in ipso aliud sit quod mouet, aliud quod mouetur, nec ex toto, nec ex parte, ut ille proponit, sed ob hoc solum seipsum mouere dicit, ne ab alio moueri existimetur. Sed & illa de motibus Aristotelica diuifio (quam supra retulimus) surripienti magis apta est q̄ probanti, in qua ait, Sicut est quod mouetur & non mouet, ita est qd mouet & nō mouetur. Constat enim, qd omne qd mouetur, mouet alia: uti dicitur, aut gubernaculum nauem, aut nauis circumfusum sibi aerem, uel undas mouere. Quid autem est, quod non possit aliud dum ipsum mouetur impellere? Ergo si uerum non est, ea quæ mouentur alia nō mouere, nō constat illud, ut aliquid qd moueat, nec tamen moueat, inuenias. Illa igitur magis probanda est in decimo de legibus a Platone motuū prolata diuifio. Omnis motus, inquit, aut se mouet & alia: aut ab alio mouetur, & alia mouet. Et prior ad animam, ad omnia uero corpora secundus refertur. Hi ergo duo motus differentia separantur, & societate iungitur. Commune hoc habent, qd & prior & secundus mouent alia. Hoc autem differunt, qd ille a se, hic ab alio mouetur. Ex his omnibus quæ eruta de Platonicorum sensu fecunditate collegimus, constitit non esse uerum, omnia quæ mouentur, ab alio moueri. Ergo nec principium motus ad deprecandam ulterius mouentis necessitatē stare dicitur: qui potest seipsum, ut diximus, mouere alio non mouente. Eneruatus est igitur syllogismus, quem præmissa uaria & multiplici diuifione collegerat.

H Id est, Anima principium motus est, principium autem motus nō mouetur, igitur anima non mouetur. Restat, ut quia constitit posse aliquid per se moueri, alio nō mouente, animam hoc esse doceat. Quod facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumēta sumamus. Homini motum, aut anima præstat, aut corpus, aut de utroq; permixtio. Et quia tria sunt de quibus inquisitio ista procedit: cum neq; a corpore, neq; a permixtione præstari hoc posse constitit: restat ut ab anima moueri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimatum corpus suo motu moueri, manifestius est q̄ ut asserendum sit: nihil est autem, quod dum immobile sit, aliud

Colligitur anima non mouetur. Restat, ut quia constitit posse aliquid per se moueri, alio nō mouente, animam hoc esse doceat. Quod facile docebitur, si de manifestis & indubitabilibus argumēta sumamus. Homini motum, aut anima præstat, aut corpus, aut de utroq; permixtio. Et quia tria sunt de quibus inquisitio ista procedit: cum neq; a corpore, neq; a permixtione præstari hoc posse constitit: restat ut ab anima moueri hominem nulla dubitatio sit. Nunc de singulis ac primum de corpore loquamur. Nullum inanimatum corpus suo motu moueri, manifestius est q̄ ut asserendum sit: nihil est autem, quod dum immobile sit, aliud

aliud possit mouere: igitur corpus hominem non mouet. Videndum ne forte animæ & corporis ipsa permixtio hunc sibi motum ministret. Sed quia constat motum corpori non inesse, si nec animæ inest, ex duabus rebus motu carētibus nullus motus efficitur. sicut nec ex duabus dulcibus, amaritudo: nec ex duabus amaris, dulcedo proueniet: nec ex gemino frigore, calor: aut frigus ex gemino calore nascetur. Omnis enim qualitas geminata crescit, nunquam ex duplicatis similibus contrarietas emergit. Ergo nec ex duabus immobilibus motus erit. Hominem igitur permixtio non mouebit. Hinc inexpugnabilis syllogismus ex confessorum rerum indubitabili luce colligitur. Animal mouetur: motum autem animali aut anima præstat, aut corpus, aut ex utroque permixtio: sed neque corpus, neque permixtio motum præstat: igitur anima motum præstat. Ex his apparet animam initium motus esse: initium autem motus, tractatus superior docuit per se moueri. Animam ergo ^{αὐτὸν κινῆσαι} esse, id est, per se moueri, nulla dubitatio est. ¶ Quæ in modum reliquæ Aristotelis obiectiones a Platonice refellant. Caput .XVI. B

Ille ille rursus obloquitur, & alia de initiis disputatione confligit. Eadem enim hic soluendo repetimus, quæ supra in ordinem obiecta digessimus. Non possunt, inquit, eadem initiis suis esse, quæ inde nascuntur: & ideo animam quæ initium motus est, non moueri: ne idem sit initium & quod de initio nascitur, id est, ne motus ex motu processisse uideatur. Ad hæc facilis & absoluta responsio est. Quia ut principia & hæc quæ de principiis procedunt, in aliquo nonnunquam inter se differre fateamur: nunquam tamen ita sibi possunt esse contraria, ut aduersa sunt sibi, stare & moueri. Nam si albi initium nigrum uocaretur, & siccum esset humoris exordium: bonum de malo, ex amaro initio dulce procederet. Sed non ita est. quia usque ad contrarietatem initia & sequentia dissidere natura non patitur. Inuenitur tamen inter ipsa nonnunquam talis differentia, qualis inter se origini progressionisque conueniat: ut est hic quoque inter motum quo mouetur anima, & quo mouet cætera. Non enim animam Plato simpliciter motum dixit, sed motum se mouentem. Inter motum ergo se mouentem, & motum quo mouet cætera, quid intersit, in aperto est. Siquidem ille sine autore est, hic aliis motus autor est. Constitit ergo, neque adeo posse initia ac de initiis procreata differre, ut contraria sibi sint: nec tamen hic moderatam differentiam defuisse. Non igitur stabit principium motus, quod ille artifici conclusionem collegit. His tertia, ut meminimus, successit obiectio. Vni rei contra C D

ria simul accedere non posse, & quia contraria sibi sunt mouere & moueri, non posse animam se mouere, ne eadem & moueatur & moueat. Sed hoc superius asserta dissoluunt. Siquidem constitit in animæ motu duo non intelligenda, quæ moueat, & quæ moueat: quia nihil aliud est ab se moueri, quam moueri alio non mouente. Nulla est contrarietas, ubi quæ sit unum est: quia sit non ab alio circa alium, quippe cum ipse motus animæ sit essentia. Ex hoc ei, ut supra retulimus, nata est occasio quarta certaminis. Si animæ essentia motus est inquit, Quarta & ipsa dissol- uenda repe- titur

cur interdum quiescit, cum nulla alia res contrarietatem propriæ admittat essentia: Ignis cuius essentia calor inest, calere non desinit. Et quia frigidum niuis in essentia eius est, non nisi semper est frigida. Et anima igitur eadem ratione nun

E $\bar{\text{c}}$ a motu cessare deberet. Sed dicat uelim, quādo a motu cessare animam suspicatur? Si mouēdo se, inquit, moueat & corpus: necesse est utiq; quando nō moueri corpus uideamur, animam quoq; intelligamus non moueri. Cōtra hoc in promptu est gemina defensio. Primum, quia non in hoc deprehenditur motus animæ, si corpus agitetur. Nam & cum nulla pars corporis moueri uidetur in homine, tamen ipsa cogitatio, aut in quocunq; animali auditus, uisus, odoratus, & similia: sed & in quiete ipsa, spirare, somniare, omnia hæc motus animæ sunt. Deinde quis ipsum corpus dicat immobile, etiam dum nō uidetur agitari: cum incrementa membrorum, aut si iam crescendi ætas & tempus cessit, cum saltus cordis cessationis impatiens, cum cibi ordinata digerens naturali dispensatione inter uenas & uiscera succum ministrans, cum ipsa collectio fluentorum

F perpetuum corporis testetur agitatum? Et anima igitur æterno & suo motu, sed & corpus $\bar{\text{c}}$ diu ab initio & causa motus animatur, semper mouetur. Hinc eidem fomes quintæ ortus est quæstionis. Si anima, inquit, aliis causa est motus, ipsa sibi causa motus esse non poterit: quia nihil est, quod eiusdem rei & sibi & aliis causa sit. Ego uero licet facile possim probare plurima esse, q̄ eiusdem rei & sibi & aliis causa sint: ne tamē studio uidear omnibus quæ asserit obuiare, hoc uerum esse concedam: quod & pro uero habitum, ad asserendum motum animæ non nocebit. Etenim animam initium motus & causam uocamus. De causa post uidebimus. Interim constat, omne initium inesse rei, cuius est initium: & ideo quicquid in quamcunq; rem ab initio suo proficiscit, hoc in ipso initio reperitur. Sic initium caloris non potest non calere. Ignem ipsum de quo calor in alia transit, quis neget calidum? Sed ignis, inquit, non se ipse calefacit, quia natura totus est calidus. Teneo quod uolebam, nam nec anima ita se mouet, ut sit inter motum mouentemq; discretio: sed tota ita suo motu mouetur, ut nihil possis separare quod moueat. Hæc de initio dicta sufficient. De causa uero, quoniam spontanea conuenientia concessimus, ne quid eiusdem rei & sibi & aliis causa sit, libenter acquiescimus, ne anima quæ aliis causa motus est, ac sibi causa motus esse uideatur. His enim causa motus est, quæ nō mouerentur, nisi ipsa præstaret. Illa uero ut moueatur, non sibi ipsa largitur: sed essentiæ suæ est, qd mouetur. Ex hoc quæstio quæ sequitur absoluta est. Tunc enim forte concedam, ut ad motus exercitium instrumenta quærantur, quando aliud est quod mouet, aliud quod mouetur. In anima uero hoc nec scurrilis iocus sine damno uerecundiæ audebit expetere, cuius motus est in essentia: cum ignis, licet ex causa inter se latente moueatur, nullis tamen instrumentis ad superna conscendat. Multoq; minus hæc in anima quærenda sunt, cuius motus essentia sua est. In his etiam quæ sequuntur, uir tantus & alias ultra cæteros serius, similis cauillati est. Si mouetur, inquit, anima, inter cæteros motus etiam de loco in locū mouetur: ergo modo, ait, corpus egreditur, modo rursus ingreditur, & in hoc exercitio sæpe uersatur, quod fieri non uidemus: non igitur anima mouetur. Contra hoc nullus est qui non sine hæsitatione respondeat, non omnia quæ mouentur, etiam de loco in locum moueri. Aptius deniq; in eum similis interrogatio requirenda est. Moueri arbores dicis? quod cum (ut opinor) annuerit, pari dica-

Obiectio
quia repe-
tis ut diluat

Soluitur se-
xta argu-
mentatio ari-
stotelis.

Refellit ob-
iectio, vii.

citate ferietur. Si mouentur arbores, sine dubio (ut tu dicere soles) inter alios mo- **A**
 tus etiam de loco in locum mouentur. Hoc autem uidemus per se ipsas facere non
 posse, igitur arbores non mouentur. Sed ut hunc syllogismum additamento se-
 rium facere possimus, postquam diximus, ergo arbores non mouentur, adicie-
 mus, sed mouentur arbores, non igitur omnia quae mouentur etiam de loco in
 locum mouentur, & ita finis in exitium sanae conclusionis euadet. Si ergo arbo-
 res fatebimur moueri quidem, sed apto sibi motu: cur hoc animae negemus, ut
 motu essentiae suae conueniente moueatur? Haec & alia ualide dicerentur, etiam
 si hoc motus genere moueri anima non posset. Cum uero & corpus animae ac-
 cessu, & a corpore certa constituti temporis lege discedat, quis eam neget etiam
 in locum, ut ita dicam, moueri? Quod autem non saepe sub uno tempore acces-
 sum uariat & recessum, facit hoc dispositio arcana & consulta naturae: quae ad
 animalis uitam certis uinculis continendam, tantum animae iniecit corporis amo- **B**
 rem, ut amet ultro quod iuncta est: raroque contingat, ne finita quoque lege temporis
 sui moerens & inuita discedat. Hac quoque obiectione, ut arbitror, dissoluta, **O**
 ad eas interrogationes quibus nos uidetur urgere ueniamus. Si mouet, inquit, **Octauae ob**
 se anima, aliquo motus genere se mouet. Dicendum ne est igitur animam se in **iectionis di**
 locum mouere? ergo ille locus aut orbis aut linea est. An se pariendo seu consu- **lutio.**
 mendo mouet? Se ne auget aut minuit? Aut proferatur in medium aut aliud mo- **C**
 tus genus, quo eam dicamus moueri. Sed omnis haec interrogationum mole- **Quibus aia**
 sta congeries, ex una eademque defluit male conceptae definitionis astutia. Nam **motibus a-**
 quia semel sibi proposuit, omne quod mouetur, ab alio moueri, omnia haec mo- **giteur.**
 tuum genera in anima quaerit, in quibus aliud quod mouet, aliud est quod mo- **D**
 uetur: cum nihil horum cadere in animam possit, in qua nulla discretio est mo-
 uentis & moti. Quis est igitur, dicit aliquis, aut unde intelligitur animae motus,
 si horum nullus est? Sciet hoc quisquis nosse desiderat, uel Platone dicente uel
 Tullio. Quinetiam caeteris quae mouentur, hic fons, hoc principium est mouen-
 di. Quanta sit autem uocabuli huius expressio, quo anima fons motus uocatur,
 facile reperies, si rei inuisibilis motum sine autore, atque ideo sine initio, ac sine fi-
 ne prodeuntem, & caetera mouentem, mente concipias: cui nihil similius de ui-
 sibilibus, quam fons potuerit reperiri: qui ita principium est aquae, ut cum de se flu-
 uios & lacus procreet, a nullo nasci ipse dicatur. Nam si ab alio nasceretur, non
 esset ipse principium. Et sicut fons non facile semper deprehenditur, ab ipso ta-
 men qui funduntur, aut Nilus est, aut Eridanus, aut Ister, aut Tanais, & ut illo-
 rum rapiditatem uidendo admirans, & intra te tantarum aquarum originem
 requirens, cogitatione recurras ad fontem, & hunc omnem motum intelligis de pri-
 mo scaturiginis manare principio: ita cum corporum motum, seu diuina seu ter-
 rena sint, considerando, quaerere forte autorem uelis, mens tua ad animam qua-
 si ad fontem recurrat: cuius motum etiam sine corporis ministerio testantur co-
 gitationes, gaudia, spes, timores. Nam motus eius est boni malique discretio, uir-
 tutum amor, cupido uitiorum, ex quibus effluunt omnes inde nascentium rerum
 meatus. Motus enim eius est, quicquid irascimur, & in feruorem mutuae colli-
 sionis armamur, unde paulatim procedens rabies fluctuat praeteritorum. Motus
 eius est

E eius est, q̄ in desideria rapimur, q̄ cupiditatibus alligamur. Sed hi motus, si ratione gubernentur, proueniunt salutare: si destituantur, in præceps & rapiunt & rapiunt. Didicisti motus animæ, quos mō sine ministerio corporis, modo p̄ corpus exercet. Si uero ipsius mundanæ animæ motus requires: cœlestem uolubilitatem, & sphærarum subiacentium rapidos impetus intuere, ortum occasum ue solis, cursus siderum uel recursus: quæ omnia anima mouente proueniunt. Immobilem uero eam dicere, quæ mouet omnia, Aristoteli non conuenit, qui quantus in aliis sit, probatum est: sed illi tantum, quem uis naturæ, quæ ratio manifeste non moueat.

¶ Scipionem ab auo suo Africano, tam ad otiosas q̄ negotiosas uirtutes incitatum fuisse. Tū de tribus philosophiæ partibus, quorū nullā Cicero intactam p̄teriret. Cap. .XVII.

F Docto igitur atq̄ asserto animæ motu, Africanus qualiter exercitio eius utendū sit, in hæc uerba mādāt & præcipit. Hanc tu exerce optimis in rebus. Sunt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitat & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idq̄ ocyus faciet, si iam tum cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea quæ extra erunt contemplans, q̄ maxime se a corpore abstrahet. Nanq̄ eorum animi qui se corporis uoluptatibus dederunt, earumq̄ se quasi ministros præbuere, pulsusq̄ libidinum uoluptatibus obediētium, deorum & hominum iura uiolauere, corporibus elapsi, circum terram ipsam uoluantur, nec hunc in locum nisi multis agitati seculis reuertuntur. In superiore huius

G operis parte diximus alias otiosas, alias negotiosas esse uirtutes: illas philosophis, has Rerump. rectoribus conuenire: utraq̄ tamen exercentem facere beatum. Hæc uirtutes interdum diuiduntur, nonnunq̄ uero miscent, cum utrarūq̄ capax & natura & institutione animus inuenitur. Nam si quis ab omni quidē doctrina habeatur alienus: in Rep. tamen & prudens, & temperatus, & fortis & iustus sit: hic a feriatis remotus, eminet tamen actualium uigore uirtutū: quibus nihilominus cœlum cedit in præmium. Si quis uero insita quiete naturæ, non sit aptus ad agendum: sed solum optima conscientiæ dote ereptus ad supera, doctrinæ supellectilem ad exercitium diuinæ disputationis expendat, sectator cœlestium, deuius caducorum, is quoq̄ ad cœli uerticē otiosis uirtutibus subuehetur. Sæpe tamen euenit, ut idem pectus & agendi & disputandi perfectione sublime sit, & cœlum utroq̄ adipiscatur exercitio uirtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur: cuius uita uirtutes nunq̄ deseruit, semper exercuit. In secundo Pythagoras: qui agendi nescius, fuit artifex differendi, & solas doctrinæ & cōscientiæ uirtutes secutus est. Sint in tertio ac mixto genere apud Græcos Lycurgus & Solon: inter Romanos Numa, Catones ambo, multiq̄ alii, qui & philosophiam hauserunt altius, & firmamentum Reip. præstiterūt. Soli enim sapientiæ otio deditos, ut abunde Græciā tulit, ita Roma non nesciuit. Quoniam igitur Africanus noster, quem modo auus præceptor instituit, ex illo genere est, quod & de doctrina uiuendi regulam mutuatur, & statum publicum uirtutibus fulcit: ideo ei perfectionis geminæ præcepta mandantur. sed ut in castris locato & sudanti sub armis primum uirtutes politicæ suggeruntur, his

tur his uerbis, Sūt autem optimæ curæ de salute patriæ, quibus agitatus & exercitatus animus, uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Deinde quasi non minus docto quæ forti uiro philosophis apta subduntur, cum dicitur, Idque ocyus faciet, si iam tunc cum erit inclusus in corpore, eminebit foras: & ea quæ extra erunt contemplans, quæ maxime se a corpore abstrahet. Hæc enim illius sunt præcepta doctrinæ, quæ illam dicit mortem philosophantibus appetendā. Ex qua fit, ut adhuc in corpore positi, corpus, ut alienam sarcinā (in quantum patitur natura) despiciant. Et facile nunc atque opportune uirtutes suadet: postquam quanta, & quæ diuina præmia uirtutibus debeantur, edixit. Sed quia inter leges quoque illa imperfecta dicitur, in qua nulla deuiantibus poena sancit, ideo in conclusione operis poenam sancit extra hæc præcepta uiuentibus. Quem locum Hermagoras ille Platonius copiosius executus est, secula infinita dinumerans, quibus nocētum animæ in eisdem poenas sæpe reuolutæ, sero de tartaris emergere permittuntur, & ad naturæ suæ principia, quod est coelum, tandem impetrata purgatione remeare. Necessesse est enim omnem animam ad originis suæ sedem reuerti. Sed quæ corpus tantum peregrinæ incolunt, cito post corpus uelut ad patriam reuertuntur. Quæ uero corporum illecebris ut suis sedibus inhærent, quanto ab illis uiolentius separantur, tanto ad supera serius reuertuntur. Sed iam finem somnio cohibita disputatione faciamus, hoc adiecto, quod conclusionem decebit. Quia cum sint totius philosophiæ tres partes, moralis, naturalis, & rationalis: & sit moralis, quæ docet morum elimatam perfectionem: naturalis, quæ de diuinis corporibus disputat: rationalis, cum de incorporeis sermo est, quæ mens sola complectitur: nullam de tribus Tullius in hoc somnio prætermisit. Nam illa ad uirtutes amoremque patriæ, & ad contemptum gloriæ adhortatio, quid aliud continet nisi ethicæ philosophiæ instituta moralia: Cum uero uel de sphaerarum modo, uel de nouitate, siue magnitudine siderum, deque principatu solis, & circis cœlestibus, cingulisque terrestribus, & Oceani situ loquitur, & harmoniæ superum pandit arcanum, physicæ secreta commemorat. At cum de motu & immortalitate animæ disputat, cui nihil constat inesse corporeum, cuiusque essentiam nullius sensus, sed sola ratio deprehendit, illic ad altitudinem philosophiæ rationalis ascendit. Vere igitur pronuntiandum est, nihil hoc opere perfectius, quo uniuersa philosophiæ continetur integritas.

Tres philosophiæ partes

FINIS EXPOSITIONIS IN
SOMNIVM SCIPIONIS.

f v Macro